

An Introduction to Classical Armenian

Robert W. Thomson

Calouste Gulbenkian Professor of Armenian Studies
University of Oxford

CARAVAN BOOKS
DELMAR, NEW YORK

This material is presented solely for non-commercial educational/research purposes.

An Introduction to Classical Armenian

First Edition 1975
Second Edition 1989

Second Printing 1993
Third Printing 1998

Published by Caravan Books
Delmar, New York 12054-0344, U.S.A.

©1975, 1989 Academic Resources Corporation
All rights reserved.
Printed in the United States of America

∞ The paper used in this publication conforms to requirements of the American National Standard for Information Sciences—
Permanence of Paper for Publications and Documents
in Libraries and Archives ANSI/NISO/Z39.48-1992.

Library of Congress Cataloging-in-Publication Data

Thomson, Robert W 1934—

An introduction to classical Armenian.

Bibliography: p.

1. Armenian language, Classical—Grammar.

I Title.

PK8023.T48 491'.992'5 75-11834

ISBN 0-88206-072-4 (alk. paper)

Preface

This textbook is an introduction to classical Armenian. It has the limited aim of presenting the elements of that language in a graduated fashion in English and is not intended as a complete reference grammar. It was originally designed as the backbone of a first-year course in classical Armenian, but hopefully it will also be of service to the student who is working alone.

The basic purpose of this textbook is to aid students who wish to read texts in classical Armenian. The emphasis is therefore on reading, although suggested exercises for translation into Armenian are given in the first eleven lessons. These lessons are not all of the same length; rather I have attempted to group related matters in order of increasing complexity. To help in the problem of the division of syllables with the unwritten vowel ը (ə) I have added a section on *Consonantal Clusters*.

Most of the reading matter for the lessons has been taken from the passages in Antoine Meillet's chrestomathy, for the references in his vocabulary to the relevant passages in his grammar will be of value to the beginner. The passages at the end from six early Armenian authors have been selected for their intrinsic interest, even if their style is not of the easiest. To encourage students who do not have easy access to dictionaries of classical Armenian, a complete vocabulary of all the words in the passages for reading has been included. But it will be necessary for the student to be able to refer to Meillet's or to Jensen's grammar for more detailed information on certain points.

I am happy that this textbook has been of sufficient use that a second edition has become necessary. So I have taken advantage of the occasion to make several improvements, to correct typographical errors, and to add a vocabulary of the English words used in the exercises. But the general plan of the book remains the same.

PREFACE

In the preparation of the first edition of this book (published in 1975) I was indebted to Genevieve Jones, David Utz, Michael Stone and Carol Cross. Over the years numerous students and colleagues have made further suggestions and comments. Since at the time I was not planning a revised edition, I regret that I cannot cite everyone by name. But I trust that they will all accept this general statement of thanks. I am particularly grateful to Norman Mangouni, who accepted the textbook for publication in the first place and has now encouraged this revised edition.

ROBERT W. THOMSON

February 1989

Contents

9

Basic Reference Works

11

The Armenian Alphabet

16

Vocalic Alternation

22

LESSON I

Nouns with invariable stems

Present indicative of the verb "to be"

29

LESSON II

Demonstrative suffixes

Present indicative and imperfect of verbs in *huf*

The negative

35

LESSON III

Nouns ending in a vowel

Present indicative and imperfect of all verbs

40

LESSON IV

Nouns ending in a consonant plus *p* or *η*

Prepositions

47

LESSON V

Aorist indicative

CONTENTS

54

LESSON VI

Nouns with variable stems in -a
Adverbs

60

LESSON VII

Demonstrative adjectives and pronouns
Personal pronouns
Irregular nouns

65

LESSON VIII

The Subjunctive

71

LESSON IX

Interrogative pronouns and adjectives
Relative pronouns
Indefinite pronouns

77

LESSON X

Participles

82

LESSON XI

Reflexive and intensive pronouns
Possessive pronouns and adjectives
Reciprocal pronouns
Collective pronouns
Distributive pronouns

89

LESSON XII

The Imperative

CONTENTS

94

LESSON XIII

Numbers

100

LESSON XIV

Comparison

Superlative adjectives

104

LESSON XV

Time

Temporal clauses

109

LESSON XVI

Uses of the infinitive

113

LESSON XVII

The conjunction *h-p-h*

Conditional clauses

116

Consonantal Clusters

122

TEXTS

Gospels

Matthew 28

Mark 2

Mark 14

Eznik

CONTENTS

Agai'angelos

Koriun

Ełiṣē

Movsēs Xorenac'i

P'awstos Buzand

VOCABULARY

164

Armenian-English

259

English-Armenian

Basic Reference Works

GRAMMARS

The most useful book for beginners is Antoine Meillet, *Altarmenisches Elementarburch* (Heidelberg: C. Winter, 1913; rpt. Delmar, N.Y.: Caravan Books, 1980); it is clearly organized and has an excellent vocabulary that serves as an index. (The chrestomathy and glossary in this book include all of Meillet's texts and vocabulary.) More detailed is Hans Jensen, *Altarmenische Grammatik* (Heidelberg: C. Winter, 1959), which is much better for syntax. A useful companion volume is Jensen's *Altarmenische Chrestomathie* (Heidelberg: C. Winter, 1964), in which the glossary serves as an index to the grammar. In French, there is now Martiros Minassian, *Manuel pratique d'arménien ancien* (Paris: Librairie Klincksieck, 1976). The most comprehensive grammar in Armenian is that of Hrač'ey Ačaryan, *Liakatar K'erakanu'yun Hayoc' Lezvi*, 6 vols. (Erevan: Armenian Academy of Sciences, 1954-65). More concise is Ašot Arseni Abrahamyan, *Grabar Jernark* (Erevan: Haypetusmankhrat, 1958), which contains texts with notes and a glossary into modern Armenian. Also useful, though aimed at students of comparative Indo-European, is Antoine Meillet, *Esquisse d'une grammaire comparée de l'arménien classique*, 2n ed. (Vienna: Imp. des Pp. Mechitaristes, 1936); it has a full index.

ETYMOLOGY

The most comprehensive work is the *Ilayerēn Armatakan Baġaran* by Hrač'ey Ačarean (Erevan: State University Press, 1926-35). It is now been reprinted in four volumes (Erevan: State University Press, 1971-79). More accessible is Heinrich Hübschmann, *Armenische Grammatik, Erster Teil: Armenische Etymologie* (all published) (Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1897; rpt. Hildesheim: Georg Olms Verlag, 1962). For a review of recent work, see

BASIC REFERENCE WORKS

Robert Godel, "Diachronic Armenian," in *Current Trends in Linguistics*, ed. Thomas Albert Sebeok, vol. 6 (The Hague: Mouton, 1970), pp. 139-159.

DICTIONARIES

The basic reference dictionary with extensive quotations from original texts is G. Awetik'ean, X. Siwrmëlean and M. Awgerian, *Nor Baḡirk' Haykazeaṇ Lezui*, 2 vols. (Venice: San Lazzaro Press, 1836-37; reprint, Erevan: State University Press, 1979-81), entirely in Armenian, Greek, Latin and Turkish. Very useful, but without such extensive quotations is Emmanuele Ciakciak, *Dizionario Armeno-Italiano* (Venice: San Lazzaro Press, (1837), in Armenian, Turkish, and Italian. In English the best dictionary for classical Armenian is Mathias Bedrossian, *New Dictionary Armenian-English* (Venice: S. Lazarus Armenian Academy, 1875-79; rpt. Beirut: Librairie du Liban, 1973). (All these are the works of the Mechitarist Fathers at San Lazzaro.) More easily available at modest cost is Ioannes Miskgian, *Manuale Lexicon Armeno-Latinum* (Rome: Typographia Polyglotta S.C. de Propaganda Fide, 1887; rpt. Louvain: Institut Orientaliste, 1966).

* * *

For details of studies on the Armenian language and on Armenian literature see Gerhard Deeters, *Armenisch und kaukasische Sprachen*, with contributions by Gerhard Deeters, Georg Renatus Solta, and Vahan Inglisian, *Handbuch der Orientalistik*, sec. 1, *Der Nahe und der Mittlere Osten*, vol. 7 (Leiden: E. J. Brill, 1963). A large literature, mostly historical and theological, quickly developed in the classical idiom (*grabar* the written form < *gir*). Even as late as the early nineteenth century books were being written in a classicizing style. But this textbook deals with written Armenian as found in the earliest writers.

* * *

ABBREVIATIONS

M = Meillet, *Altarmenisches Elementarbuch*

J = Jensen, *Altarmenische Grammatik*

The Armenian Alphabet

The Armenian alphabet, still used today, is an excellent medium for the expression of classical Armenian (though some problems arise in modern Armenian). With rare exceptions each letter had only one sound, and most sounds were represented by one letter. The alphabet is based on the principle of the Greek alphabet: writing goes from left to right, vowels are represented by separate letters; and the extra letters for Armenian sounds not found in Greek are intercalated into the order of the Greek alphabet. The precise origin of the form of many of the letters is obscure, though Greek models seem to have been widely used. But the important thing to note is that the Armenian alphabet was a deliberate invention and was not the result of a long evolution. And there is no evidence that Armenian was ever written in a different alphabet before the time of Maštoc', who invented the script ca. A.D. 400.

The letters used in the fifth century were uncials; the minuscule forms developed in the eleventh century. All printed books now use forms close to the medieval minuscule (*bolorgir*) for the text and the earliest forms only for capitals. The letters of the alphabet were also used for numerical purposes.

The Armenian alphabet originally had 36 letters:

<i>U.C.</i>	<i>l.c.</i>	<i>Name</i>	<i>Transcription</i>	<i>Numerical Value</i>
Ա	ա	ayb	a	1
Բ	բ	ben	b	2
Գ	գ	gim	g	3
Դ	դ	da	d	4
Ե	ե	ec'	e	5
Զ	զ	za	z	6
Է	է	ē	ē	7

THE ARMENIAN ALPHABET

Ա	Բ	ct'	Պ	8
Բ	Ք	t'o	Լ'	9
Ժ	Ժ	žē	Ž	10
Ի	Ի	ini	i	20
Լ	Լ	liwn	l	30
Խ	Խ	xē	x	40
Մ	Ժ	ca	c	50
Կ	Կ	ken	k	60
Հ	հ	ho	h	70
Ձ	ձ	ja	j	80
Ղ	ղ	tat	t	90
Ճ	ճ	čē	č	100
Մ	մ	men	m	200
Թ	յ	yi	y	300
Ն	ն	nu	n	400
Շ	շ	ša	š	500
Ո	ո	o	o	600
Չ	չ	č'a	č'	700
Պ	պ	pē	p	800
Ջ	ջ	jē	j	900
Դ	դ	ra	r	1000
Ս	ս	sē	s	2000
Վ	վ	vew	v	3000
Տ	տ	tiwn	t	4000
Ր	ր	rē	r	5000
Ծ	ց	c'o	c'	6000
Ի	ւ	hiwn	w	7000
Փ	փ	p'iwr	p'	8000
Գ	գ	k'ē	k'	9000

The vowel /u/ is represented by ու on the pattern of the Greek ou

THE ARMENIAN ALPHABET

After the twelfth century the letter O o (օ) was used to render the diphthong աւ (aw), while ֆ ֆ (f) was introduced to render the foreign sound /f/. O is often found in printed texts of classical Armenian but does not represent the original sound.

The Greek ω was often represented by ու, e.g. Մովսես, which is today pronounced *Movses*.

(Note the ligatures with մ: մհ, մե, մի, մն and also վն and հւ > հ.)

The consonantal structure of Armenian may be schematised on the following lines:

	VOICELESS		VOICED	
	<i>Unaspirated</i>	<i>Aspirated</i>	<i>Unaspirated</i>	<i>Aspirated</i>
<i>*Occlusive</i>				
Labial	պ	փ	բ	-
Dental	տ	թ	դ	-
Guttural	կ	ք	գ	-
<i>Affricates</i>				
s series	ծ	ց	ճ	-
š series	ժ	չ	ջ	-
<i>Sibilants</i>				
s series	ս		զ	
š series	շ		ժ	

---

* On the shift in pronunciation of these consonants in modern Armenian see E. Benveniste, "Sur la phonétique et la syntax de l'arménien classique. I, La mutation consonantique et les dialectes modernes," *Bulletin de la Société de Linguistique de Paris*, vol. 54 (1959), pp. 46-56.

THE ARMENIAN ALPHABET

VOICELESS

VOICED

Fricatives

Labiodental

-

վ լ

Guttural

խ

-

Nasals:

մ, ն

Liquids

լ, ղ, ր, ռ

Laryngeals

հ

Vowels

There are six full vowels in Armenian:

ա /a/

ե /e/

է closed e; it also represents earlier հ + յ

ի /i/

ո /o/

ու /u/

There is also a semi-vowel in Armenian, ը, which is rarely written save in initial position for monosyllables and compounds derived therefrom: e.g. ընդ (with), ընկեր (companion). It was, however, the most common vowel in spoken Armenian, which has many open syllables. It is printed in modern texts only when polysyllabic words are hyphenated. Thus մնամ (I remain) is pronounced /mənəm/, while քռչունք (birds) can be hyphenated քըռ-չունք. See further the Appendix: *Consonantal Clusters*.

There is a very common preposition in Armenian, ի plus acc., loc., or abl., which when followed by a word beginning with a vowel becomes inseparable յ: thus ի սրտի (in the heart) but ի աւանի > յաւանի (in a town).

THE ARMENIAN ALPHABET

Diphthongs

այ /ay/

աւ /aw/ traditionally pronounced /av/ before vowels and in final position

եա /ea/

իւ /ew/ traditionally pronounced /ev/ before vowels and in final position. Note that the spelling իւ for եւ is widely found: միւս for մեւս (another), իւղ for եւղ (oil). See further *Vocalic Alternation* 6 below.

իւ /iw/ traditionally pronounced /iv/ before vowels and in final position. This diphthong often renders the Greek υ in proper names, e.g. Փռիւզիա Phrygia (but Կիպրոս Cyprus).

ոյ /oy/

N.B. ու is always /u/ and is not a diphthong.

Triphthongs

եայ /eay/

եաւ /eaw/

իայ /iaw/

Stress

The question of stress is very important in Armenian because it leads to significant changes in the vowels in many words. Armenian words are always stressed on the last *full* syllable. Thus քաղաք (city) /k'ałák', k'ałak'í/ but ստղ (star) /ástəł/ ուսումն (study) /usúmən/.

Some adverbs and a few other compound words have stress on the first syllable, e.g. հրապես (as) /órpēs/, but nevertheless the following rules for vocalic alternation also apply to them.

Vocalic Alternation

In many cases when the stress shifts from the stressed syllable of a stem to an ending or other element added to the stem, the formerly stressed vowel either drops or is changed. The following rules apply throughout Armenian.

1. **ի** / zero (or **բ**)

սիրտ-սրտի	(heart) (hyphenated սըր-տի)
գիր-գրաբան	(writing- the written language)
թիւ-թուոյ	(number)
եւից-ւցի	(he filled - I filled)

Exceptions:

- a) initial **ի** before single consonants:

իծ-իծի	(snake)
իմ-իմոյ	(mine - of me)

But:

իմչ-ընչի	(something)
իղճ-ըղճի	(desire)

- b) final after single consonants:

ձի-ձիոյ	(horse)
մի-միաբան	(united)

But:

ձրի-ձրոյ	(free), for it is dyosyllabic
-----------------	-------------------------------

- c) the following:

հիմն-հիման	(foundation) [but սկիզբ-սկզբան (beginning) etc.]
-------------------	--

իմբն-իմբեան	(self)
--------------------	--------

հիւսիս-հիւսիսոյ	(North)
------------------------	---------

իմչաւս-իմչալիսի	(how - such)
------------------------	--------------

հինգ-հինգերորդ	(five - fifth)
-----------------------	----------------

[but **հնգից**, gen. of **հինգ**]

նիքհ-նիքհել	(sleep - to sleep)
--------------------	--------------------

VOCALIC ALTERNATION

2. ու / zero (or ը)

բազում-բազմի	(many, much)
մուտ-մտանմ	(entrance)
որում-յորմէ	(to whom - from whom)

Exceptions:

a) Initial ու in monosyllables (not merely before single consonants):

ուս-ուսոյ	(shoulder)
ուխտ-ուխտի	(covenant)

[sole exception is

ունջ-ընջոյ	(base)]
------------	---------

b) when the stressed ու is followed by a semi-syllable:

ուստր-ուստեր	(son)
ունկն-ունկան	(ear)
ուլն-ուլան	(neck)

c) in hiatus:

ձու-ձուոյ	(egg)
մեղու-մեղուի	(bee)

[note the curious

ուրջու-ըրջուի	(step-son)]
---------------	-------------

d) there are a few irregularities:

հուսկ-հուսկից	(last)
քուն-քնոյ	
but քունել	(sleep)
շուրջ-շրջմ	
but շուրջամակի	(around)

3. է / ի

սէր-սիրոյ	(love)
էջ-իջի	(he descended - I descended)
որպէս-որպիսի	(as, such)

Sometimes an alternation է / հ is found:

աղուէս-աղուհսու	(fox)
եղեգն-եղեգան	(reed)

and in names: Ներսէս-Ներսիսի etc. [But there is wide variation in the spelling of proper names.]

VOCALIC ALTERNATION

Cf. also տէր-տիրիկ but տեռամբ, տերութիւն (lord ...)

4. ոյ / ու

լոյս-լուսոյ	(light)
եցոյց-ցուցի	(he showed - I showed)
[But note քոյր-քեռ-քորք etc.	(sister)]

5. հա / հ

սենեակ-սենեկի	(room)
սիրեաց-սիրեցի	(loved)
[But note	
ընկեցի-ընկեց	(fell)]
also հայ / հ	
հրեայ-հրեի	(Jew)
քրիստոնեայ-	
քրիստոնեի	(Christian)
and իայ / հ	
միայն-մեմաստան	(alone - hermitage)

6. հւ / իւ

հւղ-իւղոյ	(oil)
-----------	-------

This alternation is sometimes found in old MSS, but more often it is not noted; thus the spelling իւղ is very common.

OTHER VOWELS AND DIPHTHONGS DO NOT CHANGE
WHEN THE STRESS SHIFTS.

Consonantal alternation

1. ք / ո

ք before ո normally changes to ո: e.g.

լեան-լերի	(mountain)
քառամ-քարճի	(I lift)
դուռն-դրան	(gate)

VOCALIC ALTERNATION

But not every **n** before **ն** reflects an original **p**: e.g.

նունն-նոսն	(pomegranate)
քննն-քնոյն	(load - cf. քնքսմ I carry)

However, this rule is not absolute: e.g.

ձեռնն-ձեռնիմ-	(hand)
ձեռամբ	
but ձերբակալ	(prisoner)
քոյր-քեռ	(sister)
վերին-վերնոյ-վերնագիր etc.	(upper, above, title)

Note also երեք (three) but եռապատիկ etc. (triple)

In reduplication a dissimilation **n** > **ր** occurs:

բառ	(word)
but բարբառ	(dialect)
գրգիռ	(defiance)

2. **h** / zero

Words with **h** in initial position lose **h** when in combination:

հեծ but հեծեծեմ	(sigh)
հով-զովանալ	(refresh)
ի հետ-յետ	(following)

A few words occur with or without initial **h** :

հոգի-ոգի	(soul, spirit)
հսկայ-սկայ	(giant)

3. **ւ** (վ) / **p** in the Instrumental case:

ազգաւ	(nation)
քերանով	(mouth)

but after մ, ր, դ:

արամբ	(man)
քերք	(sister)
աստեղք	(star)

VOCALIC ALTERNATION

4. Dissimilation: gg > ug (except in monosyllabic stems)

սիբեցից-սիցեցես (I shall love...)

but ցուցից-ցուցցես (I shall show)

The spelling of many words in classical Armenian is uncertain, especially the combinations ԱԼ, ԱՆ, ԱՍ which alternate with ԱԶ, ԱՊ, ԱՐ in the MSS. The problem of such consonantal shifts in medieval Armenian, however, is not our concern here. Cf. J. Karst, *Historische Grammatik des kilikisch-armenischen*, Strassburg 1901, reprinted Berlin 1970.

Compounds

There are many suffixes used to build up words in Armenian, too many to list here. For a discussion see the chapters in Meillet and Jensen. But it is worth noting two points.

A. Verbs are widely built from nominal stems:

թագաւոր-թագաւորիմ (king - reign)

սէր-սիրիմ (love)

կամբ-կամիմ (wish)

B. When two stems are combined the vowel -ա- is inserted if the second stem begins with a consonant: e.g.

քահանայ (priest) + պետ (head, chief) > քահանայապետ
(highpriest)

մայր (mother) + քաղաք (city) > մայրաքաղաք
(capital, metropolis)

Հայկ (Haik) + ազն (race, nation) > Հայկազն (=Armenian)

Note that the combination ի + ա becomes ե:

բարի (good) + կամ (wish) > բարեկամ (friend)

This does not occur after a monosyllable:

մի (one, single) + միտ (mind) > միամիտ (sincere)

VOCALIC ALTERNATION

Punctuation

In addition to the comma and period, several special signs are used in Armenian:

Բուք, ` , marks a pause somewhat less than a comma.

Պարոյկ, ^ , is the question mark; it is placed over the accented syllable of the interrogative word.

Շեշտ, ' , used

a) as an accent for stress, as in exclamations

b) to distinguish homophones: e.g. մի not; մի one
հլ O! հլ who? առ take; առ towards

Abbreviations

Abbreviations are common in manuscripts, but in printed texts they are usually confined to holy names. E.g.

Ա̅ծ = Աստուած

(God)

Յ̅ւ = Յիսուս

(Jesus)

Ք̅ւ = Քրիստոս

(Christ)

Ա̅յ = Աստուծոյ

Յ̅ի = Յիսուսի

Lesson I

In Armenian there is no distinction of gender. So the personal pronoun *նա* means *he, she* or *it*. There are special feminine words, of course (*woman, wife, etc.*), and a special ending — *նիի*, though the latter is rarely used in classical Armenian, except in personal names. But there is no *grammatical* distinction between masculine, feminine and neuter.

There are no special declensions for adjectives in Armenian. They fall into various categories and are declined like the corresponding nouns.

The declension of nouns and pronouns is the most difficult aspect of classical Armenian. There are several different declensions and many irregularities. Nouns may be divided into two large categories: those which add suffixes to the form of the Nom./Acc. singular in order to form the other cases, e.g. *գետ-գետոյ* (river), etc.; and those which alter the Nom./Acc. form, e.g. *մասն-մասին* (part), etc. The first group may end in a consonant, e.g. *բառ* (word), or in a vowel, e.g. *հոգի* (spirit). The second group end in a consonant.

In Armenian there are seven cases (Nominative, Accusative, Genitive, Dative, Locative, Ablative, Instrumental) and two numbers (singular and plural). There is no Vocative case (except for foreign words taken over in the vocative case, e.g. *Պետրոս*) and no dual. Generally all forms are predictable if the Nom. sing. and the Gen. Pl. are known (but see Lesson VI).

The *Nominative* case is used for the subject of all sentences (transitive, intransitive and passive), and in certain cases for the predicate of a predicative sentence.

The *Accusative* case is used for the object of most verbs. When the object is definite a *q-* is prefixed to the noun; when the object is

LESSON I

indefinite this **q** is omitted. In the singular the Nom. and Acc. are always identical save for the personal pronouns: e.g. **bu** (I), **ḥu** (me).

The *Genitive* case is used to indicate the possessor, and is often used for the subject of a clause with participles (Lesson X) and infinitives (Lesson XVI).

The *Dative* case is used for the indirect object (and in some verbs for the direct object, but without prefixed **q**-).

The *Locative* case is used to indicate the place where some action takes place or some object is located.

The *Ablative* case (with a preposition) is used to indicate the place from which a movement is started, or a person by whom an action is performed. It also has a partitive sense.

The *Instrumental* case is used to indicate the instrument by means of which some action is performed. In certain circumstances it is used for the predicate of a predicative sentence.

In addition to these general meanings, there are many special uses of the different cases -- especially with various prepositions. These will be introduced in the course of the following lessons.

NOUNS WITH INVARIABLE STEMS

This group of nouns can be divided into two sub-groups: those which end in a consonant and those which end in a vowel. In the former sub-group there are four declensions according to the vowel of the Genitive plural (and Instrumental singular): **u**, **ḥ**, **n**, **n**.

LESSON I

ա	ի	ու	ո
vowel	vowel	vowel	vowel

Singular

Nom.	ամ (year)	բան (word)	ծով (sea)	քերան (mouth)
Acc.	ամ	բան	ծով	քերան
Gen.	ամի	բանի	ծովու	քերանոյ
Dat.	ամի	բանի	ծովու	քերանոյ
Loc.	ամի	բանի	ծովու	քերան
Abl.	ամէ	բանէ	ծովէ	քերանոյ
Instr.	ամաւ	բանիւ	ծովու	քերանով

Plural

Nom.	ամբ	բանբ	ծովբ	քերանբ
Acc.	ամս	բանս	ծովս	քերանս
Gen.	ամաց	բանից	ծովուց	քերանոց
Dat.	ամաց	բանից	ծովուց	քերանոց
Loc.	ամս	բանս	ծովս	քերանս
Abl.	ամաց	բանից	ծովուց	քերանոց
Instr.	ամաւբ	բանիւբ	ծովուբ	քերանովբ

Note the coincidence of forms: *Sing.*; Nom. and Acc.; Gen. and Dat.; *Plural*: Acc. and Loc.; Gen., Dat. and Abl. These coincidences do not occur in the pronouns.

Nouns ending in **-եալ** are declined as follows: **հրեայ** (Jew), Gen. **հրեի**; pl. **հրեայբ**, **հրեից**, etc.

Some words in classical Armenian are found declined in more than one way. E.g. **հանդերձ** (garment) has Instr. **հանդերձիւ** in some texts and **հանդերձով** in others. And **մէգ** (fog) has Gen. **միգի** but Instr. **միգով**. Such confusions grew worse in time as the **ա** declension attracted nouns originally of other declensions and as medieval scribes became ignorant of the proper declension of classical words.

LESSON I

Note that ablatives are generally derived from the locative where this has a special ending, see Lesson III. But many nouns of the **-ու** group have an ablative in **-ուէ**. E.g. սպասս (service):

Nom.	սպասս	Plural as ծով
Acc.	սպասս	
Gen.	սպասսու	
Dat.	սպասսու	
Loc.	սպասսու	
Abl.	սպասսուէ	
Instr.	սպասսու	

So also զարդ (ornament), խրատ (advice), etc. See M §51a.

There are two kinds of exceptions in classical times to the four declensions above:

1. Proper nouns of the **ւ** declension have **ւյ** in the Gen., Dat., Loc., Abl. singular: e.g. Tigran

Nom.	Տիգրան
Acc.	Տիգրան
Gen.	Տիգրանայ
Dat.	Տիգրանայ
Loc.	Տիգրանայ
Abl.	Տիգրանայ
Instr.	Տիգրանաւ

2. Many nouns of the **ն** declension have a special ending **ի** for the Locative (to distinguish this from the Accusative):

Thus	մէջ	middle, inside
	ի մէջ	Accusative (Locative)
	ի միջոյ	Ablative
but	ի միջի	Locative

LESSON I

PRESENT INDICATIVE   The verb "to be"

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1st person	եմ	եմք
2nd person	ես	եք
3rd person	է	են

Note the endings: -մ, -ս, -յ (հ + յ > է), -մք, -յք (հ + յք > էք), -ն; these are found in the present indicative of all verbs.

ADJECTIVES

Attributive adjectives remain undeclined if they precede the noun, but are declined if they follow the noun: e.g.

	արդար բարեկամի	of a just friend
	սուրբ հրեշտակք	holy angels
but	բարեկամք մերք	new friends
	իշխանաց իմաստնոց	of wise princes

PREDICATIVE SENTENCES

The order of the sentences in Armenian is free, with the stressed words first. If the predicate is an adjective it is in the Nominative and it remains singular even with a plural subject, unless it follows the copula. But this rule is not a rigid one, cf. M §145.

E.g.	ազատ են Հայք	The Armenians are free
but	վարդապետք են իմաստունք	teachers are wise
	(which could also be վարդապետք իմաստուն են, or են վարդապետք իմաստուն)	

LESSON I

VOCABULARY

Note that some nouns are only found in a plural form, or have somewhat different meanings in the singular and plural. Beware of vocalic alternation!

ագաւ-աց	free
ագգ-աց	family, nation
* Աստուած-ոց	God
աշակերտ-աց	pupil, disciple
աշխարհ-աց	world, land
արդար-ոց	just, righteous
բան-ից	word, saying
բարեկամ-աց	friend
գլուխ-ոց	head (Gen?)
դիւր-աց	easy
դժուար-աց	difficult
† զարբ-աց	army
ընկեր-աց	companion
թագաւոր-աց	king
թիւ-թուոյ	number
իմաստուն-ոց	wise (Gen?)
իշխան-աց	leader, prince
լաւ-աց	good
† խաւսք-ից	speech
ծառայ-ից	servant, slave
Հայ-ոց	Armenian
† հաւատք-ոց	belief, faith
հին-ոց	old (Gen?)

---

* In medieval Armenian stressed *u* alternates with zero; as the name of God is always abbreviated in MSS to ԱԺ, Gen. ԱՅ, the post-classical Աստուծոյ is now used in printed texts. But *աստուծոց* "gods."

† Note that these nouns are usually found only in a plural form.

LESSON I

Հռոմ-նց	Roman, Byzantine
Հրեայ-ից	Jew (Gen?)
հրեշտակ-աց	angel
մշմարիտ-ից or -աց	true (Gen?)
մեծ-աց	large, great
նոր-նց	new
Պարսիկ-աց	Persian (Gen?)
Պարսք-ից	Persians
պիղծ-նց	impure (Gen?)
սուրբ-նց	pure, holy, saint (Gen?)
վարդապետ-աց	teacher
վկայ-ից	martyr (witness)
* տկար	weak
քահանայ-ից	priest
Քրիստոս -ի, -իւ	Christ

Personal pronouns are not necessary except for emphasis:

I am a pupil: աշակերտ եմ, You are king քաջաւոր ես.

Exercise: Form combinations and sentences.

- E.g.   A free nation. Nations are free.
           A difficult word. Words are difficult.
           Of a wise Persian. Of wise Persians. Persians are wise.
           Just kings are good servants of God.
           A martyr of the true faith. True martyrs of the faith.
           To the holy angels. An army of holy angels. A holy
               army of angels.

---

* տ- is a negative prefix found only in a few words; more productive is the prefix ան-; see the many examples in the *vocabulary* below.

Lesson II

Demonstrative suffixes

In the previous lesson no distinction was made between definite and indefinite uses of nouns. There are no separate definite particles in Armenian, but there is a threefold series of demonstrative suffixes; these often serve the purpose of distinguishing between definite and indefinite substantives. The suffixes are:

- u   this (what is near to me, cf. *hic*)
- դ   that (what is near to you, cf. *iste*)
- ն   that (what is near to a third person, cf. *ille*)

E.g. աշակերտ a pupil; աշակերտքն the disciples; գեղեցիկ է աշխարհս this (i.e., the present) world is beautiful.

The *ն* form is the most common; the *u* and *դ* forms indicate a specific emphasis or a change of subject.

Note that ambiguity is sometimes possible:

աշակերտս = աշակերտ + *ս* , or is it the accusative plural?

Cf. also forms such as աշխարհս , evil spirit, + acc. pl. + *ս*)

The use of demonstrative suffixes in compound expressions

Proper names do not usually take demonstrative suffixes.

(Շապուհ) Բագաւոր Պարսից	(Shapuh) king of the Persians
Արշակ արքայ	Arshak the king
Երկիրն Հայոց	the land of Armenia
արեւմտ Աստուածոյ	God's law

LESSON II

With adjectives: when an adjective qualifies a noun only the noun takes a suffix:

հին քաղաքն

the old city

վկայն սուրբ

the holy martyr

With a proper name:

Նորն Երուսաղեմ

the new Jerusalem

But this is not a rigid rule.

e.g. միւս Մարիամն

the other Mary

With Genitives: when two (or more) dependent nouns follow each other the demonstrative suffixes usually are added to the last noun (except for proper names). But the usage in classical Armenian is flexible.

E.g. քարեկամ թագաւորին the king's friend

(see further J §449)

Note the use of -ն in Vocatives:

Քրիստոսոյ

O Christ!

գեղեցիկոյ

O beautiful one!

Adjectives as Substantives:

Adjectives and participles can also take these demonstrative suffixes when used substantively.

E.g. չար միտք an evil mind

but չարն the evil one, Satan, or Evil hypostatised

առաքեալ* sent; առաքեալն the apostles

ազատն the nobility (as opposed to the artisans and peasants)

PRESENT INDICATIVE OF VERBS IN "EM"

The present indicative of all verbs in Armenian is formed by adding to the stem of the infinitive a characteristic vowel plus the

---

* On participles see Lesson X.

LESSON II

endings already given for **իմ** etc. Thus for verbs whose present indicative has the vowel **ի** we have the following paradigm:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
1.	սիրեմի	(I love)	սիրեմք
2.	սիրես		սիրեք
3.	սիրէ		սիրեն

Note that it is misleading to categorize verbs by the vowel of the infinitive, in this case **իլ**, because verbs whose present ends in **իմ** also have their infinitive in **իլ**. Therefore dictionaries list verbs under the present indicative (first person singular) rather than the infinitive.

IMPERFECT

The imperfect is formed by adding to the present stem the characteristic vowel plus the following suffixes: **ի, իր, յր, աք, իք, ին**.

Thus for **սիրեմի** we have the following paradigm:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
1.	սիրեի	սիրեաք
2.	սիրեիր	սիրեիք
3.	սիրեր	սիրեին

The imperfect of **իմ** is: **եի, եիր, էր; եաք, եիք, եին**.

In medieval times **ի** before a vowel was widely changed to **է**; but forms such as **էի, սիրէին** etc. are not correct in classical Armenian.

SIMPLE SENTENCES

Intransitive sentences are formed with the subject in the nominative: **հրեշտակն իջանէ** the angel is descending.

LESSON II

Transitive sentences are formed with the subject in the nominative, the direct object usually in the accusative, and the indirect object in the dative. If the direct object is definite a **q** is prefixed to it (only in the accusative):

գիրեշտակն տեսանեին	they saw the angel
հրեշտակ տեսանեին	they saw an angel
զբանս հրեշտակին	we revealed the angel's words to
յայտնեալ իշխանին	the prince.

However, a number of verbs have their direct object in the dative (without **q**)

աշխարհին Հայոց տիրէ	he rules over Armenia
ծառայն թագաւորին սպասէր	the slave served the king

Note that **լսեմ** (I hear) has the dative for the person heard and accusative for the thing:

աշակերտն վարդապետին	լսէ	the pupil hears (or obeys) the teacher
---------------------	-----	--

But աշակերտն	զվարդապետի	the pupil was listening to the teacher's words
բանսն	լսէր	

(Note that the **q** can be repeated **զվարդապետի զբանսն** **լսէր**)

THE NEGATIVE

The negative for statements of fact is **ոչ**, or **չ**- prefixed directly to the verb. Thus

վարդապետն իմաստուն չէ	the teacher is not wise
գիրեշտակն չտեսանեին	they did not see the angel

(The negative for prohibitions, wishes and final clauses will be discussed later.)

LESSON II

VOCABULARY

ասեմ	I say
աւտար-աց	strange, foreign
բայց	but
բերեմ	I carry, bring
բնակեմ	I inhabit (+ ի* + Loc.)
գրեմ	I write
ելանեմ	I go out (+ ի* + Abl.)
երկիր պագանեմ	I worship (+ Dat.) <i>lit.</i> kiss the earth
և	and
լսեմ	I hear/obey Acc./Dat.
կոչեմ	I call
հալածեմ	I persecute, expel
հրամայեմ	I command
յայտնեմ	I reveal
պահեմ	I guard, keep; fast
սիրեմ	I love
սպանանեմ	I kill
սպասեմ	I serve(+ Dat.)

Exercise: Make sentences using these verbs and the nouns and adjectives from Lesson I. (Use the Imperfect for past tenses.)

Note that "Armenia" etc. is rendered by "the land of Armenians," and that "Persian king," "Byzantine priests," etc. is rendered by "King of Persians," "priests of Romans (*or* Greeks - Յռոմ, Յռոմաց)," etc.

E.g. The nation of the Armenians was not free.

The Persian king was persecuting the servants of God.

The pupils heard the speech and they obeyed the teacher.

---

* On this preposition see Lesson IV.

LESSON II

The land of Armenia is not large, but the Armenian army
serves no foreign prince. (i.e., does not serve a)

The martyr's words were just, but the impure companions of the
Persian king killed the holy one.

An angel revealed to the disciples the true faith.

The Byzantine priests worship Christ.

The army of the Byzantine king was guarding the friends of the
Persian princes.

With righteous faith the holy disciples were going out and
killing the Persian king's servants.

Lesson III

Declension of Substantives with invariable stems ending in a vowel

In Lesson I we noted the declension of nouns with invariable stems which end in a consonant. There were four groups, distinguished by the vowel of the genitive plural (and instrumental singular). There are also two groups of nouns (and adjectives) with invariable stems which end in a vowel, always *-ի*, the *n* group and the *u* group. The latter has a special ending for the locative *-ոջ* and for the ablative derived therefrom *-ոջէ*.

The *-n* and *-u* groups are declined as follows:

<i>Singular</i>	<i>n</i> group	<i>u</i> group
Nom.	հոգի (spirit, soul)	տեղի (place)
Acc.	հոգի	տեղի
Gen.	հոգւոյ	տեղւոյ
Dat.	հոգւոյ	տեղւոյ
Loc.	հոգի N.B.	տեղւոջ
Abl.	հոգւոյ	տեղւոյ, տեղւոջէ
Instr.	հոգւով	տեղեաւ
 <i>Plural</i>		
Nom.	հոգիք	տեղիք
Acc.	հոգիս	տեղիս
Gen.	հոգւոց	տեղեաց
Dat.	հոգւոց	տեղեաց
Loc.	հոգիս	տեղիս
Abl.	հոգւոց	տեղեաց
Inst.	հոգւովք	տեղեաւք

There are not many nouns of the *հոգի* type; but there is a large group of adjectives, also used as substantives, derived from *place names* with the suffix *-ացի*, which have Gen. pl. in *-ւոց*.

LESSON III

E.g. Աթենացի-Աթենացւոց (Athenian, man from Athens)

Curiously, nouns with suffixes *-ացի* *not* derived from *place names* belong to the *սեղի* type. E.g. դրացի-դրացեաց (neighbour, cf. դուրք door).

To the *սեղի* type belong many Armenian proper names, and adjectives derived therefrom: E.g. Արշակունի, Արշակունեաց (Arsacid).

Note that proper names of the *-ունի* type have Gen., Dat., Loc. and Abl. in *-եայ*. E.g. Տիգրանունի-Տիգրանունեայ, Instr. Տիգրանունեաւ. (For further problems with *foreign* names see J §140.3.)

The present indicative of all verbs

In Lesson II we noted the present indicative of verbs of the *-իմ* type. There are also verbs where the 1st person singular ends in *-իմ*, *-ամ*, *-ում* or *-ում*. The conjugations are formed by adding to the stem of the infinitive the appropriate vowel plus the endings given in Lesson I. Thus for *սիրիմ*, *լամ*, *հեղում* and *գոմ* (the only verb in this category) we have:

Singular

1. սիրիմ (I am loved)	լամ (weep)	հեղում (pour)	գոմ (exist)
2. սիրիս	լաս	հեղուս	(գոս)
3. սիրի	լայ	հեղու	գոյ

Plural

1. սիրիմք	լամք	հեղումք	(գոմք)
2. սիրիք	լայք	հեղուք	(գոյք)
3. սիրին	լան	հեղուն	գոն

LESSON III

It is important to note that the infinitive of all verbs ends in -լ preceded by the characteristic vowel **ե, ա, ու** or **ո**. Verbs whose present indicative is in **եմ** or **իմ** both have **ել** for the infinitive. Only in post-classical times was the ending **իլ** used for the **իմ** verbs.

Verbs in **եմ** which are transitive have an intransitive and passive forms in **իմ**. Thus **սիրեմ** I love, **սիրիմ** I am loved; or **ծողովեմ** I gather (transitive), **ծողովիմ** I come together.

Note, however, that many verbs only exist in an **իմ** form. E.g. **խալսիմ** I speak, **կամիմ** I wish. And on the other hand, not all **եմ** verbs are transitive; thus **լռեմ** I am silent.

Verbs in **ամ** and **ում** have no separate forms for transitive, intransitive or passive in the present and imperfect indicative. Thus

ամբառնամ	I lift something; I raise myself; I am lifted
լուանամ	I wash; I have a bath
հեղում	I pour; I flow.

The Imperfect

In the Imperfect there is no distinction between the **եմ** and **իմ** forms. The various verbs are conjugated as follows:

Singular

1. սիրեի	լայի	հեղուի	-
2. սիրեիր	լայիր	հեղուիր	-
3. սիրեր	լայր	հաղոյր	գոյր

Plural

1. սիրեաք	լայաք	հեղուաք	-
2. սիրեիք	լայիք	հեղուիք	-
3. սիրեին	լային	հեղուին	գոյին

LESSON III

There is, therefore, no formal distinction between active and passive in the Imperfect. Only for the 3rd person singular of **իմ** verbs was such a distinction made in post-classical times, a form **(սիր)իւր** being coined in contrast to **(սիր)էր**.

The infinitive is used after numerous verbs: e.g.

կամիմ	I wish (to do something)
կարեմ	I am able (to do something)
տամ	I have someone (Dative) do something
թողում	I allow someone (Dative) to do something.

The infinitive is also used to indicate purpose, especially after verbs of motion, when the subject is the same in both clauses:

գայր յայտնել զաւետիսն he came in order to reveal the
news

VOCABULARY

առնեմ	I do, I make
առնում	I take, I receive
աւետիք-եաց	news
բազմիմ	I recline, (sit) at table
բարի-եաց	good
գինի-ւոց	wine
գնամ	I go
դառնամ	I return
զարմամ	I wonder, am astonished
բշմամի-եաց	enemy
թողում	I leave, allow (+ Infin.)
կամիմ	I wish, want (+ Infin.)
կարեմ	I can, am able (+ Infin.)
հեղում	I pour, flow
հոգի, ոգի-ւոց	spirit, soul

LESSON III

հոգ-ոց	care, worry
հոգամ	I take care, worry
որդի-ւոց	son
ունիմ	I have, hold
տարի-հաց	year

Exercise: Practice declining or conjugating these words, and then make sentences using these words plus those in all previous vocabularies.

E.g. The king's son heard the good news but did not wish to return.

The teacher's wise sayings were revealed to the king and he was astonished.

The princes' sons poured the wine and the princes sat at table.

The king summoned the army and went out in order to expel the enemy.

You were unable to keep the good commandments.

We allowed the martyrs' companions to preach the true faith.

The Armenians do not worship the Persians' god.

You were weeping because a foreign army is ruling over Armenia.

Lesson IV

Declension of Nouns and Adjectives ending in a consonant plus p or q.

Most of these nouns and adjectives belong to the groups whose stems are variable (cf. p. 22). First we should note that *some* nouns, and *all* adjectives, of the -nı type have an p in the Nom./Acc. singular which drops in all other forms.

E.g.	Nom.	մեղր	(honey)
	Acc.	մեղր	
	Gen.	մեղու	
	Dat.	մեղու	
	Loc.	մեղու	
	Abl.	մեղուէ	(cf. above)
	Instr.	մեղու	

Such nouns are usually singular, e.g. աւր (wool), ծաղր (laughter). Note that արտաւար (tear) and ծունր (knee) are not declined in the singular, the plural forms (արտասուք and ծումգք) being used for the Gen. etc.

But note the plural of adjectives of this class:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>
Nom.	փոքր	(small)	փոքունք
Acc.	փոքր		փոքունս
Gen.	փոքու		փոքունց
Dat.	փոքու		փոքունց
Loc.	փոքու		փոքունս
Abl.	փոքուէ		փոքունց
Instr.	փոքու		փոքումք

LESSON IV

However, all nouns ending in **դ** and most of those ending in **ք** retain these consonants as part of the stem. They form the declined cases oby inserting an **հ** between the penultimate and final consonants and adding the usual endings (with consonantal alternation in the Instr.). Thus:

Singular

Nom.	ոսկր	(bone)	աստղ	(star)
Acc.	ոսկր		աստղ	
Gen.	ոսկեր		աստեղ	
Dat.	ոսկեր		աստեղ	
Loc.	ոսկեր		աստեղ	
Abl.	ոսկերէ		աստեղէ	
Instr.	ոսկերք		աստեղք	

Plural

Nom.	ոսկերք	աստեղք
Acc.	ոսկերս	աստեղս
Gen.	ոսկերաց	աստեղաց
Dat.	ոսկերաց	աստեղաց
Loc.	ոսկերս	աստեղս
Abl.	ոսկերաց	աստեղաց
Instr.	ոսկերաւք	աստեղաւք

We may also add here the declension of nouns ending in a diphthong plus **ք**:

Singular

Nom.	աղբեր	* (source, fountain)
Acc.	աղբեր	
Gen.	աղբեր	
Dat.	աղբեր	
Loc.	աղբեր	
Abl.	աղբերէ	
Instr.	աղբերք	

Plural

աղբերք
աղբերս
աղբերաց
աղբերաց
աղբերս
աղբերաց
աղբերաւք

LESSON IV

* Note that **ի** is often found for **իւ** (**աղբիւր**). See *Vocalic Alternation 6*.

Less regular are the three similar nouns for "father, mother, brother" (**հայր, մայր, եղբայր**) and those for "sister" (**քոյր**) and "day" (**աւր**):

Singular

Nom.	հայր	քոյր	աւր
Acc.	հայր	քոյր	աւր
Gen.	հաւր	քեւ	աւուր
Dat.	հաւր	քեւ	աւուր
Loc.	հաւր	քեւ	աւուր
Abl.	հաւրէ	քեւէ	աւրէ (< աւուրէ)
Instr.	հարբ	քերբ	աւուրբ

Plural

Nom.	հարբ	քորբ	աւուրբ
Acc.	հարս	քորս	աւուրս
Gen.	հարց	քերց	աւուրց
Dat.	հարց	քերց	աւուրց
Loc.	հարս	քորս	աւուրս
Abl.	հարց	քերց	աւուրբ
Instr.	հարբբ	քերբբ	աւուրբբ

Prepositions

In Armenian prepositions generally precede the noun (or pronoun, etc.) they govern, but in a few cases they can follow the noun as post-positions. Used as prepositions are six true prepositions (**առ, ընդ, ըստ, գ, ի, ց**)* and a large number of forms derived from adverbs. Prepositions can take the Acc., Gen., Dat. (rarely), Loc., Abl., or Instr. cases (with differing meanings). We may note here the most frequent uses of these six prepositions.

---

* **գ** and **ց** are inseparable from the following noun; **ի** becomes inseparable **յ** before vowels

LESSON IV

սո + Acc: to, towards (with verbs of motion towards a *person*)
 + Loc: beside, "chez"
 + Instr: beside, in the time of (+ name of some person), in addition to

ընդ + Acc: through, along, by way of, against, during
 + Gen: instead of, in exchange for
 + Loc: with, in the company of
 + Instr: under

ըստ + Acc: on, onto
 + Dat, Loc: according to
 + Abl: one after another (e.g. year by year)

զ + Acc: (sign of the definite object - see Lesson II); indicates duration of time
 + Abl: concerning
 + Instr: around, about

ի + Acc: to, into
 + Loc: in
 + Abl: out of, away from; also used in a partitive sense, and for the actor in a passive sentence.

ց + Acc: to, up to; also very frequently in the sense of speaking "to" a person instead of a dative case.

This preposition is widely used with **մինչ** or **մինչև** "up to, as far as."

The following are some of the most frequent adverbial prepositions. They all govern the Genitive case:

ստացի	in front of, before (of time)
արտաքոյ	outside
ներքոյ	inside, under

LESSON IV

շուրջ	around
վասն, աղագաւ	concerning, because of
հետ	with, after (of time)
յետ, գկնի	after, following
առանց	without
փոխանակ	instead of, for, on behalf of

հանդերձ with, in the company of; this preposition can come *before* or *after* the noun and governs the *Instrumental* case. (The *Instrumental* may also be used alone in the sense of "with.")

Compound Prepositions

ի վերայ	above
ի մէջ	amidst

Such prepositions govern the Genitive and are sometimes split: e.g

ի հրոյ մէջ   in the fire

Exercise

- A. Pick out the prepositions in the first pages of the chrestomathy.
- B. The following passage is a simplified version of the first few sentences in the chrestomathy. Learn the vocabulary and study the syntax carefully:

Եւ յերեկոյի(1) շաբաթուն լուսանայր միաշաբաթին. գայր Մարիամ մագդալենացի(2) եւ միւս Մարիամն տեսանել(3) զգերեզմանն. եւ ահա հրեշտակ իջանէր յերկնից.(1) մատուցանէր եւ ի բաց բառնայր զվէմն ի դրացն, եւ նստէր ի վերայ(4) վիմին.

LESSON IV

Էւ յահէ(1) պահապանքն խռովեին, Էւ Էին իբրեւ
զմեռեալս.(5) պատասխանի տայր հրեշտակն Էւ ասէր
Մարիամաց:(6) գիտեմ զի(7) զՅս խնդրէք. չէ աստ,(8) քանզի
յառնէր որպէս ասէրն.(9) տեսանէք զտեղի ուր(6) կայր.

Էւ վաղվաղակի հրթային ասել(3) աշակերտացն(6) Էթէ(7)
չէր անդ.(8) Էւ Էլանեին ի գերեզմանէն ահիւ քազմաւ, Էւ
ընթանային պատմել(3) աշակերտացն.

Notes

1. The preposition **ի** coalesces with a following vowel.
2. On adjectives derived from place names. see Lesson III.
3. N.B. The infinitive can be used in simple purpose clauses. (See Lesson III.)
4. Note the compound preposition.
5. **իբրեւ** + **զ**/Acc., "like, as".
6. Here the preposition **ց** + Acc. could also have been used.
7. N.B. Noun clauses are introduced by **զի** or **Էթ.ի**. (**թ.ի** is often used for **Էթ.ի**). The tense of the noun clause is generally that of the original statement.
8. On this adverb see Lesson VI, *Adverbs* 3.
9. N.B. Relative clauses can also take a demonstrative suffix. Cf. Chrestomathy, p. 122, v.11: **որ ինչ եղիւն**; v.15: **որպէս ուսանն**. The **ս**, **դ**, or **ն** is added to the first stressed word in the relative clause.

Study the notes carefully, as many new points are introduced here. Pay particular attention to 3, 7, and 9.

C. Translate into Armenian:

The soldiers returned to the city and went to tell the king's son the news. When the king's son heard the news from the soldiers, he wept. He learned that (**Էթ.ի** - see note 7 above) the enemy were out-

LESSON IV

side the city with a great army. He was shaking like a dead man from fear, and immediately left the city with the king's friends and

companions (Inst. case). The army of the foreign princes settled around the city for many days (Acc. case), but they were unable to capture the king.

The angel came out from the tomb and sat on a stone. When Mary saw the angel she ran to tell the disciples that Jesus was not there.

In the time of (u_n + Instrumental case) the ancient kings many priests did not keep the law of the fathers because they were persecuted by (h + Ablative case) wicked princes.

Lesson V

The Present and Aorist Stems

So far we have discussed the formation of the present and imperfect indicative which are based on the present stem. This stem, however, is not always identical with the root of the verb. For example: from **սէր** (love) there is the denominative verb **սիրել**, and such formations are very common in Armenian. But from the root **մուտ** (entrance, passage) the present stem of the verb "to enter" is **մտանիմ**. Since in the aorist such suffixes as **-ան-** are dropped, it will be helpful to discuss the more common examples before introducing the aorist.

1. The most common suffix is **-ան-**; such verbs have **-իմ**, **-իս** or **-ամ** as endings.

E.g.	արկանիմ	I throw (passive: արկանիս)
	իջանիմ	I descend
	մեռանիմ	I die
	սկսանիմ	I begin
	զարմանամ	I am astonished
	ուրանամ	I swear

2. Also with a suffix **-ան-** are the factitives in **-ուցանիմ**, which is added to the root of the verb (not the present stem):

E.g.	ուսանիմ	I study, learn (cf. ուսումն study, learning)
	ուսուցանիմ	I teach

3. Suffix **-չ** or **-նչ-** ; these are all middle in form, with two irregular exceptions:

E.g.	թաքչիմ	I hide
	փախչիմ	I flee

LESSON V

The corresponding factitives are **թաքուցանիմ**, **փախուցանիմ**. But not all factitives are quite regular:

կորնչիմ	I perish
կորուսանիմ	I destroy

The exceptions are:

նանաչիմ	I know (a person)
մեղանչիմ	I sin (cf. մեղք sin - <i>plurale tantum</i>)

4. Suffix **-մ-**: These are all irregular.

E.g.	առնիմ	I do, make; aorist: արարի
	առնում	I receive; aorist: առի
	դնիմ	I place; aorist: հդի
	դառնամ	I turn; aorist: դարձի
	ընթեռնում	I read; aorist: ընթերցայ
	(for further examples see M §110, 114, 116)	

5. Suffix **-հմ-**: only a few examples, all in the **-ամ** category.

E.g.	մեքահմամ	I approach (cf. մեքահ near)
	բաղցեմամ	I am hungry (cf. բաղց hunger)

The Aorist Indicative

The aorist stems are of two types: the so-called "weak" or "first" aorists, which add the suffix **-հաց-** or **-աց-** to the root; and the so-called "strong" or "second" aorists, which have no suffix between the verbal root and the aorist endings. In all cases the special suffixes of the present stem (if any) are dropped.

In the aorist indicative there are active and middle forms. As in the **-իմ/-իմ** groups, some verbs are only found in the middle/passive form. The endings are:

LESSON V

<i>Active</i>		<i>Passive</i>	
Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1. ի	աք	այ	աք
2. եր	էք or իք	ար	այք
3. -	ին	աւ	ան

Thus for weak and strong aorists we have the following paradigms in the active:

1. սիրեցի*	սիրեցաք	քերի	քերաք
2. սիրեցեր	սիրեցէք (or սիրեցիք)	քերեր	քերէք (or քերիք)
3. սիրեաց	սիրեցին	եքեր	քերին

If the 3 sing. active is monosyllabic, an augment **ե-** is added, except where the monosyllable begins with a vowel. So **եքեր** but **ած** (from **ածեալ** I lead)†. In post-classical Armenian an augment was also added to **ած** etc., but in the form **էած** (not **հած**).

In the middle/passive the corresponding paradigms are:

1. սիրեցայ	սիրեցաք	քերայ	քերաք
2. սիրեցար	սիրեցայք	քերար	քերայք
3. սիրեցաւ	սիրեցան	քերաւ	քերան

Rules for the Formation of the Aorist

1-4:	Verbs in	-եալ/-իմ
5-8:	Verbs in	-աւմ
9-10:	Verbs in	-ում

---

* The suffix **-եաց** changes to **-եց-** according to rule 5 of *Vocalic Alternation*.

† the augment is also found in the rare monosyllabic aorists: e.g. **դնեմ-եդի** (I place).

LESSON V

Although there are numerous irregularities, most Armenian verbs fall into recognisable categories.

1. Verbs in **-իմ/-իմ** that have no suffix in the present stem have aorists with the suffix **-եաց-**:

E.g. սիրեմ (I love)	սիրեցի
երևիմ (I appear)	երևեցայ

Exceptions

- a) Strong aorists for four verbs: ածեմ (I lead), քերեմ (I carry), հանեմ (I pull), նստիմ (I sit): ածի etc., նստայ.
- b) Aorists in **-աց** for four verbs: ասեմ (I say), գիտեմ (I know), կարեմ (I can), մարթեմ (I can): ասացի, ասաց etc.

2. Verbs in **-իմ/իմ** with suffix **-ան-** in the present stem have strong aorists:

E.g. արկանեմ	(I throw) արկի,	3 sg. արկ
* իջանեմ	(I descend) իջի	3 sg. էջ
մեռանիմ	(I die) մեռայ	
* ուսուցանեմ	(I teach) ուսուցի	3 sg. ուսոյց

3. Verbs in **-իմ/-իմ** with infix **-չ-** or **-նչ-** in the present have strong aorists in **-եայ**:

E.g. փախչիմ (I flee)	փախեայ	(-եաց, -եաւ; -եաք, -եայք, -եան)
կորնչիմ (I am destroyed)	կորեայ	

4. Verbs in **իմ/իմ** with suffix **-ն-** in the present:

Such verbs are mostly irregular.

E.g. առնեմ (I make, do) արարի [Note the consonantal alternation in the present stem and the reduplication in the aorist]

---

* Note vocalic alternation

LESSON V

յառննիմ (I arise) **յարեայ**
դննիմ (I place) **հդի** [Note the augment in forms which would otherwise be monosyllabic.]
 See further M §110.

5. Verbs in **-ամ** with no suffixes in the present have weak aorist in **-աց-**. They are mostly active, save for verbs of emotion:

E.g. **գնամ** (I go) **գնացի** 3 sg. **գնաց** (two syllables)
կամ (I stand) **կացի** 3 sg. **կաց**
հաւատամ (I believe) **հաւատացի**
 but **գթամ** (I have pity) **գթացայ**
յուսամ (I hope) **յուսացայ**

6. Verbs in **-ամ** with suffixe **-ան-** in the present also have weak aorists in **-աց-**:

E.g. **զարմամամ** (I am astonished) **զարմացայ**
բանամ (I open) **բացի**, 3 sg. **բաց**

7. Verbs in **-ամ** with suffix **-են-** (there are not many such) have weak aorists in **-եց-**:

E.g. **մերձենամ** (I approach) **մերձեցայ**
 except **բաղցենամ** (I am hungry) **բաղցայ**

8. Verbs in **-ամ** with suffix **-մ-**. There are only two examples, both irregular:

բառնամ (I lift) **բարձայ**
դառնամ (I return) **դարձայ**

9. Verbs in **-ում** with no suffix in the present have strong aorists:

E.g. **արգելում** (I prevent) **արգելի**
հեղում (I pour) **հեղի**, **հեկ** (**հեկայ** I flowed, etc.)

10. Verbs in **-ում** with suffix **-մ-** in the present fall into several small groups and are often irregular.

LESSON V

E.g. առնում	(I take, receive) առի
ջեռնում	(I warm myself) ջեռայ
but ընթեռնում	(I read) ընթերցայ
լնում	(I fill) լցի, 3 sg. ելից
գարթնում	(I awake) գարթեայ

(See further M §116.)

In addition to these irregularities, several verbs in Armenian have different roots for the present and aorist stems. The most common such suppletive verbs are:

ունիմ	(I have) կալայ	(usually: I got hold of, seized, arrested)
գամ	(I come) եկի	see further p. 92
երթամ	(I go) չոգայ	see further p. 92
ըմպեմ	(I drink) արբի	
ուտեմ	(I eat) կերայ	see further p. 92
տանիմ	(I lead) տարայ	see further p. 92
մանաչեմ	(I know, recognize) ծանեայ	

READING: The following is a simplified version of Matthew 28. Learn the vocabulary* and study the syntax:

Էւ ահա պատահեաց(1) աշակերտացն Յսւ. Էւ կալան(2) զՅիսուս Էւ երկիր պագին(1) վարդապետին. յայնժամ ասէ ցաշակերտան(3) Յսւ...

Իբրեւ(4) գնացին, ահա զաւրականքն մտին ի քաղաքն Էւ պատմեցին քահանայապետիցն զամենայն. Էւ քահանայքն ժողովեցան հանդերձ(5) ծերովքն, Էւ արծաթ յոյժ տային զաւրականացն. Էւ զաւրականքն առնուին զարծաթն Էւ առնեին

---

* Words whose form is explained in the notes by a reference to a later lesson should merely be learned as items of vocabulary.

LESSON V

որպէս ուսանմ(7). եւ ել համբարս այս(8) ի Հրեից մինչեւ(9) ցայստր.

իսկ աշակերտքն ելին ի քաղաքէն եւ գնացին ի Գաղիղեա. իբրեւ(4) տեսին զԾն, երկիր պագին վարդապետին, բայց երկու(10) յաշակերտացն(11) յերկուացան. եւ խաւսեցաւ Ծն ընդ աշակերտսն.

Notes

1. Note that this verb governs the Dative.
2. կալայ is the suppletive aorist of ունիմ.
3. Note use of ց + Acc. or a simple Dative.
4. իբրեւ + aorist: "when, after". For other uses see Lesson IV, n.7 and Lesson VI, n.4.
5. հանդերձ can come before or after the noun.
6. յոյժ is indeclinable: it is an adverb (in great amounts) but can be used with nouns.
7. Note use of demonstrative suffix.
8. On demonstrative adjectives see Lesson VII.
9. On մինչեւ + ց see previous lesson, p. 44
10. On numbers see Lesson XIII.
11. Note the partitive sense here of ի + Ablative.

Translate into Armenian:

The teacher met the disciples and said: "Where (յճ) are you going?" They replied: "Great miracles were revealed to the soldiers by the angels. We are going to see the place where (ուր) the miracles were done and where the angels spoke with (ընդ + locative) the soldiers." The teacher was astonished and went out of the city with the disciples. When they reached the place where the angels had appeared to the soldiers they stood in great awe and believed. But two of the disciples doubted and said: "This report is not true. The soldiers said that they saw miracles because they received money from the priests."

Lesson VI

Nouns and adjectives with variable stems in -մ

There are several groups of such nouns.

1. a) Abstract nouns in **-ումն** and **-ութիւն**. The former usually refer to some activity; e.g. **շարժումն** (movement), **ուսումն** (study). The latter usually refer to a state; e.g. **գերութիւն** (imprisonment), **նշարտութիւն** (truth, cf. **նշարտ**).

Singular

Nom.	շարժումն	գերութիւն
Acc.	շարժումն	գերութիւն
Gen.	շարժման	գերութեան
Dat.	շարժման	գերութեան
Loc.	շարժման	գերութեան
Abl.	շարժմանէ	գերութենէ (հա > ե)
Instr.	շարժմամբ	գերութեամբ

Plural

Nom.	շարժումնք	գերութիւնք
Acc.	շարժումնս	գերութիւնս
Gen.	շարժմանց	գերութեանց
Dat.	շարժմանց	գերութեանց
Loc.	շարժումնս	գերութիւնս
Abl.	շարժմանց	գերութեանց
Instr.	շարժմամբք	գերութեամբք

Some other nouns ending in **-մն** are declined like **շարժումն**; e.g. **հիմն-հիման** (foundation). Some nouns in **-իւն** are declined like **գերութիւն**; e.g. **արիւն-արեան** (blood). [But nouns in **-իւն** indicating a sound have genitive **-ման**; e.g. **գոչիւն-գոչման** (cry).]

LESSON VI

Note also other common nouns ending in -մ with genitive in -ան:

դուռն-դրան	(door) pl. դրունք, դրանց
սկիզբն-սկզբան	(beginning)
but կողմն-կողման	(side) pl. կողմանք, կողմանց.

b) Several nouns without մ in the nominative have մ in all other cases. E.g.

աղջիկ-աղջկան	(maiden) pl. աղջկունք, աղջկանց
մանուկ-մանկան	(child) pl. մանկունք, մանկանց
մարդիկ-մարդկան	Inst. մարդկաւ; no pl. (men - a collective noun)

c) Nouns with nominative in աւմ have genitive in -աման.

E.g. պաշտաւմ-պաշտաման (cult) pl. պաշտամունք, պաշտամանց

d) Nouns of more than one syllable with nominative in -ում have genitive in -ուման.

E.g. անուն-անուման (name), pl. անումանք, անումանց.
But monosyllables drop the ու; տուն-տան (house) pl. տունք-տանց,
ձուկն-ձկան (fish - only one full vowel), pl. ձկունք-ձկանց.

2. Several nouns have a genitive in -իմ rather than -ան. They are divided into two sub-groups, as they differ in the Nom., Acc., Loc. plural. They are therefore exceptions to the general rule that if the Nom. sing. and Gen. pl. are known all other forms are predictable.

Singular

Nom.	գառն	(lamb)	հարսն	(bride)
Acc.	գառն		հարսն	
Gen.	գառին		հարսին	
Dat.	գառին		հարսին	
Loc.	գառին		հարսին	
Abl.	գառնէ		հարսնէ	
Instr.	գառամբ		հարսամբ	

LESSON VI

Plural

Nom.	գառիմք	հարսունք
Acc.	գառիմս	հարսունս
Gen.	գառանց	հարսանց
Dat.	գառանց	հարսանց
Loc.	գառիմս	հարսունս
Abl.	գառանց	հարսանց
Instr.	գառամբք	հարսամբք

Like գառն are declined, for example: անձն-անձիմք (person), լեռն-լեռիմք (mountain); like հարսն, թոռն-թոռունք (grandson), մասն-մասունք (part).

Note that nouns of the գառն group are often declined like հարսն when in composition:

E.g. անձն-անձիմք but միանձունք (monks); ազն-ազիմք (race) but Հայկազն-Հայկազունք (Armenians, Haik being the eponymous ancestor of the Armenians, Հայ-ք)

Adverbs

There are several different ways of forming adverbs in Armenian.

1. Adverbs of mode

- a) The Instrumental case of a noun or adjective:

E.g. բուն (nature), բնաւ (absolutely)

դիւր (easy), դիւրաւ (easily)

- b) Compounds in -ալէս from nouns or adjectives:

E.g. փոյթ (haste), փոյթալէս (quickly) [for the ա see p. 20]

դառն (bitter), դառնալէս (bitterly)

But note compounds of -ալէս with adjectives: այսպէս in this way; հրապէս how? etc.

LESSON VI

- c) Compounds in **-աբար** from nouns or adjectives:
 E.g. **զազան** (wild beast), **զազանաբար** (wildly)
արի (brave, valiant), **արիաբար** (valiantly)
 (For the suffix, cf. **քաբ-ույց** habits, way of life.)
- d) Compounds in **-արէն** or **-երէն** for languages:
 E.g. **յունարէն** Greek
 but **հայերէն** Armenian
- e) Often the Nom./Acc. singular form of an adjective is used adverbially:
 E.g. **յանկարծ** unexpected, unexpectedly
ուղիղ straight, directly.

2. *Adverbs of time* have no special form:

այսաւր (today)
այժմ (< **այսժամ** now)

Note that **այսուիկետեւ**, **այնուիկետեւ** are ambiguous: hereafter (of time), or consequently (of result).

3. *Adverbs of Place*. These have the threefold distinction of the demonstrative particles. Thus in answer to **որ** (where), **յն** (whither), **ուստի** (whence),* we have:

here (hic) [cf. -**ս**]   there (istic) [cf. -**դ**]   there (illic) [cf. -**ն**]

at	աստ	այդր	անդ
to	այսր	այդր	անդր
from	աստի	այտի	անտի
	աստուստ		անդուստ

---

* Note that these adverbs can be used both as interrogative and as relative adverbs.

LESSON VI

The adverbs of place are widely used in conjunction with the preposition **ի**: e.g. **ի դրանց անտի** from the door, **ի ջուր անդր** into the water. And in a partitive sense: **մի յիշակերտաց անտի** one of the disciples. This usage makes the noun definite (*the* door, *the* water, etc.)

There are also emphatic forms ending in **-են**: **աստեն**, **այդրեն**, **անդեն** meaning "in the *same* place."

EXERCISE: The following is a simplified version of the chrestomathy. Learn the vocabulary and note the syntax.

Եւ հմուտ **Ծ** **ի** կափառմաւմ. լուր էր **հք**(1) **ի** տանն Պետրոսի բազմէր. եւ ժողովեցան բազումք **մինչեւ**(2) տեղի եւս ոչ լինել, եւ(3) ոչ առ դրանն. եւ խաւսէր գրանն. եւ գայիմ առ **Ծ**, բերեին անդամալոյծ մի. եւ իբրեւ(4) ոչ կարեին մերձեմալ(5) առ **Ծ** յամբոյսէ անտի,(6) քակեցին զյարկն ուր էր **Ծ**, եւ իջուցին(7) զմահիմս անդամալուծին. եւ ետես **Ծ** զհաւատ անդամալուծին եւ ասէ .... եւ եին երկու **ի** դպրաց անտի(8) որ(8) անդ մտեին, եւ խորհէին **ի** սիրտսն: **միայն Աժ** կարէ թողուլ(5) զմեղս. եւ գիտաց **Ծ** յոգի **հք**(1) այսպէս խորհին **ի** սիրտսն, եւ ասէ ցանդամալոյծն.... եւ վաղվադակի յարեաւ եւ առ զմահիմսն, **մինչեւ**(2) զարմամալ դպրացն. եւ փառաւոր արարին(9) **զԱժ**, եւ ասեին **հք**(1) այսպիսի(10) երդեք(11) ոչ տեսաք.

Notes

1. **հք** introduces noun clauses, cf. Lesson IV, n.9.
2. **մինչեւ** (until) can take a simple infinitive of result; the subject of the verb is usually in the genitive. For the genitive with infinitives see Lesson XIII, note to v.12.
3. Note the intensive sense here of **եւ**: "not even."
4. **իբրեւ** "since, as;" for other uses see Lesson IV n.7 and Lesson V n.4.

LESSON VI

5. Note use of the infinitive after կարիս (and մարթիս, կամիս etc.).
6. Note the use of the adverbial suffixes and the partitive use of the ablative.
7. On the formative verbs see Lesson V 2.
8. For the relative pronoun "who" see Lesson IX.
9. Compounds with the verb առնիս are common in Armenian; there is also a verb փառաւորիս.
10. Note the form of adjectives derived from adverbs in -ալի.
11. երբեք: "ever;" + ոչ: "never."

Translate into Armenian:

The sea was full of small fishes.

After the great earthquake many houses in the city were destroyed and many people were killed.

The saint destroyed the cults of the impure gods with the assistance (instrumental case) of the king.

The priests in Armenia preached the gospel of God in the Armenian language (instrumental case).

The maidens wished to approach Jesus, but there was no room, even by the door.

You were thinking in [your] hearts that a paralytic could not easily pick up his bed and go to his house.

Many of the elders who were sitting there were amazed and glorified God, and said: "We have never seen such a miracle."

Lesson VII

Demonstrative adjectives and pronouns

In Lesson II we noted the threefold distinction between the demonstrative suffixes in -ս, -դ, and -ն. The same distinction is preserved in the demonstrative adjectives այս, այդ, այն (this by me, that by you, that over there) and the demonstrative pronouns սա, դա, նա. (These latter are also used for the pronoun of the third person). And the same distinction is found for the pronoun and adjective սոյն, դոյն, նոյն (this same). The demonstrative adjectives have two forms, of which the longer is the more emphatic:

Singular

Nom. այն		նա	նոյն
Acc. այն		նա	նոյն
Gen. այնք	այնոքիկ	նոքա	նոքին, նոքուն
Dat. այնմ	այնմիկ	նմա	նմին
Loc. այնմ	այնմիկ	նմա	նմին
Abl. այնմ	այնմանէ	նմանէ	նմին
Instr. այնու	այնուիկ	նովաւ	նովին, նովիմբ

Plural

Nom. այնք	այնոքիկ	նոքա	նոքին, նոյնք
Acc. այնս	այնոսիկ	նոսա	նոսին, նոյնս
Gen. այնց	այնոցիկ	նոցա	նոցին, նոցունց
Dat. այնց	այնոցիկ	նոցա	նոցին, նոցունց
Loc. այնս	այնոսիկ	նոսա	նոսին, նոյնս
Abl. այնց, այնցանէ	այնոցիկ	նոցա, նոցանէ	նոցին, նոցունց
Instr. այնուք	այնոքիւք	նաքաւք	նոքիմբք, նոքունքք

The declension of այս, այդ; սա, դա; սոյն, դոյն follows exactly the same pattern.

LESSON VII

Personal Pronouns

The personal pronouns for the first and second persons are of interest since these are the only substantives in classical Armenian where the Nominative and Accusative are not identical:

	<i>Singular</i>		<i>Plural</i>	
Nom.	ես (I)	դու (you)	մեք (we)	դուք (you)
Acc.	իս	քեզ	մեզ	ձեզ
Gen.	իմ	քո	մեր	ձեր
Dat.	իմձ	քեզ	մեզ	ձեզ
Loc.	իս	քեզ	մեզ	ձեզ
Abl.	իմէն, իմձէն	քէն, քեզէն	մէնք, մեզէն	ձէնք, ձեզէն
Instr.	իմեւ	քեւ	մեւք	ձեւք

Note that the genitive of the demonstrative and personal pronouns are used as possessives: "my," "your," "his," "their" etc. See further Lesson XI.

Irregular nouns

Many nouns in Armenian do not fall entirely into any one declension. These irregularities are unpredictable, especially in nouns which partly follow the *-ն* categories. E.g.

ձեռն, ձեռին, ձեռամբ (hand), but plural ձեռք, ձեռաց
Whereas երեց, երիցու (elder, priest) has no *ն* in the singular, but an extended form in the plural երիցունք, երիցանց.
cf. also մահ, մահու or մահուան (death), մահունք, մահուանց.

Several nouns follow the pattern of ժողովուրդ (people, assembly): ժողովրդեան, ժողովրդեամբ; but plural ժողովուրդք, ժողովրդոց.

So also ծնունդ, ծննդեան (birth) ծնունդք, ծննդոց
խորհուրդ, խորհրդեան (or խորհրդոյ) (thought, mystery),
խորհուրդք, խորհրդոց.

LESSON VII

Note that **ակն, ակամ, ակամբ** has three plurals according to meaning:

ակն-աչք (այց)	eys	
ակն-ակունք	fountains, sources	}
ակն-ականք	precious stones.	} Gen. pl. ականց

The nouns for the four seasons usually use derivatives for the declined cases:

ամառն	(summer)	Gen: ամառայնոյ
ձմեռն	(winter)	Gen: ձմեռայնոյ
գարուն	(spring)	Gen: գարնայնոյ <i>not</i> ոն)
աշուն	(autumn)	Gen: աշնայնոյ

Note the declension of **այր** (man) and its derivative **տէր** (lord):

այր, առն, առնէ, արամբ; արք, արս, արանց, արամբք.
տէր, տեառն, տեառնէ (not -ե- as expected) տեքամբ; տեարք,
տեարս, տեքանց, տեքամբք.

There are several nouns in Armenian which are quite irregular:

կիմ (woman, wife), **կնոջ, կնոջէ, կամամբ; կամայք, կամանց,**
կամամբք.

Its derivative **տիկիմ** (lady, mistress) follows **կիմ** in the singular, but has plural **տիկնայք, տիկնանց, տիկնամբք.**

գեւղ (village; the forms **գիւղ** and **գեաւղ** are also found), Gen. Dat. **գեղջ,** Loc. **գեղջ** or **գեւղ,** Abl. **գեղջէ,** Instr. **գիւղիւ; գեւղք,**
գիւղից, գիւղիւք.

տիւ (daytime) Gen. Dat. **տուրնջեան,** Loc. **տուէ,** Abl. **տուրնջեմէ,**
 Instr. **տուրնջեամբ.**

For further examples of such irregularities see M §60 and J §163ff.

LESSON VII

Exercise: Identify and analyse all the demonstrative adjectives and pronouns and the personal pronouns in the chrestomathy, pp. 124-125.

The following is a simplified version of that passage; learn the vocabulary and study the syntax as explained in the notes:

Եւ ել դարձեալ(1) ի ծովեզրն, եւ ամենայն ժողովուրդն գայր առ(2) նա, եւ ուսուցանէր զնոսա. եւ մինչդեռ(3) անցանէր, ետես զԴեւի զի(4) նստէր ի մաքսաւոսութեան... իսկ դպիրքն եւ փարիսեցիք իբրեւ տեսին թե(5) ուտէ ընդ մաքսաւորս եւ ըմպէ ընդ մեղաւորս, ասեն ցաշակերտսն նորա... իբրեւ լուաւ(6) Յսւսէ ցնոսա: ոչ է պիտոյ թիշկ ողջոց, այլ հիւանդաց. եւ ոչ եկի(7) կոչել(8) զարդարս այլ զմեղաւորս.

Եւ եին աշակերտքն Յովհաննոս ի պահս. զան եւ ասեն ցնա: աշակերտքն Յովհաննոս պահեն, քայց աշակերտքդ(9) ոչ պահեն. եւ ասէ ցնոսա Յսւ: ոչ արկանեն(10) գինի նոր ի տիկս հիմս.(11) ապա թե ոչ,(12) պայթուցանէ գինի զտիկսն, գինի հեղու եւ տիկքն կորնչին. այլ գինի նոր ի տիկս նորս արկանեն.

Notes

1. A participle from the verb "to return" often used as an adverb: "again."
2. առ is used primarily with persons.
3. One of the several compounds of մինչ: "while."
4. զի: there are two ways in Armenian of rendering "he saw Levi sitting". Either զի plus the indicative, as here, or a participle (on which see below, Lesson X).
5. Note that թե and եթե are used interchangeably. When եթե introduces a noun clause, the tense of that clause is usually the same as that of the original statement.
6. Irregular aorist of լսեմ, see p. 92.
7. Irregular aorist of գամ, see p. 92.
8. Infinitive of purpose after a verb of motion.
9. Note the force of the demonstrative suffix: "these disciples of yours."

LESSON VII

10. The 3rd plural is often used in a general sense: "people, one (as French *on*, German *man*)."
11. Adjectives that follow the noun are declined with them.
12. **այլ թի ոչ**: "otherwise." On the use of **եթի** for "if" see Lesson XVII.

Translate into Armenian:

We went out from the city to the shore and saw all the people coming to see their teacher.

His disciples were fasting, but I and my friends wished to eat and drink.

Your sons brought us wine and our daughters brought you bread. The lords of the village gathered soldiers in order to put the enemy to flight.

The priests found the men and women sleeping. And they said to them: "Why are you sleeping?" But they were unable to give them a reply.

Lesson VIII

The Subjunctive

So far we have noted the indicative moods of the present and aorist stems. (The imperfect belongs to the present stem.) There is also in Armenian a Subjunctive mood for both verbal stems.

Present Subjunctive

The conjugation of the present subjunctive is not parallel with that of the present indicative, for only the distinction between **եմ**, **իմ** and **ում** is preserved. To form the present subjunctive the suffix **-ից** is added to the present stem plus the characteristic vowel of the verb. Thus

սիրեմ	gives (սիրե + ից-եմ) սիրիցեմ
սիրիմ	gives (սիրի + ից-իմ) սիրիցիմ

But note that verbs in **-ում** have the present subjunctive in **-իմ**:

լամ	gives (լա + ից+իմ) լայցիմ (passives in -իմ)
whereas հեղում	gives (հեղու + ից+ում) հեղուցում

Verbs in **եմ/իմ** can therefore distinguish between active and middle/passive forms. Verbs in **-ում** can make the same distinction: e.g. **աղամ** (I grind) **աղայցեմ** (active) and **աղայցիմ** (passive), although in the present indicative no such distinction exists. But verbs in **-ում** can make no distinction between active and middle/passive forms in the present subjunctive.

The subjunctive endings in **-եմ**, **-իմ** and **ում** are conjugated in the same way as **սիրեմ**, **սիրիմ** and **հեղում**.

The verb **եմ** (I am) has simply: **իցեմ**, **իցես**, **իցե**; **իցեմք**, **իցեք**, **իցենք**.

LESSON VII

For the verb գոլ (to exist) only the 3 sing. is found in the subjunctive: (գո + ից + է > գոյցէ >) գուցէ. This form is often used as an adverb "perhaps."

For the second person there are also found forms taken over from the aorist: -իջիր for the singular (cf. the aorist imperative) and -իջիք for the plural (cf. the aorist subjunctive). The singular form -իջիր is generally passive, and as a rule neither form is used in conjunctive sentences; they have rather a future or imperative sense (see examples in J §243).

Aorist Subjunctive

In the aorist subjunctive there is a distinction between the active and middle/passive, as in the indicative with its endings -ի and -այ. The aorist subjunctive is formed by adding -ց to the 1 p.s. of the aorist indicative. But the other endings differ from those of the indicative. Note especially the form of the 2 p.pl., and that in the 1 and 2 pl. the active and middle forms are identical.

	<i>Active</i>	<i>Middle/Passive</i>
<i>Singular</i>		
1	սիրեցից (քերից)	սիրեցայց (քերայց)
2	սիրեսցես (քերցես)	սիրեսցիս (քերցիս)
3	սիրեսցէ (քերցէ)	սիրեսցի (քերցի)
<i>Plural</i>		
1	սիրեսցուք (քերցուք)	սիրեսցուք (քերցուք)
2	սիրեսցիք (քերցիք)	սիրեսցիք (քերցիք)
3	սիրեսցեն (քերցեն)	սիրեսցին (քերցին)

In monosyllabic stems the dissimulation of ցց > սց is not observed. Thus լացից, լացցես etc.

LESSON VIII

Aorists in **-ալ** have *active* forms for the subjunctive. Thus **փախեալց, փախիցես** etc.

Note that some aorists in **-ալ** which have an active meaning may have an active form for the subjunctive. E.g. **կալալ-կալալց, but կալցես** etc. (**կալցիս** etc. also exist); **կերալ-կերալց, but կերիցես** etc. For further examples see J §255.

Note the suppletive **լիցիմ** for the aorist subjunctive of **իմ**; see p. 88.

Use of the Subjunctive

The subjunctive is used in many situations, of which the following are the most common:

- a) wishes and exhortations and commands (e.g. in royal letters). In these senses the imperative **բող** (let) is sometimes found before the subjunctive.
- b) purpose clauses
- c) certain conditional clauses (see Lesson XVII)
- d) in a future sense (and hence the subjunctive is sometimes called the future tense).

These, and other, various uses of the subjunctive will be introduced gradually. But it is important to note here the essential difference between the present and aorist: the difference is one not of time but of aspect: between an action that has not been completed or which is repeated, and an action that is single and complete. (The distinction is even clearer in the imperative, where the aorist is used for commands and the present for prohibitions. See Lesson XII.)

Note that the negative for statements is **ոչ**, whereas for wishes and prohibitions and in purpose clauses it is **մի**.

The subjunctive is used without extra particles in senses *a* and *d*, but purpose clauses are introduced by **զի** or **որպէս զի**.

LESSON VIII

Examples:

- a)
յո՞ քափեցից զդառնութիւն	- on whom shall I pour out
քիւնաւոր	my poisonous gall?
սպանցուք զսա	- let us kill him
թող տեսցուք եթէ գայ Եղիա	- let us see if Elias comes
փրկել զդա	to save him
ի շինութեան բնակեսցիք	- may you live in prosperity
եանոյ թուեսցի տէրութեանդ	- may it please your majesty
ձերում*	

b) Note that in purpose clauses the present subjunctive is used to indicate a continuous result and with negatives, while the aorist subjunctive is used to indicate a single action (regardless of the tense of the main clause): e.g.

տուր զքեզ ի ձեռս իմ	- give yourself into my hands
զի սպանից...	so that I may kill you
մի դատէք, զի մի դատիցիք	- judge not, lest you be judged

զի is occasionally omitted:

զայս ամենայն առնէր, քերես	- he did all this that perchance
զմիաբանութիւնն քակեսցէ	he might break their unity
մահ յանձն առ, զի եւ մեք	- he accepted death so that we
մահուանէ ապրեսցուք	might be freed from death.

In texts translated from Greek, however, the original tenses are often retained in Armenian; see the passage on the following page.

c) See below, Lesson XVII.

---

* For this form see Lesson XI.

LESSON VIII

d) երկինք եւ երկիր անցցեն	- heaven and earth will pass away
Աստուած ոչ մոռասցի զուխտ հարցն քոց*	- God will not forget the covenant of your fathers.

Exercise:

Note the use of the subjunctive in the following simplified version of the chrestomathy p. 126 and learn the vocabulary:

Խնրէին քահանայապետքն եւ դպիրք զի նենգաւ սպանանիցեն զ^ԾՍ. Բայց ասեին եթե մի ի տանի աստ, զի մի խոռվութիւն լինիցի ի ժողովրդեանն. եւ մինչ էր ի տան Սիմովնի բորոտի, գնաց կին մի(1) որ(2) ունէր շիշ իւղոյ մեծագնոյ,(3) եւ երեկ զշիշն եւ եհեղ զեւղն ի վերայ գլխոյ նորա. եւ աշակերտքն զչարեին եւ ասեին: մարթ էր(4) զայդ եւղ վաճառել աւելի քան(5) երեքհարիւր դահեկանի(6) եւ տալ աղքատաց. Բայց ^ԾՍ ասէ ցնոսա: գործ մի բարի գործեաց դա յիս. յամենայն ժամ(7) զաղքատս ընդ ձեզ ունիք, եւ յորժամ կամիք կարող(8) էք առնել նոցա բարիս. այլ զիս ոչ յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք. ասեմ ձեզ եթե ուր եւ(9) քարոզեսցի աւետարանս այս, եւ զոր(2) արարդ(10) դա խաւսեսցի վասն յիշատակի դորին.

Եւ յաւուր քաղաքակերացն յորժամ զգատիկն զենուին,(11) ասեն ցնա աշակերտքն: ո՞ր կամիս երթիցուք եւ պատրաստեցուք զի կերիցես զգատիկն. եւ առաքէ երկուս(12) յաշակերտաց անտի եւ ասէ ցնոսա: իբրեւ մտանիցէք ի քաղաքն, պատահեսցէ(13) ձեզ այր մի(1) որ(2) սափոր ջրոյ յուս ունիցի. եւ նա ցուցցէ ձեզ վերնատուն(14) մի մեծ. եւ գնացին պատրաստել աշակերտքն նորա. մտին ի քաղաքն եւ գտին որպէս ասացն(10) նոցա.

---

* քոց: see Lesson XI.

LESSON VIII

Notes

1. մի: "one," often used as an indefinite article.
2. որ. On relative pronouns see Lesson IX.
3. Adjectives following the noun are declined.
4. The imperfect here has the force of "it would have been possible." Cf. the use of the imperfect in conditional clauses, Lesson XVII.
5. քան is used in comparisons; see Lesson XIV.
6. Genitive of price or value.
7. A locative case is also found: յամենայն ժամու.
8. On this participial form see Lesson X.
9. Intensive use of եւ: "wherever."
10. Note use of demonstrative suffixes in relative clauses.
11. Impersonal use of 3 pl.
12. For numbers see Lesson XIII.
13. This verb governs the dative.
14. Note that in վերին the change քն > քն does not occur.

Translate into Armenian:

May the king kill his enemies; may the king live for many years (accusative case).

May the lamb of God protect the martyrs from evil.

Let sinners not eat or drink with the teacher's disciples.

The scribes of the great princes wrote to the Persian king so that he might know that the Armenians did not fear him.

We sent two of our friends to prepare the house for us.

The poor were angered and said: "You are able to eat when you wish, but we are unable to buy bread or wine."

Lesson IX

Interrogative pronouns

The interrogative pronoun for persons is **հ** or **հվ**, and for things **զի** or **զինչ**. They are declined as follows:

Singular

Nom.	հ, հվ	զի, զինչ
Acc.	հ, հվ	զի, զինչ
Gen.	ոյր	էր
Dat.	ոմ	իմ, հիմ
Loc.	ոմ	իմ, հիմ
Abl.	ոմէ	իմէ
Instr.	որով (cf. հր)	իւ

Plural

Nom.	ոյք	No plural
Acc.	ոյս	
Gen.	ոյց	
Dat.	ոյց	
Loc.	ոյս	
Abl.	ոյց	
Instr.	որովք (cf. հր)	

Note that **զի** and **հիմ** can also mean "why," as do the ablative form with **զ**, **զմէ**, and the genitive with **ընդ** or **վասն**, **ընդէր** (one word) and **վասն էր** (two words).

Interrogative adjectives

The interrogative adjective for persons is **հր**, declined as follows:

LESSON IX

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	հր	հրք, հր
Acc.	հր	հրս, հր
Gen.	որոյ	որոց
Dat.	որոնմ	հրս
Loc.	որոնմ	հրս
Abl.	որմէ	որոց
Instr.	որով	որովք

Note that for the Nom./Acc. plural the uninflected form **հր** is usually used (as with the relative pronouns, see below).

For things the interrogative adjective is **զիմչ**, used only in the Nom. and Acc. In other cases **որ** is used. E.g.

հր քագաւոր տայցէ պատերազմ	which king will wage war?
զիմչ գործ արարեր	what deed did you do?
որով զաւրութեամբ կամ որով	by what power or by what
անուամբ արարէք դուք զայս	name did you do this?
յորոնմ ժամանակի	at what time?

Note also the interrogative adjectives **հրախիսի**, **-եաց**, (what sort of?) and **քանի** (how many? see Lesson XIII).

Interrogative adverbs

The adverbs of place were described in Lesson VI.

For time the adverb is **հրր** (when); it is used either as an interrogative or a relative adverb. E.g.

հրր լիմիցի այդ	when will that come about?
միմչես ցհրր իցես ընդ ձեզ	how long shall I be with you?
հրր գնացին	after they had gone...

For manner the adverbs are **հրպէս** and **զիմարդ** (how?).

LESSON IX

Relative pronoun

The relative pronoun is **որ**, used both for persons and things. Note that in the Nom./Acc. plural the singular form **որ** is widely used instead of the plural form. (The plural of the interrogative pronoun **ոյք** is also used in a relative sense):

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	որ	որ, որք, ոյք
Acc.	որ	որ, որս, ոյս
Gen.	որոյ	որոց, ոյց
Dat.	որում	որոց, ոյց
Loc.	որում	որս, ոյս
Abl.	որմէ	որոց, ոյց
Instr.	որով	որովք

The pronoun is sometimes strengthened by the addition of the indefinite pronoun. E.g. **որ որ** (whoever), **որ ինչ** (whatever).

Indefinite pronoun

There are two groups of indefinite pronouns (also used as adjectives) in Armenian: **ումն** for persons and **իմն** for things; and **ոք** for persons and **ինչ** for things. The neuter indefinite pronoun **իմն** does not occur in all declined forms; the lacunae are supplied by **իբիք** etc.

Singular

Nom.	ումն	իմն
Acc.	ումն	իմն
Gen.	ուրումն	
Dat.	ումեմն	
Loc.	ումեմն	
Abl.	ումեմնէ	(իմեմնէ)
Instr.	ումամք	

LESSON IX

Plural

Nom.	մանք	No plural
Acc.	մանս	
Gen.	մանց	
Dat.	մանց	
Loc.	մանս	
Abl.	մանց	
Instr.	մամբք	

Nom.	ք	ինչ
Acc.	ք	ինչ
Gen.	ուրուք	իրիք
Dat.	ումիք	իմիք
Loc.	ումիք	իմիք
Abl.	ումիքէ	իմիքէ
Instr.	ումիքէ	իւիք
	No plural	No plural

Parallel to **ք** is the neuter **իք**, only found in the negative **չիք** (there is not, there does not exist), e.g.: **չիք ք ալ Աստուծ** (there is no other God).

ինչ can be declined as a noun meaning "thing": **ինչ, ընչից**. The negative **ոչինչ, ոչընչի** means "nothing," especially in the sense of creation *ex nihilo*, e.g. **յոչընչէն արար զմաս** (God) created them from nothing.

The **ք** (etc.) and **իրիք** (etc.) forms, though not **ինչ**, are not generally used alone in simple statements; they occur in negative, interrogative, conditional and relative clauses and with the pronoun **իւրաքանչիւր** (see Lesson XI). Thus

someone was ill: **էր ոմն հիւանդ**

But, it is nobody: **ոչ ք է** (see further J §233)

The indefinite adverb of time is **երբեք** or **երբեմն**, with the same distinction that pertains between **ք** and **ումն**. (So **ոչ երբեք** - never.)

LESSON IX

Exercise: Identify and analyse the interrogative, relative and indefinite pronouns and adjectives in the chrestomathy, p. 128.

Learn the vocabulary in the following simplified version of the chrestomathy, p. 128, and study the syntax.

Եւ գայ Յսուս եւ գտանէ զաշակերտսն զի(1) մնջեիմք եւ ասէ ցՊետրոս: Եւ մնջես, հիշ կարացեր(2) ժամ մի(3) արթուն կալ. եւ դարձեալ չոգաւ, եկաց յաղաթս եւ զնոյն բանս ասաց. դարձաւ միւսանգամ(4) անդրէն(5) եւ եգիտ զնոսա ի բուն, բանգի եիմ ոչք մոցա ծանր, եւ ոչ գիտեիմ եթե զիմ(6) պատասխանի տայցեն մեա. գայ միւսանգամ(4) եւ ասէ ցնոսա: Եհաս վախճան, եկն ժամ, ահա մատնի որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց. ահաւասիկ(7) մերձեցաւ որ մատնեսցէ զիս. մատնիչն մշան ետ եւ ասէր: Ընդ որում ես համբուրեցից մա է. եւ մոքա արկին ի մա ձեռս եւ կալան զմա. եւ մի(3) ոմն յայնցանէ որ(8) զնովան(9) կային՝ ձգեաց սուր, եւ եհար զծառայ քահանայապետին, եւ ի րաց եհան զունկն մորա. պատասխանի ետ Յսուս եւ ասէ ցնոսա. իբրեւ(10) ի վերայ աւագակի ելէք սուսերաւք ունել(11) զիս. հանապազ առ ձեզ եի եւ ուսուցանեի ի տաճարին, եւ ոչ կալայք զիս, ալ զի լցցին գիրք մարգարէիցն. յայնժամ թողին զմա աշակերտքն եւ փախան.

Notes

1. See Lesson VII, note 4.
2. Note aorist in **-ացի** for **կարեւ** (cf. Lesson V).
3. **մի**: "one" (also used as an indefinite particle). The accusative is used to express length of time. See also Lesson XII note v.20.
4. **միւսանգամ**: "again, another time." **անգամ** is used with numbers to express x "times."
5. **անդրէն**: "to the *same* place," cf. Lesson VI.
6. Subordinate interrogative clauses often take **եթե** in addition to the interrogative word. Cf. chrestomathy, Mk. 14.1.

LESSON IX

7. **աւստիկ, աւադիկ, աւանիկ** (here is, etc.) are often used in conjunction with **սիս** (behold).
8. **ոք** is used here for the plural.
9. The demonstrative suffix often used in relative clauses is added to the first stressed word after the relative pronoun. Cf. Lesson XIII note to v.26.
10. **իբրև**: "as if." When followed by a noun **զ** is prefixed to the latter: **զաւագակ**, "like a bandit."
11. Infinitive of purpose.

Note the following verbal forms:

եկաց, եգիտ, եհաս, եհար, եհան: 3 sing. monosyllabic aorists with augment.

(**հարկանիմ** has aorist **հարի**)

եկն - irregular aorist for **գամ**, see p. 92.

ետ - irregular aorist for **սամ**, see p. 92.

լցցիմ - aorist subjunctive of **լնում**, **լցի** (I fill, fulfil).

Translate into Armenian:

"From which teacher did you receive such teaching, O pupils?"

We said:

"From the teacher to whom God spoke the true words."

He asked:

"Who is that, and whose name did he teach?"

When the betrayer had given a sign to the soldiers who were with him, they seized our brother. But we drew our swords in order to strike them and they fled. Then we knew that our fathers' sayings were fulfilled.

Lesson X

Participles

There are several participles in classical Armenian; one is formed from the infinitive, one from the present stem, and one from the aorist stem.

A. From the infinitive are formed participles in **-ոց**. These indicate what will or should happen. Thus:

սիրելոց է	he should love, he should be loved
որ գալոցն է	which will come

There is no grammatical distinction between the active and passive in these participles, nor are they declined.

Also formed from the infinitive are verbal adjectives in **-ի**. E.g.

սիրելի	desirable, lovely
հրեւելի	visible, apparent
գովելի	praiseworthy

These are declined like nouns of the **տեղի** group: **սիրելւոյ, սիրելեաց**, etc.

B. From the present stem is formed a participle in **-ող**:

սիրող	loving, loved (gen. pl. սիրողաց)
տեսանող	seeing
կարող	able

These participles often have the meaning of substantives: e.g. **լսող** hearer. In such cases the spelling **-աւղ** in the Nom. sing. is common, e.g. **շինաւղ** builder (but **շինողաց**). In many cases this participle is formed from the aorist stem:

ծնող	parent
տուող	giver

LESSON X

C. From the aorist stem is formed a participle in **-եալ** (gen. pl. **-ելոց**) which has both an active and a passive meaning. Thus:

ասացեալ	said, having spoken
մեռեալ	dead
բերեալ	carried, having carried

Often with "weak" verbs in **-եցի**, **-եցայ**, the **-եց** falls:

սիրեմ-սիրեցի	but սիրեալ	loved,
գրեմ-գրեցի	but գրեալ	written

However, **սիրեցեալ**, **գրեցեալ** etc. are also found.

Verbs whose aorist ends in **-եալ** form the aorist participle from the corresponding factitive

մատչիմ	(I approach)	մատեալ	- մատուցեալ
փախչիմ	(I flee)	փախեալ	- փախուցեալ

Use of the aorist participle

The aorist participle can be used either (a) as an adjective or (b) as a verb.

(a) կարծեցեալ աստուածք	supposed gods
գտուեալ հրամանս կատարէր	he fulfilled the commands that had been given.

Substantively: **ասացեալք մարգարէիմ** the prophet's words
(sayings)

ընկալայ զգրեալս քո I received your letter

Note also the use of the participle in such sentences as: He saw Levi sitting: **եսես զԼևի նստեալ** (instead of **զի նստէր**, cf. Lesson VIII note 4).

(b) The aorist participle is widely used as a verb, either with an auxiliary or alone.

LESSON X

1. In conjunction with the verb "to be":

հրամայեալ է յԱստուծոյ զի .. ... it is commanded by God that ...
թողեալ լիցին մեղք քո may your sins be forgiven

This construction also expresses the perfect: and, with the imperfect of the auxiliary verb, the pluperfect:*

Ժամանակ իմ չեւ է հասեալ my time has not yet come.
... ուր դպիրքն եւ ծերք ... where the scribes and elders
ծողովեալ եին. had gathered.

However, the auxiliary verb is often used impersonally (in the singular) and then the subject of the clause is put into the GENITIVE:

եկեղեցին զոր շինեալ էր the church which Gregory the
մեծին Գրիգորի great had built
եւ զայս հչ է ընթերցեալ ձեր and have you not read this?
արկեալ էր մոցա ուռկամս they had thrown (their) nets into
ի ծով the lake

Often the auxiliary verb is omitted entirely:

Խսեմ հացն կենդանի որ I am the living bread who have
յերկնից իջեալ descended from heaven.

Such constructions are indistinguishable from usage 2:

2. The participle in -եալ is also used, without an auxiliary, as a simple past tense:

a) in a subordinate clause:

մատուցեալ բորոտ մի երկիր a leper approached and worship-
պագանէր մմա ped him (= having
approached ...).

The subject can also be genitive, even if it is the same for both verbs:

թողեալ Յիսուսի զծողովուրդսն Jesus left the crowds and
եկն ի տուն went to the house.

---

* A future perfect is also found with the subjunctive of եմ; see p. 107.

LESSON X

և նոցա առեալ զարծաթն
արարին որպէս ուսանն

and they took the money and
did as they had been told.

(b) used as a main verb (very common in historical narrative):

... սմեալ եւ ուսեալ Տրդատէս Tiridates...was raised and edu-
առ ի կոմսի ումեմն Լիկիանէս cated in the house of a
անուն կոչեցելոյ certain count called
Likianes.

արդ հաւր արարչի խորհուրդ then the Father Creator took
ի մէջ եղեալ ընդ արարչակից counsel with the co-creator
որդւոյ եւ ընդ արարչակից Son and co-creator Spirit.
հոգւոյ

զայսու ժամանակաւ* about this time the Alans
միաբանեալ Ալանք ... united ... and in a great
մեծաւ ամբոխիւ տարածեալ host spread over our land.
ընդ աշխարհս մեր

Exercise: The following passage is from the chrestomathy, p. 129.
Study the syntax and learn the vocabulary.

Իսկ քահանայապետքն խնդրեին հակառակ ԾԻ վկայութիւն
ինչ զի սպանանիցեն զնա, եւ ոչ գտանեին. այլ քարուցեալ(1)
վկայեին սուտ(2) զմամէ(3) եւ ասեին թե մեք լուաք(4) ի դմանէ
զի(5) ասէր: Եւ քակեցից զտաճարդ զայդ ձեռագործ. սակայն չէր
մման վկայութիւն նոցա. ապա քարուցեալ(1) քահանայապետն ի
մէջ(6) հարցանէր զԾԻ, եւ ասէր. հչինչ տաս պատասխանի. եւ նա
լուռ եւեթ կայր եւ չտայր ինչ պատասխանի. դարձեալ
քահանայապետն հարցանէր զնա կրկին(7) անգամ: Դո՛ւ եւ ԳԻ
որդի արեհնելոյն(8) պատասխանի եւ ԾԻ: Դու ասացեր թե եւ
եմ. քայց տեսանիցէք զորդի մարդոյ նստեալ ընդ(9) աջմէ(10)
զարուրեանն, եւ եկեալ(11) ընդ ամպս երկնից. եւ ասէ
քահանայապետն: Եւայ լույք զհայհոյութիւն ի բերանոյ դորայ.
զիմար թուի ձեզ. եւ դատապարտեցին զնա թե մահապարտ է.

---

* For this use of q + Instr. see p. 105.

LESSON X

Notes

1. յառնեմ-յառեալ; so the participle is from the factitive.
2. Adjective use adverbially, cf. Lesson VI.
3. գ + Abl.: "about, concerning." See p. 43.
4. լսեմ (Ihear) has irregular aorist լուայ, see p. 92.
5. See Lesson IV n. 7.
6. Locative.
7. կրկին: double; on անգամ see Lesson IX note 4. So "a second time."
8. Participle used as a substantive.
9. ընդ + Abl.: "on the side of."
10. This Ablative is formed from the Locative -ում, which is found in several adjectives of the -ոյ group. See M. §74.
11. From գամ-եկի, see p. 92.

Translate into Armenian:

The audience, having received the true words of the praiseworthy prophet, fulfilled all his commands.

Let us imitate the saints who have gone to rest (participle of հանգչիմ).

Seeing the angel sitting in the temple, they fled.

Gathering outside their friend's house, the women listened to the testimony of the citizens.

O impious ones, you have not obeyed God's saying.

Lesson XI

Reflexive and Intensive Pronouns

For the third person reflexive pronoun the following forms are found:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
	No nominative	
Acc.	---	իւրեանս
Gen.	իւր	իւրեանց
Dat.	իւր	իւրեանց
Loc.	իւր	իւրեանս
Abl.	իւրմէ	իւրեանց
Instr.	իւրեւ, իւրեաւ, իւրեամբ	իւրեամբք

Note that the genitive can be used as the subject with participles: ... **զոր իւր չէր գործեալ** ... (the sins) which he had not committed; here the subject of the relative clause is the same as that of the main clause.

For the missing forms can be substituted the corresponding cases of **իմքն** (self), which is used for first, second and third persons:

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	իմքն	իմքեանք
Acc.	իմքն	իմքեանս
Gen.	իմքեան	իմքեանց
Dat.	իմքեան	իմքեանց
Loc.	իմքեան	իմքեանս
Abl.	իմքենէ	իմքեանց
Instr.	իմքեամբ	իմքեամբք

LESSON XI

This pronoun is also used in an *intensive* sense. An emphatic form **ինքնիմ**, with suffix **-իմ**, is also found (cf. **նա-նոյն**, **նոքա-նոքին** etc.).

For the first and second persons in an intensive sense (in addition to **ես ինքն** etc.) there are special ablative forms of the personal pronoun: **իմէն**, **քեզէն**, **մեզէն**, **ձեզէն** (cf. p. 61).

E.g. որպէս եւ դուք իսկ ձեզէն	as you yourself have borne
վկայեցէք	witness
ես անձէն գիտեմ	... I myself know.

Widely used for a reflexive is also the noun **անձն** (person):

	<i>Singular</i>	<i>Plural</i>
Nom.	անձն	անձինք
Acc.	անձն	անձինս
Gen.	անձին	անձանց
Dat.	անձին	անձանց
Loc.	անձին	անձինս
Abl.	անձնէ	անձանց
Instr.	անձամբ	անձամբք (See Lesson VI 2)

This is usually found in combination with a possessive pronoun or adjective. E.g.

յայտնեաց զանձն իւր	he revealed himself
But ոչ ունիք կեանս յանձինս	you do not have life in yourselves.

Possessive pronouns and adjectives

The genitive of the personal pronoun is used for the first and second persons, and **իւր** for the third person. From them are derived the possessive adjectives. Thus:

LESSON XI

Singular

	My	Your	His, Her (reflexive)
Nom.	իմ	քո	իւր
Acc.	իմ	քո	իւր
Gen.	իմոյ	քոյոյ քոյ	իւրոյ
Dat.	իմում	քում	իւրում
Loc.	իմում	քում	իւրում
Abl.	իմմէ	քումէ	իւրմէ
Instr.	իմով	քոյով	իւրով

Plural

Nom.	իմք	քոյք	իւր (= sing.)*
Acc.	իմս	քոյս	իւր (= sing.)*
Gen.	իմոց	քոյոց քոց	իւրոց
Dat.	իմոց	քոյոց	իւրոց
Loc.	իմս	քոյս	իւրում (= sing.)
Abl.	իմոց	քոյոց	իւրոց
Instr.	իմովք	քոյովք	իւրովք

	Our	Your (pl.)	Their (reflexive)
Nom.	մեր	ձեր	իւրեանց
Acc.	մեր	ձեր	
Gen.	մերոյ	ձերոյ	
Dat.	մերում	ձերում	
Loc.	մերում	ձերում	
Abl.	մերմէ	ձերմէ	
Instr.	մերով	ձերով	

---

* The forms **իւրք** and **իւրս** are found as substantives: e.g.

յիւրսն եկն եւ իւրքն   he came to his own and his
զմա ոչ ընկալան   own did not receive him.

LESSON XI

Plural

Nom.	մերք	ձերք	(իրեանց)
Acc.	մերս	ձերս	
Gen.	մերոց	ձերոց	
Dat.	մերոց	ձերոց	
Loc.	մերս	ձերս	
Abl.	մերոց	ձերոց	
Instr.	մերովք	ձերովք	

E.g. **ձեռամբ իւրով** with his own hand
ես ոչ ինչ ասեմն իմե խաւսիմ I say nothing by myself

Note that plural form nouns with singular meaning often take a singular possessive adjective:

յերեսաց բոց from your face
But յաւրեմս բում in your law.

Reciprocal Pronouns

There are two reciprocal pronouns in classical Armenian: **միմեանս**, which is by far the more frequent, and **իրեարս**.

No nominative

Acc.	միմեանս	իրեարս
Gen.	միմեանց	իրերաց (եա > ե)
Dat.	միմեանց	իրերաց
Loc.	միմեանս	իրեարս
Abl.	միմեանց	իրերաց
Instr.	միմեամբք	իրերաւք

E.g. **եւ հրաժարեցաք ի միմեանց** and we took leave of each other

զի սիրիցէք զմիմեանս that you may love each other

եին հակառակք իրերաց they were opposites to each other

LESSON XI

Collective pronouns

From the adjectives **ամեն** (all) and **բոլոր** (the entire) are derived plural forms: **ամենքեան*** (everyone) and **բոլորեքեան** (all together)

Nom.	ամենեքեան, ամենեքին	բոլորեքեան, բոլորեքին
Acc.	ամենեսեան, ամենեսին	բոլորեսեան, բոլորեսին
Gen.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Dat.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Loc.	ամենեսեան, ամենեսին	բոլորեսեան, բոլորեսին
Abl.	ամենեցուն, ամենեցունց	բոլորեցուն, բոլորեցունց
Instr.	ամենեքումբբ	բոլորեքումբբ

Distributive Pronoun

The form **իւրաքանչիւր** is used both as an adjective and a substantive (in which case it is usually followed by **ոք**):

E.g. կալան զիւրաքանչիւր իշխանութիւն	they held each one his own principality
և նա իւրաքանչիւր ումեք ի նոցանէ զմէր ձեռս	and he placed hands on each one of them

Exercise: Learn the vocabulary and study the syntax of the following passage:

Ի սկզբանէ էր բանն, և բանն էր առ Աստուած. ամենայն ինչ նովաւ եղիւ,(1) և առանց նորա եղիւ և ոչինչ որ ինչ եղին. նովաւ կեանք էր,(2) և կեանք էր լոյս մարդկան. և լոյսն ի խաւարի անդ լուսաւոր էր, և խաւար նմա ոչ եղիւ հասու.(3) եղիւ այր մի առաքեալ յԱստուծոյ, անուն նմա Յովհաննէս. սա եկն(4) ի վկայութիւն. ոչ էր նա լոյսն. լոյսն յաշխարհի էր և

---

* On the plurals in **-եքեան** cf. below Lesson XIII, Numbers.

LESSON XI

աշխարհ զմա ոչ ծանեալ.(6) յիւրսն եկն, եւ իւրքն զմա ոչ ընկալան. իսկ որք ընկալան զմա, ետ(6) մոցա իշխանութիւն որդիս Աստուծոյ լինել, որոց հաւատացան յանուն մորա. ոյք ոչ յարեմէ եւ ոչ ի կամաց մարմնոյ եւ ոչ ի կամաց մարդկան, այլ յԱստուծոյ ծնան. եւ բանն մարմին եղի եւ բնակեաց յաշխարհիս. եւ տեսաք զփառս մորա, լի շնորհաւք(7) եւ մշմարտութեամբ. Յովհաննէս վկայէ վասն մորա, եւ ասէ. սա է զորմէ ասեի: զԱստուած ոչ որ հոնս երբեք բայց(8) միածինն որդի.

Notes

1. եղիւ: 3 s. aorist of եղանիմ, եղէ; see p. 91.
2. Many nouns in Armenian are plural in form though singular in meaning. They often take singular adjectives (cf. p. 85) and singular verbs, as here.
3. The ending -ու on verbal stems can be used to form a substantive indicating an agent (M §31 c) or an adjective.

E.g.:

երկիր պագանիմ	(I worship) երկրպագու worshipper
ահ (fear) արկանիմ	(I cast) ահարկու fearful
հասանիմ	(I attain, comprehend) հասու comprehending

4. եկն: 3 s. aorist of գամ, եկի; see p. 92.
5. ծանեալ: 3 s. aorist of նանաչիմ, ծանեայ; see p. 52.
6. ետ: 3 s. aorist of տամ, ետու; see p. 92.
7. լի (full) takes the instrumental.
8. բայց: "but" - here: "except."

LESSON XI

Translate into Armenian:

They did not receive their own friends but regarded them as enemies.

You yourselves know that your prophet's words are true.

We have an evil spirit (ւշ) in ourselves.

The armies struck each other and everyone was killed.

All those born in Armenia are Armenians, and each one dwells in his own house.

The disciples did not recognise their teacher but said: "Are you the one of whom the prophet said: 'He has been sent by God to preach to my people?'"

Lesson XII

The Imperative

There are imperative forms for both the present and aorist stems. However, the present imperative is only used for prohibitions (with negative մի), while the aorist is only used for commands. There is a special imperative form for the second person only; for the first and third persons (let us, let him, etc) the subjunctive is used.

Present imperative

The singular is formed by the addition of -ր to the present stem plus the characteristic vowel. Thus:*

մի սիրենր   մի սիրիր   մի լար   մի հեղուր

The plural is the same as the 2 p. pl. of the indicative:

մի սիրե՛ք   մի սիրի՛ք   մի լա՛յք   մի հեղու՛ք

Aorist imperative

As in the aorist indicative and subjunctive there is a distinction between the active and the middle/passive.

Active:

The singular is formed from the aorist stem; the augment is omitted, and the final -ց of weak verbs is also omitted except in monosyllables:

սիրեմ	- սիրեցի	(սիրեաց) - սիրեա
ասեմ	- ասացի	(ասաց) - ասա
բերեմ	- բերի	(եբեր) - բեր

---

* Note that the imperative of the verb եմ: եր, էք is only used in the expression ողջ եր (χαίρε). ողջ էք (χαίρετε) "be well, greetings."

LESSON XII

ցուցանեմ - ցուցի (կցոյց) - ցոյց
լամ - լեցի (կլաց) - լաց

Polysyllabic verbs in -ուցանեմ drop -յց. Thus
ուսուցանեմ - ուսուցի (ուսոյց) - ուսո

The plural is identical with the 2 p. pl. of the aorist indicative:

սիրեմ	-	սիրեցի	-	սիրեցէք
ասեմ	-	ասացի	-	ասացէք
քերեմ	-	քերի	-	քերէք
ուսուցանեմ	-	ուսուցի	-	ուսուցէք

Middle/Passive

The singular of weak verbs is identical with the aorist stem:

սիրիմ - սիրեցայ - սիրեաց

The singular of weak aorists in -ացայ sometimes also loses the -ց:

լուանամ - լուացայ - լուա (i.e. wash yourself)

մոռնամ - մոռացայ - մոռա

but մարգարեանամ - մարգարեացայ - մարգարեաց prophesy
իմանամ - իմացայ - իմաց or իմա understand

The singular of strong aorists is formed by adding -իր to the aorist stem:

քերիմ - քերայ - քերիիր
հեղում - հեղայ - հեղիր

This ending is occasionally found in weak verbs also

գործեմ - գործեցի - գործեաց or գործեցիր (be done)
բանամ - բացի - բացիր (be opened)

The singular of verbs in -եայ is formed the same way:

փախչիմ - փախեայ - փախիր

LESSON XII

The plural is formed by adding **-արուք** to the aorist stem:

սիրիմ - **սիրեցայ** - **սիրեցարուք**

քերիմ - **քերայ** - **քերարուք**

հեղում - **հեղայ** - **հեղարուք**

For aorists in **-եայ** the ending is **-երուք**:

փախչիմ - **փախեայ** - **փախերուք**

(Occasionally this form has been taken over into the aorist indicative: cf. chrestomathy p. 128, v.49: **և ոչ կալարուք զիս** "and you did not arrest me.")

Occasionally a form based on the subjunctive is found for the imperative: **-ջիր** for the singular and **-ջիք** for the plural. No distinction is made between active and passive.

E.g. **սիրեմ սիրիմ** - **սիրեսջիր, սիրեսջիք** (love, be loved)

քերեմ քերիմ - **քերեսջիր, քերեսջիք**

Cf. the forms in **-իջիր, -իջիք** which are sometimes found in the present subjunctive, Lesson VIII.

There are several verbs with irregularities in the aorist, and especially in the imperative. The most frequent are:

եմ (I am) has no aorist: the aorist indicative and participle are supplied by **եղանիմ**, and the aorist subjunctive by **լինիմ**.

լինիմ (I become) is regular in the present but has no aorist indicative; the aorist subjunctive is **լիցիմ** and the participle **լեալ**.

եղանիմ (I become) is regular in the present. The aorist indicative is **եղէ, եղեր, եղել**; the subjunctive **եղեց, եղիցիս** etc.; the imperative **եղիջիր, եղերուք**: and the participle **եղեալ**.

LESSON XII

ստննիմ (I do, make) is regular in the present, but the aorist indicative is **սրարի** etc.; the subjunctive **սրարից** but **սրասցես** etc.; the imperative **սրա**, **սրարեք** and the participle **սրարեալ**.

լսիմ (I hear) is regular in the present, but the aorist indicative is **լուայ** etc.; the subjunctive **լուայց**, **լուիցես** etc.; the imperative **լուր**, **լուարուք** and the participle **լուեալ**.

դնիմ (I place, set) is regular in the present, but the aorist indicative is **եդի**, **եդիր**, **եդ**; **եդաք**, **եդիք**, **եդին**; the subjunctive **եդից**, **դիցես** etc.; the imperative **դիր**, **դիք**; and the participle **եդեալ**.

տամ (I give) is regular in the present, but the aorist is **հտու**, **հտուր**, **հտ**; **տուաք**, **հտուք**, **հտուն**; and the participle **տուեալ**.

գամ (I come) is regular in the present, but the suppletive aorist indicative is **եկի**, **եկիր**, **եկն**; **եկաք**, **եկիք**, **եկին**; the subjunctive **եկից**, **եկեսցես** etc.; the imperative **եկ**, **եկայք**; and the participle **եկեալ**.

երթամ (I go) is regular in the present. The suppletive aorist indicative **չոգայ** is regular. But the aorist subjunctive is **երթայց**, **երթիցես** etc.; the imperative **երթ**, **երթայք**; and the participle **երթեալ**.

ուտիմ (I eat) is regular in the present, but in the suppletive aorist active and middle forms are intermingled. The aorist indicative is **կերայ**, **կերար**, **եկեր**; **կերաք**, **կերայք**, **կերամ**; the subjunctive **կերայց**, **կերիցես** etc.; the imperative **կեր**, **կերայք** and the participle **կերեալ**.

Note also the active imperative of some middle verbs:

յառնիմ (I arise) - **յարեայ**; **արի**, **արիք**
տանիմ (I lead) - **տարայ**; **տար**, **տարիք**

LESSON XII

նստիմ	(I sit) - նստայ : նիստ but նստարուք (նստիր is only found in the present - մի նստիր)
ունիմ	(I have, hold) - կալայ : կալ or կա, կալարուք (cf. լսեմ above).

Exercise: It is now possible to begin the chrestomathy again and read the texts as they stand. Only irregular forms and constructions not yet explained will be elucidated in the notes.

- v.1 եկն: see գամ.
- v.2 եղև: see եղանիմ.
- v.4 եղեմ: see եղանիմ.
- v.5 ետ: see տամ.
- v.6 յարեալ: see յառնեմ.
եկայք: see գամ.
- v.7 քան + գ + Acc: "than" (on comparisons see Lesson XIV).
- v.9 զոտս: ոտն-ոտին (foot) loses the ն in the plural like ձեռն (see Lesson VII). Plural ոտք-ոտից.
- v.11 եղևն: see եղանիմ.
- v.12 առեալ: participle from առնում, առի.
հտուն: see տամ.
- v.13 գիշերի: locative in -ի for some nouns of the **n** type:
cf. Lesson I.
- v.14 եթե: if (on conditional clauses see Lesson XVII).
- v.18 տուալ: 3 s. passive of տամ, հտու.
- v.20 զամենայն առուրս: գ + Acc. to express a duration of time; the accusative without գ is also found, cf. Lesson IX, n.3.

Lesson XIII

Cardinal Numbers

The first four numbers are declined whether they precede or follow the noun:

1. մի, which is also used as an indefinite adjective (after the noun: այր մի a man)

Gen. միոյ, միոյ Dat. միում Loc. միում, միոյ Abl. միոյ
Instr. միով

2. երկու	Acc/Loc. երկուս	G/D/Abl. երկուց	Instr. երկուք
3. երեք	Acc/Loc. երիս	G/D/Abl. երեց	Instr. երիւք
4. չորք	Acc/Loc. չորս	G/D/Abl. չորից	Instr. չորիւք

The numbers from 5 to 10 are usually only declined when they follow the noun (Nom. and Acc. are identical):

5. հինգ	G/D/Abl. հնգից or հնգաց	Instr. հնգիւք or հնգաւք
6. վեց	G/D/Abl. վեցից	Instr. վեցիւք
7. եւթ*	G/D/Abl. եւթանց	Instr. եւթամբք
8. ութ	G/D/Abl. ութից	Instr. ութիւք
9. ինն	G/D/Abl. ըննից	Instr. ըննիւք
10. տասն	G/D/Abl. տասանց	Instr. տասամբք

Other numbers are not usually declined unless they are used alone as substantives; but if declined, 11 - 16 have G/D/Abl in -ից, and 17 - 19 follow տասն.

11. միտասան	16. վեշտասան
12. երկոտասան	17. եւթն եւ տասն
13. երեքտասան	18. ութ եւ տասն
14. չորեքտասան	19. ինն եւ տասն
15. հնգեքտասան	

---

* Note the modern spelling եւթն often found in printed texts.

LESSON XIII

If declined, the tens have G/D/Abl. in **-ի** or **-ից**, Instr. in

-իւ or **-իւք**:

20. քսան	(քսանից)
30. երեսուն	(երեսնից)
40. քառասուն	
50. յիսուն	
60. վաթսուն	
70. եւթանասուն	
80. ութսուն	
90. իննսուն	

If declined, the hundreds have G/D/Abl. in **-ոյ** or **-ոց**, Instr. in

-ով or **-ովք**:

100. հարիւր	
200. երկեքիւր	
300. երեքհարիւր	
400. չորեքհարիւր	
500. հինգհարիւր	
600. եւթնհարիւր	
800. ութնհարիւր	
900. իննհարիւր	
1,000 հազար (Gen. հազարի, հազարաց, as ամ)	
2,000 երկու հազար	
etc.	
10,000 քեր or քիւր (Gen. քիւրոյ, քիւրից, as ծով)	

In compound numbers the larger numbers are put first and **և** is added before the last:

E.g. 99 իննսուն և ինն

1,335 հազար երեք հարիւր երեսուն հինգ

41,500 քառասուն և մի հազար և հինգ հարիւր

With an inflected cardinal numeral the substantive is always declined:

E.g. գերիս ատուրս
ի չորից հողմոց

for three days
from the four winds

LESSON XIII

With uninflected numerals the substantive is usually (but not always) in the singular after the number:

E.g. **ի վերայ տասն քաղաքի** over ten cities
but **ևսն հրեշտակացն** to the seven angels

If the numeral follows the substantive then the substantive is declined normally, and the numeral usually so:

E.g. **առաքելոցն երկոտասանց** of the twelve apostles
but **ոգիս եւթանասուն եւ հինգ** seventy-five souls

When the cardinal numbers 2 - 4 occur in compound nouns or adjectives, there are slight changes:

E.g. **երկու** but **երկոտասան** (12), **երկեամբ** a two year period,
երկսայրի (double-edged)
երեք but **-եռ** in compounds: e.g. **եռապատիկ** (triple)
չորք but, **չորեքտասան**, **չորեքհարիւր** (14; 400), **չորեքկիմ**
(quadruple)

Compounds with **քառ-** (cf. 40) are very common:
քառանիւթ (composed of the four elements)

Ordinal Numbers

For "first" **առաջին** is used: G/D/ **առաջնոյ**, Loc. **առաջնում**,
Abl. **առաջմէ**, Instr. **առաջով**.

All other ordinals are formed by adding **-երորդ** to the cardinal (but note the forms 2, 3, 4):

Second: **երկրորդ** (declined like **ամ**)
Third: **երրորդ**
Fourth: **չորրորդ**

LESSON XIII

Fifth: **հինգերորդ** (no reduction of ի)
 Sixth: **վեցերորդ**
 etc.

(**առաջնորդ** is a substantive meaning "leader")

In compound ordinal numbers linked by **և** only the last numeral usually has the ordinal suffix; in other compounds all the numerals have the suffix:

E.g. Twenty-fourth **քսան և չորրորդ**
 but: Sixty-sixth **վաթսուներորդ վեցերորդ**
 (The examples are taken from different writers; there is no general rule concerning the use of **և** in such cases.)

The ordinal numbers in conjunction with nouns follow the rules for adjectives (see Lesson I). But note that sometimes the cardinal number is found where the ordinal would be expected: see the example on p. 105.

There are several collective forms for the numerals.

1. A form in **-եփան**, parallel to **ափենեփան** (Lesson XI)

երկոփան both
երեփան all three
չորեփան all four
հինգեփան all five (no reduction of ի)
 etc.

They are declined as follows:

Nom.	երկոփան	երեփան
Acc.	երկոսեան	երեսեան
Gen.	երկոցունց or երկոցուն	երեցունց
Dat.	երկոցունց	երեցունց
Loc.	երկոսեան	երեսեան
Abl.	երկոցունց	երեցունց
Instr.	երկոգումբբ	երեգումբբ

LESSON XIII

A form in **-ին** is also found, e.g. **երկոքին** (A/Loc. **երկոսին**, G/D/Abl. **երկոցունց** Instr. **երկոքումքք**)

2. A form in **-հակ** for abstract collectives:

երրհակ trinity (Gen. **երրեկի-աց**)

տասնհակ decade

3. A form in **-կին** for multiples

երեքկին threefold (Gen. **երեքնի** or **երեքնոյ**, pl. **երեքնաց**)

cf. the verb **երեքկնեմ** I repeat three times

4. A form in **-իցս** for iteratives

երիցս three times (cf. also **անգամ**, Lesson IX note 4)

For further details see J §187 - 197.

Note also the interrogative **քանի**:

քանի նկանակ ունիք

how many loaves have you?

քանի is also used in exclamations:

քանի վարձկանք իցեն ի

how many hired servants

տան հաւր իմոյ

there are in my father's

հացալիցք

house sated with bread!

The iterative is **քանիցս** (usually with **անգամ եթե**):

քանիցս անգամ եթե ուտիցէք as often as you eat this bread

զհացս զայս եւ զքաժակս

and drink this cup

ըմպիցէք

քանիցս can also be used in an interrogative sense:

քանիցս անգամ՝ եթե մեղիցէ how many times, if my brother

եղբայր իմ, եւ բողից մմա

sins against me, shall I

forgive him?

LESSON XIII

Exercise: Read the chrestomathy, pp. 124-125. Learn the vocabulary and study the syntax.

The following notes only refer to points not yet discussed. The irregular verbs noted in the previous lesson are not explained again.

- v.2. **մինչև**: "until" (with infinitive of result); cf. v.12 below.
- v.3. **մի**: indefinite use of the numeral.
- v.7. The first part of the sentence reflects confusion in the rendering of the Greek text of Mk. 2.7, where *tí* means "why" but is rendered in the Syriac and Armenian as "what." Do not take this clause as a model of Armenian to be imitated.
- v.8. **զի**: "why?" (not *what?*).
- v.9. **դիւրիմ** is here comparative (cf. below Lesson XIV). **թի**: "or." A common usage in double questions, cf. M §180.
- v.12. **մինչև** with infinitive of result. Note that the subject of the infinitive is put into the *Genitive*, cf. Lesson XVI.
- v.19. **մի եթի** introduces a question expecting the answer "no": surely it would not be possible for ... See also note v.27 below.
- v.20. **ապա թի ոչ**: "otherwise."
- v.25. **մմայմ**. Here the pronoun has taken the demonstrative particle common in relative clauses, cf. Lesson IX note 9. (The prepositions are not stressed and cannot take suffixes.) When this occurs the final **ա** of **մմա** etc. becomes **-այ**. See M §64 and 155.
- v.27. **ոչ եթի** is an emphatic negative. See M §181.

Lesson XIV

Comparisons

There are no special forms in Armenian for the comparative and superlative states of adjectives or adverbs. There are, however, various intensive forms which are widely used; the most common of these is formed by the addition of the suffix **-ազոյն**.

E.g. խմաստուն	(wise)	խմաստնազոյն	(very wise)
վաղ	(soon)	վաղազոյն	(sooner, very soon)
բարի	(good)	բարեզոյն	(very good)

More precisely comparative is the construction involving the adverbs **աւելի** or **առաւել** (more) or **եւս** (still, even).

E.g. եւ չար եւս պատռումն լինի	and the split becomes even worse
որ սիրի զհայր կամ զմայր	...whoever loves his father or
առաւել քան զիս	mother more than me ...

In comparative clauses the particle **քան** is used for "than." If the object of comparison is a noun, pronoun or adjective, it is normally put into the accusative case with the prefix **զ-**, as in the previous example.

E.g. ցանկալի է նա քան զոսկի	it is more desirable than gold
հզարագոյն քան զնա	stronger than he
սիրեցին մարդիկ զխաւար	men loved darkness more
առաւել քան զլոյս	than light

As is clear from these three examples, the use of **քան** alone is sufficient to indicate comparison; in such clauses the simple form of the adjective is common:

E.g. փոքր է քան զամենայն	it is smaller than all seeds, i.e.
սերմանիս	it is smallest of all seeds.

LESSON XIV

Examples of քան without գ-

լաւ է կոյր աչաւք քան
կոյր մտաւք
դիւրագոյն լիցի երկրին
սողոմացոց քան
քաղաքին այնմիկ
...քազմագոյն քան առ
հարբն նորա երթայր
յարբումիս
քան ամենայն ուրեք
առաւել յեփեսոս
պաշտեին զԱրտեմիս

... it is better to be blind in the
eyes than blind in the mind
it will be easier for the land of
Sodom ... than for that city

(the tax revenue) came to the
treasury more abundantly
than in the time of his father
Artemis was worshipped more in
Ephesus than anywhere else

(for the use of the 3 pl. in general statements, cf. Lesson VII note 9)

Superlatives

A comparative involving the adjective ամենայն or the pronoun ամենեքեան is common:

E.g. (the example above)

փոքր է քան զամենայն
սերմանիս.

որ փոքրիկն է յամենեւեան
ի ձեզ

whoever is the smallest among
you all

But the adjective can also stand alone:

E.g. գեղեցիկդ* ի կանայս
փոքր կոչեսցի

you most beautiful among women
he will be called the smallest

There are also several adjectival formations which express the idea of a superlative:

---

* For դ in vocative see Lesson II.

LESSON XIV

1. The suffix (-ա)-գոյն, as noted above.

2. The reduplication of short adjectives (with -ա- before a consonant):

E.g. մեծամեծ greatest; this is often used as a substantive:
մեծամեծք the magnates, the most important nobles

բարձրաբարձ very high (variant: բարձրաբերձ; but քերձ is a noun)

Adjectives and adverbs can also be repeated with a similar intensive meaning:

արագ արագ very fast

cf. also ի կողմանց կողմանց
ի միողէ միողէ

from each region

from each one

3. Combinations of ամեն-ա plus an adjective:

E.g. ամենաբարի

very good

ամենասուրբ

most holy

(Note that in combination with a noun or verbal stem the meaning is different:

ամենափրկիչ

Saviour of all

ամենակալ

omnipotent)

Exercise: Read the chrestomathy, pp. 126-127, Mk. 14, v. 1-26; learn the vocabulary and study the syntax.

Notes

- v.1. Note that եթե can introduce a subordinate clause even when the latter is interrogative and begins with a question word -զիարդ: see Lesson IX n.6.
- v.2. Here բե (= եթե) introduces direct speech.
- v.5. դահեկանի: genitive of price or value.
- v.6. թոյլ տալ is often used to mean "allow" in the special sense of "do not prevent, do not hinder." For տուք see the irregular verbs in Lesson XII.

LESSON XIV

- v.8. յառաջագոյն adverbially.
- v.12. զենուիմ: impersonal use of the 3 pl.
- v.13. երբայբ: irregular imperative from the present stem; see Lesson XII.
- v.18. դեռ (while) is often found in combination with մինչ (մինչդեռ) as in v.22.
- v.19. միբե (= մի եբե) - see Lesson XIII, note to v.19.
- v.21. լաւ: comparative; for բե "if," see Lesson XVII.
- v.22. առէբ: imperative from առնում, առի.
- v.23. արբիմ: suppletive aorist for ըմպեմ: see Lesson V.
- v.25. յաւելում is often used (with the infinitive) in the sense "do again, repeat."
- v.26. ձիբենեաց: -ենի is the suffix for names of trees derived from the fruit (here ձէբ, olive); cf. բուղ, բզենի (fig, fig-tree).

Lesson XV

Time

The preposition **ի** with the locative case is normally used to express the time at which something occurs:

E.g. ի հինգերորդ ժամու	at the fifth hour
ի տասներորդում աւուր ամսոյն	on the tenth day of the month
ի ամսեանն չորրորդի	in the fourth month

If the noun **աւր** is omitted, then the date is expressed by the cardinal number:

ի քսան եւ չորս ամսոյն	on the twenty-fourth of the month.
------------------------------	------------------------------------

Note the following nouns:

ժամ	-	ժամու	hour
աւր	-	աւուր	day
ամիս	-	ամսոյ	month (but the locative is usually ամսեան)
ամ	-	ամաց	year

For the four seasons see Lesson VII. These nouns are often found without the preposition **ի**: **ամառայնի** or **յամառայնի**,* in the summer, etc.

Note also their occurrence with the ending **-ոց** (for place names):

ամառանոց	summer quarters, etc.
-----------------	-----------------------

For the time from which something happens, **ի** with the ablative case is used:

---

* On the ending **ի** cf. **գիշերի**, Lesson XII note to v.13, and Lesson I.

LESSON XV

E.g. սկսեալ ի չորրորդ ամէն մինչեւ ի մետասան* ամն իւրոյ տէրութեան	... beginning from the fourth year up to the eleventh year of his reign
--	---

For the time during which something happens the accusative case is used, with or without the գ:

E.g. գաւորս երիս ժամ մի	for three days for one hour
----------------------------	--------------------------------

Note also the construction with առ and գ + Instrumental:

առ հնաւքն թագաւորաւքն	in the time of the ancient kings
առ Արտաշիսի թոռամբ	in the time of Artashes, grand-
Վաղարշակայ	son of Valarshak
գայսու ժամանակաւ	about this time

And ըստ + ablative: աւր ըստ աւրէ day by day

For the time up to which something happens մինչեւ with գ or ի and the accusative case is used:

E.g. ետ նոցա դատաւորս մինչեւ ի Սամուէլ մարգարէ մինչեւ ցայսաւր	he gave them judges up to the prophet Samuel up to today
---	--

Temporal clauses

We have already noted the use of իբրեւ with the aorist indicative in the sense "when," "after."

E.g. իբրեւ տեսին զնա, երկիր պագիմ նմա	when they saw him, they worshipped him
--	---

---

* Note the cardinal number

LESSON XV

իբրեւ and յորժամ are also used in a future sense:

E.g. իբրեւ մտանէք ի քաղաքն, պատահեցէ ձեզ այր մի ... մինչեւ ցարն ցայն յորժամ արբից զմա նոր	when you enter the city, a man will meet you until that day when I shall drink it afresh
--	---

To express contemporaneity the conjunction մինչ is used, often reinforced by դեռ or եւ (the latter is written as one word: մինչեւ; but մինչդեռ or մինչ դեռ).

E.g. մինչդեռ անցանէր ետեւ այր մի	while he was passing he saw a man
-------------------------------------	--------------------------------------

դեռ is also used alone:

E.g. իբրեւ քաղմեցան եւ դեռ ուտեին	when they had sat down and while they were still eating ...
--------------------------------------	--

մինչ and մինչեւ are also used to express time "until":

E.g. մի մաշակեցեն զմահ մինչեւ տեսնեն զարքայութիւն Աստուծոյ եկեալ զարութեամբ մինչեւ գամ ես, միտ դիր* ընթերցուածոց†	they will not taste death until they see the kingdom of God coming to power. until I come, attend to the read- ings
--	---

---

* Aorist imperative sing. from դնեմ, եղի, see Lesson XII.

† The suffixe -ուած gives a noun from a verbal root:

cf. ունիմ, կալայ: կալուած, possessions

յաւելում, յաւելի: յաւելուած addition

See further M § 33 b.

LESSON XV

With an infinitive մինչև can also be used to express result, with the subject in the *genitive*.

E.g. մինչև զարմանալ ամենեցուն so that everyone was amazed

To express time before something happened մինչ (և) often written մինչև is used:

E.g. գիտէ հայրն ձեր զինչ պիտոյ your father knows what you
 է ձեզ մինչև ձեր խնդրեալ need before you ask anything
 ինչ իցէ* ի նմանէ from him
 մինչ չի բնաւ էր ինչ before anything at all existed
 մինչև հաւու խաւսեալ իցէ, before the cock crows you will
 իրիցս ուրացես զիս deny me thrice

Constructions involving բան are also found:

յառաջ բան զլինելն before Abraham came into ex-
 Արրահամու եմ ես istence, I am

(For this use of the accusative of the infinitive see Lesson XVI.)
 ցորբան ունիցին զփեսայն as long as they have the groom

Exercise: Read the chrestomathy pp. 127-128, vv. 27 - 53. Learn the vocabulary and study the syntax.

Notes

v.27. յինէն: with the ablative to indicate the agent when the verb (here the future participle) is passive.

v.30. երիցս: "three times," cf. Lesson XIII.

---

* I.e. a future perfect

LESSON XV

- v.31. **ևս**: "even" in both cases
- v.32. **կալ յաղաթս** is the usual expression for saying one's prayers; **աղաթեմ** has overtones of praying or asking for something specific.
- v.35. **եթե**: "if," see Lesson XVII.
- v.37. **զի**: see Lesson VII, note 4.
Ժամ մի: accusative of duration of time.
- v.40. **բե**: see Lesson XIV, note to v.1.
- v.42. **արիբ**: aorist imperative plural from **յառնեմ**, see p. 92.
որ: note that relative clauses do not need their antecedent to be expressed specifically.
- v.44. **կալջիբ, տարջիբ**: on these forms see Lesson XII.
- v.49. **կալարուբ**: see Lesson XII.
- v.51. **ի մերկուց** is a *hapax* (translating ἐν γυμνῷ) (**մերկուց** is found in Matthew of Edessa). Cf. Moses Khorenatsi II 33: **ի տարապարտուց** (unjustly).

Lesson XVI

Use of the Infinitive

We have already noted the use of the infinitive (a) in purpose clauses and (b) after verbs such as կաքիմ etc. The infinitive is also used after many other verbs including

կամիմ	I wish to
ունիմ	I have to
տամ	I have (someone, dat.) do something
սկսիմ	I begin to
երկնչիմ	I am afraid to
թողում	I allow

and after such expressions as

լաւ է	it is good to
արժան է	it is right to

The infinitive is also widely used as a substantive (declined according to the -ոյ group).

Nominative

միս ուտել ոչ են մեղք	eating meat is not a sin
----------------------	--------------------------

Accusative

յառաջ քան զլիներն	before the world came
աշխարհի	into being

(Note the genitive with the infinitive)

յամուսմանալն բռնադատեցաւ he was forced into marriage

LESSON XVI

Genitive

վասն իմոյ տանջելոյ ի բէմ	because I am being tortured by you
առանց յապաղելոյ յետ կարգելոյ գտում թագաւորին	without delay after putting the king's house in order
մինչեւ ցաւր տալոյ Տեառն հովիւ	until the day when the Lord gives a shepherd

(Note the genitive with the infinitive)

Dative

ակն ունեին ջրոցն յուզելոյ	they were waiting for the movement of the waters
որ ունիցի ականջս լսելոյ, լուիցի	let him who has ears to hear, listen

Locative

This is very common in temporal clauses:

ի բառնալ տէրութեանն	when rule was taken from
յԱրտաւանայ, ի սպանանել զնա Արտաշրի	Artavan and when Artashir killed him

(Note the genitive with the infinitive)

ի սերմանելն իւրում	while he was sowing
եւ ի ցրտանալ հիւսիսոյ ի դառնահոտ փչելոյ, իջանէ*	and when the North became cold from the bitter wind,
ի դաշտն	he descended to the plain
եւ ի չառնուլ յանձն Արտաշիսի...	and as Artashes did not not consent

---

* Note the "historic" present, common in narratives.

LESSON XVI

Ablative

ի դառնահոտ փչելոյ	(in the example above)
գտաք զսա զի արգելոյր ի տալոյ հարկս կայսեր	we found him preventing the giving of tribute to Caesar
իսկ սպարապետն Պարսից եկեալ ի Հայս, ի ձեռատու լինելոյ նախարարացն առնու զամուրն Անի	The Persian general came to Armenia, and since the nobles lent him support he captured the fortress of Ani

Instrumental

զայդ բանս ասելով եւ զմեզ թշմամանես	by saying these words you also insult us
------------------------------------	---

The instrumental is also widely used instead of a participle.

աւրիմադրէ թագաւորն զինքն եւ զտուն իւր, սկիզբն առնելով ի գլխոյն իւրմէ եւ ի թագէ	the king set order his own person and his house, beginning with himself and the crown
--	---

(Moses Khorenatsi II 7; i.e., the king instituted a reform of the monarchy.)

աղաչեաց զինքնակալն Թէոդոս, խնդրելով ի նմանէ աւգմականութիւն	he implored the emperor Theodosius, seeking aid from him
--	--

Note the "absolute" use of the instrumental of the infinitive with the subject in the genitive:

եկն Ներսէս ի մէջ նոցա եւ արար խաղաղութիւն, լսելով նմա թագաւորին եւ նախարարացն	Nerses came amongst them and made peace, the king and nobles obeying him
... գետոյն հզաւրի ընդ մէջ անցանելով	... a powerful river flowing in between...

LESSON XVI

Exercise: Read the chrestomathy pp. 129-130, v. 55 - 72. Learn the vocabulary and study the syntax.

Notes should not be necessary for this passage.

Lesson XVII

The Conjunction եթե

There are several uses for the conjunction **եթե** or **եթեք**.

a) to introduce reported speech. It is also used with indirect questions - see Lesson XIV note 1 - and with verbs such as "to remember that," "to hope that":

E.g. յիշեցին եթե այն է որ գրեալն է վասն նորա	they remembered that that was what had been written con- cerning him
նչ կամէր եթե ոք գիտասցէ	he did not want anyone to know
նչ գիտէին եթե զինչ պատասխանի տայցեն նմա	they did not know what answer to give him

b) with մի and ոչ:

մի եթե	: surely not? cf. Lesson XIII note to v. 19
ոչ եթե	: certainly not, cf. Lesson XIII note to v. 27
ապա եթե ոչ	: otherwise, cf. Lesson XIII note to v. 20

c) in double questions, meaning "or" between clauses:

արժան է հարկ տալ կայսեր թէ ոչ. տացուք թէ ոչ տացուք	is it right to pay tribute to Caesar, or not? Shall we pay or not pay?
--	--

d) Note also the compound **եւայլտ**, "although," which is usually followed by **եւ**: **եւ եւ** is also found:

եւայլտ եւ ամենեւեմ գայթազդեցին ի բեմ, սակայն եւ ոչ գայթազդացայց	although everyone will stumble (fall away) because of you, yet I shall not stumble
--	--

LESSON XVII

թիւ տրտմեցուցի զձեզ
թողով ոչ զղջամամ

even if I pained you by the
letter, I do not repent.

e) եթի is also used with the meaning "if":

տեսցուք եթի գայ Նղիա
փրկել զդա

let us see if Elias comes
to save him

A. Hypothetical conditional clauses

The imperfect or pluperfect indicative is used in both clauses according to the sense.

Past:

եթի աստ լեալ եիր, եղբայրն
իմ չէր մեռեալ

if you had been here, my
brother would not have
died

Present:

սա եթի մարգարէ ոք էր,
ապա գիտէր

if he were a prophet, then
he would know

թիւ գիտեի թիւ կայցէ յուխիմ
իմում, արձակեի զնա յիւր
աշխարհն

if I knew that he would ob-
serve my pact, I would send
him to his own country

B. Possible conditional clauses

1. If the conditional clause expresses a present fact or possibility, then the present indicative is used in the եթի clause and the present or future in the main clause according to the sense.

եթի կամիս, կարող ես

if you wish, you can

եթի ոչ լսեն, եւ ոչ
հաւատացեն

if they do not listen, neither
will they believe

2. If the conditional clause expresses a future fact or possibility, then the future is used in both clauses.

եթի լուր լիցի այդ առ
դատաւորն, մեք համեսցուք
զնա

if word of this reaches the
judge we shall satisfy
him

LESSON XVII

զայս ամենայն բեզ տաց, եթե	I shall give you all this if you
երկրպագանիցես ինձ	worship me
եթե ոք ուտիցէ ի հացէ	if anyone eats from this bread,
յայսմանէ, կեցցէ ի	he will live for
յաւիտեան	ever

Exercise: Read the extract from Eznik in the Chrestomathy, pp. 135-138.

Notes

- p. 135, line 4, **էութեամբ**: Instrumental for predicate "as an οὐσίᾱ".
- p. 135, line 17, **յինէմ**: "I myself," cf. Lesson XI.
- p. 135, line 31, **գիտասցիր**: on this imperative form see Lesson XII.
- p. 136, line 1, **զահի** (**հարկանել**): a rare use of **զ** with the Locative, cf. M §93.
- p. 136, line 23, **զայր**: **զամ** with another verb indicates continuous action.
- p. 138, line 1, **զնոց**: Genitive of price or value.

Consonantal Clusters

In Armenian clusters of as many as six consonants pose a problem for syllabification and pronunciation. The position of the unwritten shewa (ը) is difficult to guess at, so the following rules may help to bring some (but not complete) order to apparent chaos.

The basic rule is that syllables begin with a consonant, except for words with an initial vowel. But see 1 A below.

1. Clusters of two consonants.

A. *Initial:* Shewa follows C1 except for q and u followed by occlusives or affricates:

մման	(similar)	մը-ման
կրակ	(fire)	կը-րակ
սրել	(to cut)	սը-րել
սխալ	(mistake)	սը-խալ
շփոթ	(confusion)	շը-փոթ
but զգալ	(to feel)	ըզ-գալ

(this rule also applies to the common prefix q with the accusative, ablative or instrumental գյարկն (the roof)
ըզ-յար-կըն)

սքանչելի	(wonderful)	ըս-քան-չե-լի
Exception: initial շտ:		
շտեմարան	(barn)	ըշ-տե-մա-րան
շտապել	(to hasten)	ըշ-տա-պել

B. *Medial:* C1 closes the preceding syllable, C2 begins the next:

ապրել	(to live)	ապ-րել
տարբեր	(different)	տար-բեր

CONSONANTAL CLUSTERS

C. Final: The two consonants are run together with the following exceptions:

a) Final 6:

ոտն	(foot)	ո-տըն
վասն	(because)	վա-սըն
ձմեռն	(winter)	ձը-մեռ-նըն

b) Sibilants plus liquids or nasals:

ալժմ	(now)	ալ-ժըմ
ասր	(wool)	ա-սըր

(But note that in ալժմ the shewa comes where a vowel has been lost: *ալն ժամ. See further 2 B)

c) Nasals plus nasals:

ինն	(nine)	ի-նըն
ոմն	(someone)	ո-մըն

Regular are:

մանաւանդ	(especially)	մա-նա-ւանդ
յաշտ	(sacrifice)	one syllable
իմձ	(to me)	
մաքս	(excise tax)	
etc.		

2. Clusters of three consonants

A. Initial: C3 begins a syllable; shewa between C1 and C2:

խնդալ	(to rejoice)	խըն-դալ
հնչիւն	(noise)	հըն-չիւն
(but note that combinations with prefixed q follow 1 A:		
վրէժ	(vengeance)	վը-րէժ, but ըզ-վրէժ

CONSONANTAL CLUSTERS

B. Medial: C3 begins a syllable. Rules in 1 C apply to C1 and C2:

բարգման	(interpreter)	բարգ-ման
ոտնահարել	(to trample)	ո-տըն-հա-րել

But where an original vowel has dropped shewa is found

E.g. **ամթութիւն** (purity)   **ամ-քը-ծու-թիւն**

not **ամթ**, because it is derived from ***ան-քիծ** (> **ամթիծ**)

Note that the negative prefix **-ան** is not split:

անհնար (impossible)   **ան-հը-մար** or **ան-հմար**

C. Final: Shewa between C2 and C3:

դուստր	(daughter)	դուս-տըր
ջերմն	(warm)	ջեր-մըն
սկիզբն	(beginning)	ըս-կիզ-բըն

(In modern Armenian **աստղ** (star) is pronounced without shewa, but **արկղ** (box), **անգղ** (vulture) etc. generally have two syllables.)

3. Clusters of four consonants

A. Initial: The basic rule is that shewa must be inserted where an original vowel has dropped after C1 or C2. The consonants on either side of the shewa belong to the same syllable:

ծնունդ	(birth) ծննդական:	ծը-նըն-դա-կան
բժիշկ	(doctor) բժշկութիւն:	բը-ծըշ-կու-թիւն
խուժ	(ferocious) խժդժագոյն:	խըժ-դը-ժա-գոյն
քիրտն	(sweat) քրտնիլ:	քըրտ-նիլ

If the original vowel was after C3 then there is shewa between C1 and C2:

հնչումն (cry) **հնչման:**   **հընչ-ման**

CONSONANTAL CLUSTERS

- B. Medial:** Shewa is inserted where an original vowel has dropped except when the consonant after the original vowel begins a syllable:

խորհուրդ (mystery) խորհրդոյ : խոր-հըր-դոյ
 անսրբութիւն (impurity) ան-սըր-բութիւն : (cf. սուրբ)
 but չարախնդրաց (gen. pl. those who seek evil)
 չա-րա-խընդ-րաց (cf. խնդիր)

- C. Final:** No words except proper names end in four consonants unless C4 is a demonstrative suffix - on which see below.

Արիմն (Ahriman) Արհ-մըն

4. Clusters of five consonants

- A. Initial:** C5 begins a syllable. Shewa is placed after C1 and C3 or where a vowel has dropped. The same exception applies as in 3 B:

տրտնջիւն (murmur) տըր-տըն-ջիւն
 նշգրտութիւն (truth) նըշ-գըր-տութիւն (cf. նշգրիտ)
 but խղմտութիւն (remorse) խըղմ-մը-տութիւն (cf. խիղմ, միտ)

- B. Medial:** Only occurs in compounds

անխնդրող (not demanding) ան-խընդ-րող (cf. 3 B)

- C. Final:** Do not exist.

5. Cluster of six consonants:

Shewa occurs where a vowel has dropped:

անխղմտամբ (lack of scruple) ան-խըղմ-մը-տամբ
 (cf. խիղմ, միտ)

բրբմնջիւն (murmuring, complaint) բըրբ-մըն-ջիւն
 (cf. բարբնջում)

տրտնջման (gen. complaint) տըր-տընջ-ման (from տրտունջ -
 so not տըրտ-նըջ-ման)

CONSONANTAL CLUSTERS

Plural Markers

The markers *բ* (for the nominative and instrumental) and *ս* (for the accusative and locative) coalesce with a preceding vowel or diphthong in *-յ*:

տեղիբ, տեղիս	(places)	տե-ղիբ, տե-ղիս
Հայբ, Հայս	(Armenians)	one syllable

After consonants and diphthongs in *-ւ* the following rules apply:

a) *բ* is run together with preceding consonant(s) except after

գ, կ or *բ*:

քանբ	(words) one syllable
գանձբ	(treasures) one syllable
լաւբ	(good) one syllable
but ազգբ	(nations) ազ-գբբ
քաղաքբ	(cities) քա-ղա-քբբ

b) *ս* is always dissimilated:

քանս	- քա-մըս
գանձս	- գաճ-ձըս
լաս	- լա-ւըս

Demonstrative Suffixes

The demonstrative suffixes *ս, դ* and *ն* coalesce with a preceding vowel but not with a preceding consonant or diphthong:

տեղին	(place) տե-ղին
քանդ	(word) քա-մըդ
Հայս	(this Armenian) Հայ-ըս

And after plural markers:

աշակերտբն	(pupils) ա-շա-կերտ-բըն
աշակերտսն	(pupils) ա-շա-կերտ-սըն

Note that in the passages for reading several later forms have been left as they appear in some printed editions. Thus, infinitives of verbs in -huf may sometimes appear as -hl rather than -h_l, and the imperfect may appear as -t_h etc. instead of -h_h. However, o throughout has been corrected to u_l, and the gen. of nouns and adjectives in -h appear as u_{nj}, not -n_j. Note also that there are variations in the punctuation, which has not been standardized to conform to a uniform pattern.

Texts

Matthew, ch. 28

1. Եւ յերեկոյի շաքաթում՝ յորում լուսամայր միաշաքաթին, եկն Մարիամ մագդաղենացի եւ միւս Մարիամն՝ տեսանել զգերեզմանն: 2. Եւ ահա շարժումն մեծ եղիւ. զի երեշտակ Տեսոն իջեալ յերկնից՝ մատուցեալ ի քաց թաւալեցոյց զվէմն ի դրաց անտի, եւ մատեր ի վերայ մորա: 3. Եւ էր տեսիլ մորա իրրեւ զփայլակն, եւ հանդերձ մորա սպիտակ իրրեւ զճիւն: 4. Եւ յահէ անտի մորա խռովեցան պահապանքն. եւ եղեն իրրեւ զմեռեալս: 5. Պատասխանի ետ զերեշտակն եւ ասէ ցկանայսն. մի երկնչիք դուք, գիտեմ զի զՅիսուս զխաչելեալն խնդրէք: 6. Զէ աստ, քանզի յարեաւ, որպէս ասացն: եկայք տեսէք զտեղին ուր կայր: 7. Եւ վազվազակի երթայք ասացէք աշակերտացն մորա թե յարեաւ. եւ ահա յառաջանայ քան զձեզ ի Գաղիղեա, անդ տեսանիցէք զնա. ահա ասացի ձեզ: 8. Եւ ելեալ վազվազակի ի գերեզմանէ անտի ահիւ եւ խնդութեամբ քազմաւ՝ ընթանային պատմել աշակերտացն: 9. Եւ ահա պատահեաց մոցա Յիսուս եւ ասէ. ողջ էք. եւ մոքա մատուցեալ կալան զոտս մորա եւ երկիր պագին մմա: 10. Յայնժամ ասէ ցնոսա Յիսուս. մի երկնչիք, երթայք ասացէք եղբարցն իմոց՝ զի երթիցեն ի Գաղիղեա, եւ անդ տեսցեն զիս: 11. Իրրեւ մոքա գնացին, ահա ոմանք ի զաւրականցն եկին ի քաղաքն՝ եւ պատմեցին քահանայապետիցն զամենայն որ ինչ եղին: 12. Եւ մոքա ժողովեալ հանդերձ ծերովքն, խորհուրդ առեալ՝ արծաթ յոյժ ետուն զաւրականացն, 13. Եւ ասեն. ասասցիք՝ եթե աշակերտքն մորա եկեալ գիշերի զողացան զնա մինչ մեք ի բուն եաք: 14. Եւ եթե լուր լիցի այդ առ դատաւորն, մեք հանեսցուք զնա եւ զձեզ անհոգս արասցուք: 15. Եւ մոցա առեալ զարծաթն, արարին որպէս ուսանն. եւ ել համբաւս այս ի Հրէից մինչեւ ցայսար: 16. Իսկ մետասան աշակերտքն գնացին ի Գաղիղեա ի լեռնն՝ ուր ժամադիր եղի մոցա Յիսուս: 17. Իրրեւ տեսին զնա, երկիր պագին մմա, եւ ոմանք յերկուացան: 18. Եւ մատուցեալ Յիսուս խաւսեցաւ ընդ մոսա եւ ասէ՝ տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն

TEXTS

յերկինս եւ յերկրի. արպէս առաքեաց զիս հայր, եւ ես առաքեմ
զձեզ: 19. Գնացէ՛ք այսուհետեւ՝ աշակերտեցէ՛ք զամենայն
հեթանոսս. մկրտեցէ՛ք զնոսա յանուն հայր եւ որդւոյ եւ հոգւոյ
սրբոյ: 20. Ուսուցէ՛ք մոցա պահել զամենայն որ ինչ
պատուիրեցի ձեզ. եւ ահա սիկ ես ընդ ձեզ եմ զամենայն
աւուրս մինչեւ ի կատարած աշխարհի:

Mark, ch. 2

1. Եւ մտեալ դարձեալ ի Կափառնայում յետ ատուրց, 2. լուր եղեւ եթէ ի տան է. եւ ժողովեցան բազումք մինչեւ տեղի եւս ոչ լինել՝ եւ ոչ առ դրանն. եւ խաւսէր նոցա զքանն: 3. Եւ գային առ նա՝ քերեին անդամալոյծ մի բարձեալ ի չորից: 4. Եւ իբրեւ ոչ կարեին մերձեմալ առ նա յամբոխէ անտի, բակեցին զյարկն՝ ուր էր Յիսուս, եւ քացեալ զառաստաղն՝ իջուցին զմահիմնս յորում կայր անդամալոյծն: 5. Եւ տեսեալ Յիսուսի զհաւատս նոցա, ասէ ցանդամալոյծն. որդեակ, թողեալ լիցին քեզ մեղք բո: 6. Եւ եին ոմանք ի դպրաց անտի՝ որ անդ նստեին. եւ խորհեին ի սիրտս իւրեանց. 7. Ջինչ է այս՝ որ խաւսի սա զհայեոյութիւնս. ո՞ր կարէ թողուլ զմեղս, եթէ ոչ մի Աստուած: 8. Եւ գիտաց Յիսուս յոգի իւր՝ եթէ այնպէս խորհին ի սիրտս իւրեանց, եւ ասէ. Ջի՞ խորհիք գայդ ի սիրտս ձեր: 9. Ջինչ դիւրին է, ասել ցանդամալոյծն՝ թողեալ լիցին քեզ մեղք բո, թէ ասել՝ արի առ զմահիմնս բո եւ երթ ի տուն բո: 10. Այլ զի գիտասցիք եթէ իշխանութիւն ունի որդի մարդոյ ի վերայ երկրի թողուլ զմեղս, ասէ ցանդամալոյծն. 11. Քեզ ասեմ, արի առ զմահիմնս բո եւ երթ ի տուն բո: 12. Եւ վաղվաղակի յարեաւ առեալ զմահիմնս, ել առաջի ամենեցուն. մինչեւ զարմանալ ամենեցուն, եւ փառաւոր առնել զԱստուած եւ ասել, թէ այսպիսի ինչ երբեք ոչ տեսաք:

13. Եւ ել դարձեալ ի ծովեզրն, եւ ամենայն ժողովուրդն գայր առ նա. եւ ուսուցանէր զնոսա: 14. Եւ մինչդեռ անցանէր, ետես զՂեւի Աղփեայ զի նստէր ի մաքսաւորութեան, եւ ասէ ցնա. եկ զկնի իմ. եւ յարուցեալ զնաց զկնի նորա: 15. Եւ եղեւ ի բազմելն նորա ի տան նորա, եւ բազում մաքսաւորք բազմեալ եին ընդ Յիսուսի եւ ընդ աշակերտսն նորա. բանգի եին բազումք՝ որ երթային զհետ նորա: 16. Իսկ դպիրքն եւ փարիսեցիք իբրեւ տեսին թէ ուտէ ընդ մաքսաւորս եւ ընդ մեղաւորս, ասեն ցաշակերտսն նորա. զի է՝ զի ընդ մեղաւորս եւ ընդ մաքսաւորս ուտէ եւ ըմպէ: 17. Իբրեւ լուա Յիսուս ասէ ցնոսա. ոչ եկի կոչել զարդարս՝ այլ զմեղաւորս: 18. Եւ եին աշակերտքն Յովհաննու եւ փարիսեցիքն ի պահս. գան եւ ասեն ցնա. ընդէր աշակերտքն Յովհաննու եւ փարիսեցիքն պահեն, եւ

բո աշակերտքդ ոչ պահեն: 19. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. մի եթե մահրթ ինչ իցէ որդւոց առագաստի՝ մինչ ընդ նոսա իցէ փեսայն՝ պահել. ցորբան ընդ իւրեանս ունիցին զփեսայն, ոչ է մարթ պահել: 20. Այլ եկեսցեն աւուրբ յորժամ վերասցի ի նոցանէ փեսայն, եւ ապա պահեսցեն յաւուրն յայնմիկ: 21. Ոչ ոք կապերտ մոր անթափ արկանէ ի վերայ հնացեալ ձորձոյ. ապա թե ոչ՝ առնու լրութեամբն իւրով մորին ի հնոյ անտի, եւ չար եւս պատահումն լինի: 22. Եւ ոչ ոք արկանէ գինի մոր ի տիկս հինս. ապա թե ոչ՝ պայթուցանէ գինին գտիկսն. գինի հեղու, եւ տիկքն կորնչին, այլ գինի մոր ի տիկս մորս արկանելի է:

23. Եւ եղև մմա ի շարաթու անցանել ընդ արտորայս. եւ աշակարտքն ի գնալն իւրեանց սկսան հասկ կարգել եւ ուտել: 24. Եւ փարիսցիքն ասեն ցնա. տես զինչ գործեն աշակերտքն բո ի շարաթու զոր չէ արժան: 25. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. հչ երբեք իցէ ընթերցեալ ձեր զոր արարն Դաւիթ, յորժամ պիտոյ եղև եւ բաղցեալ նա եւ որ ընդ մմայն եին: 26. Զիարդ եմուտ ի տունն Աստուծոյ առ Աբիաթարաւ քահայանապետիւ, եւ զհացսն զառաջաւորութեան եկեր եւ ետ այնոցիկ որ ընդ մմայն եին, զոր ոչ էր աւրէն ուտել, բայց միայն քահանայիցն: 27. Եւ ասէ ցնոսա. շարաթ վասն մարդոյ եղև, եւ ոչ եթե մարդ վասն շարաթու: 28. Ապա ուրեմն տէր է որդի մարդոյ եւ շարաթու:

Mark, ch. 14

1. Եւ եր գատիկն եւ քաղաքակերբ յետ երկուց աւուրց. խնդրեին քահայանապետքն եւ դպիրք՝ եթէ զհարդ գնա ննմզաւ կալեալ սպանանիցեն: 2. Բայց ասեին թէ մի ի տանի աստ, զի մի խոռվութիւն լինիցի ի ժողովրդեանն: 3. Եւ մինչ եր ի Բեթանիա ի տան Սիմովնի քարոտի բազմեալ, եկն կին մի որ ունէր շիշ իւղոյ նարդեան ազնուի մեծզնոյ, եւ քեկեալ զշիշն՝ եհեղ ի վերայ գլխոյ նորա. 4. Եւ աշակերտքն զչարեին եւ ասեին. ընդէր եղեւ կորուստ իւղոյդ այդորիկ: 5. Մարք եր գայդ եւղ վաճառել աւելի քան երեքհարիւր դահեկանի, եւ տալ աղբատաց. եւ զայրանային նմա յոյժ: 6. Եւ Յիսուս ասէ ցնոսա. Թոյլ տուք դմա. զի աշխատ առնէք, զի գործ մի քարի գործեաց դա յիս: 7. Յամենայն ժամ զաղբատս ընդ ձեզ ունիք, եւ յորժամ կամիք կարող էք առնել նոցա քարիս. այլ զիս ոչ յամենայն ժամ ընդ ձեզ ունիք: 8. Դա զոր ունէր արար. յառաջագոյն խնկեաց զմարմին իմ ի նշան պատանաց: 9. Ամէն ասեմ ձեզ, ուր եւ քարոզեսցի աւետարանս այս ընդ ամենայն աշխարհ, եւ զոր արարդ դա խաւեսցի վասն յիշատակի դորին: 10. Եւ Յուդա սկարիով տացի մի յերկոտասանից անտի գնաց առ քահանայապետսն՝ զի մատնեսցէ գնա նոցա: 11. Նոքա իրրեւ լուան՝ խնդացին, եւ խոստացան տալ նմա արծաթ. եւ խնդրէր թէ զհարդ պարապով մատնեսցէ գնա:

12. Եւ յառաջնում աւուր քաղաքակերպացն՝ յորժամ զգատիկն զենուին, ասեն ցնա աշակերտքն. ո՞ր կամիս՝ երթիցուք պատրաստեցուք զի կերիցես զգատիկն: 13. Եւ առաքէ երկուս յաշակերտաց անտի եւ ասէ ցնոսա. երթայք ի քաղաք, եւ իրրեւ մտանիցէք ի քաղաքն՝ պատահեսցէ ձեզ այր մի որ սափոր ջրոյ յուս ունիցի, երթայք զհետ նորա: 14. Եւ յոր տուն մտանիցէ, ասասցիք ցտանուտէրն. վարդապետ ասէ՝ ո՞ր են իջավանքն, ուր աշակերտաւքս ուտիցեմ զգատիկն. 15. Եւ ցուցցէ ձեզ վերնատուն մի մեծ զարդարեալ. անդ պատրաստեսցիք մեզ: 16. Եւ գնացին պատրաստել աշակերտքն նորա. եկին ի քաղաքն, եւ գտին որպէս ասացն նոցա. եւ պատրաստեցին զգատիկն: 17. Եւ իրրեւ երեկոյ եղեւ՝ գայ երկոտասանիւքն հանդերձ:

18. Եւ իբրեւ քազմեցան եւ դեռ ուտեին, ասէ Յիսուս. ամէն ասեմ ձեզ, զի մի ոմն ի ձեմջ մատնելոց է զիս, որ ուտէ իսկ ընդ իս: 19. Եւ նոքա սկսան տրտմել եւ ասել մի ըստ միոջէ. միթե ես իցեմ, եւ միւսն՝ միթե ես իցեմ: 20. Նա պատասխանի ետ եւ ասէ ցնոսա մի յերկառտասանից աշտի, որ մխեաց ընդ իս սկաւառակդ: 21. Այլ որդի մարդոյ երթայ՝ որպէս եւ գրեալ է վասն նորա. քայց վայ իցէ մարդոյն այմիկ՝ յոյր ձեռս որդի մարդոյ մատնեսցի. լաւ էր նմա թէ չէր իսկ ծնեալ մարդն այն: 22. Եւ մինչդեռ ուտեին, առեալ Յիսուսի հաց՝ արեմեաց եւ երեկ ետ նոցա, եւ ասէ. առէ՛ք՝ այդ է մարմին իմ: 23. Եւ առեալ քաժակ՝ գոհացաւ եւ ետ նոցա, եւ արբին ի նմանէ ամենեքեան: 24. Եւ ասէ ցնոսա. այս է արիւն իմ նորոյ ուխտի, որ փոխանակ քազմաց հեղու: 25. Ամէն ասեմ ձեզ, թե ոչ եւս յաւելից ըմպել ի րերոյ որթոյ մինչեւ ցարն ցայն յորժամ արբից զնա նոր յարքայութեան Աստուծոյ: 26. Եւ գոհացեալ՝ ելին ի լեռոն ձիթեմեաց:

27. Եւ ասէ ցնոսա Յիսուս. ամենեքին գայթազեղելոց էք յինէն յայսմ գիշերի. զի գրեալ է. թէ հարից զհովիւն՝ եւ ոչխարքն ցրուեսցին: 28. Այլ յետ յարութեան իմոյ՝ յառաջագոյն երթայց բան զձեզ ի Գաղիղեա: 29. Պատասխանի ետ Պետրոս եւ ասէ ցնա. թեպէտ եւ ամենեքին գայթազեղեսցին, այլ ես ոչ: 30. Եւ ասէ ցնա Յիսուս. ամեն ասեմ քեզ. թե դու իսկ յայսմ գիշերի մինչչեւ հաւու խաւսեալ իցէ՝ երիցս ուրացես* զիս: 31. Իսկ Պետրոս առաւել եւս պնդէր եւ ասէր. եթէ մեռանել եւս հասանիցէ ընդ քեզ՝ զքեզ ոչ ուրացայց. նոյնպէս եւ ամենեքեան ասեին: 32. Գան ի գեաւղն որում անուն էս Գէթսեմանի. եւ ասէ ցաշակերտսն. նստարուք աստ՝ մինչեւ ես յաղաւթս կացից: 33. Եւ առնու ընդ իւր զՊետրոս եւ զՅակովբոս եւ զՅովհաննէս, եւ սկսաւ տխրել եւ հոգալ: 34. Յայնժամ ասէ ցնոսա. տրտում է անձն իմ մինչեւ ի մահ, մնացէ՛ք աստ եւ արթուն կացէ՛ք: 35. Եւ մատուցեալ սակաւիկ մի յառաջ, անկաւ ի

* Var. ուրացիս.

վերայ երեսաց իւրոց յերկիր. եւ կայր յաղաւթս, զի եթէ հմար ինչ է՝ անցցէ ի նմանէ ժամն: 36. Եւ ասէ. արբա հայր՝ ամենայն ինչ քեզ հնարաւոր է, անցո զբաժակս զայս յինէն. քայց ոչ որպէս ես կամիմ՝ այլ որպէս դու կամիս: 37. Եւ գայ գտանէ զնոսա զի ննջիին, եւ ասէ ցՊետրոս. Սիւնն, ննջես. հիշ կարացեր ժամ մի արթուն կալ: 38. Արթուն կացէք եւ յաղաւթս կացէք, զի մի մտջիք ի փորձութիւն. ոգիս յաւժար է՝ քայց մարմինս տկար: 39. Եւ դարձեալ չոգաւ եկաց յաղաւթս, եւ զնոյն քանս ասաց: 40. Դարձաւ միւսանգամ անդրէն, եւ եգիտ զնոսա ի բուն. բանգի եին աչք նոցա ծանրացեալ, եւ ոչ գիտէին թէ զինչ պատասխանի տայցեն նմա: 41. Գայ երրորդ անգամ, եւ ասէ ցնոսա. ննջեցէք այսուհետեւ եւ համզերուք զի հասեալ է վախճան. եկն ժամ՝ եւ ահա մատնի որդի մարդոյ ի ձեռս մեղաւորաց: 42. Ան արիք գնացորք. զի ահաւասիկ մերձեցաւ որ մատնելոց է զիս: 43. Եւ մինչդեռ նա գայն խաւսէր՝ գայ Յուդա սկարիփովտացի մի յերկոտասանից անտի, եւ ընդ նմա ամբոխ սուսերաւք եւ քրաւք ի բահանայապետիցն եւ ի դպրաց եւ ի ծերոց: 44. Տուեալ էր նշան մատնչին՝ եւ ասէր. ընդ որում ես համբուրեցից՝ նա է. կալջիք զնա եւ տարջիք զգուշութեամբ: 45. Եւ մատուցեալ վաղվաղակի՝ ասէ ցնա. ռարբի ռարբի. եւ համբուրեաց զնա: 46. Եւ նոքա արկին զնա ձեռս եւ կալան զնա: 47. Եւ մի ոմն յայնցանէ՝ որ զնովան կային ձգեաց սուր, եւ եհար զծառայ բահանայապետին, եւ ի քաց եհան զունկն նորա: 48. Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնոսա. իբրեւ ի վերայ աւագակի ելէք սուսերաւք եւ քրաւք ունել զիս: 49. Համապազ առ ձեզ եի՝ եւ ուսուցանեի ի տաճարին, եւ ոչ կալարուք զիս. այլ զի լցցին գիրք մարգարէիցն: 50. Յայնժամ թողին զնա աշակերտքն ամենեքին՝ եւ փախեան: 51. Եւ ոմն երիտասարդ զհետ երթայր նորա՝ արկեալ զիւրեւ կտաւ մի ի մերկուց. ունեին զնա երիտասարդքն: 52. Եւ նորա թողեալ զկտան՝ փախեալ մերկ ի նոցանէ: 53. Եւ տարան զՅիսուս առ բահանայապետն կայիափա. եւ գային ընդ նմա ամենայն բահանայապետքն եւ դպիրք եւ ծերք: 54. Եւ Պետրոս երթայր ի

հեռաստանէ զհետ նորա մինչեւ ի ներքս իսկ ի գաւիթ
 քահանայապետին, եւ նստէր ընդ սպասաւորսն եւ ջեռնոյր առ
 լուսովն: 55. Իսկ քահանայապետքն եւ ամենայն ատեանն
 խնդրեին հակառակ Յիսուսի վկայութիւն ինչ, զի սպանանիցեն
 զնա, եւ ոչ գտանեին: 56. Զի բազումք սուտ վկայութիւն վկայեին
 զնմանէ. եւ նման միմեանց ոչ էին վկայութիւնքն: 57. Այլք
 յարուցեալ վկայեին սուտ զնմանէ, եւ ասեին: 58. Թէ մեք լուսք
 ի դմանէ՝ զի ասեք. ես քակեցից գտանարդ զայդ ձեռագործ, եւ
 զերիս աւուրս շինեցից այլ առանց ձեռագործի: 59. Սակայն եւ
 այնպէս չէր նման վկայութիւնն նոցա: 60. Ապա յարուցեալ
 քահանայապետն ի մէջ հարցանէր զՅիսուս եւ ասէր. հչինչ տաս
 պատասխանի, զինչ դոքա զբէն վկայեն: 61. Եւ նա լուռ եւեթ
 կայր եւ չտայր ինչ պատասխանի: Դարձեալ քահանայապետն
 հարցանէր զնա կրկին անգամ եւ ասէր. դո՞ւ ես Քրիստոս որդի
 արեւելոյն: 62. Պատասխանի ետ Յիսուս եւ ասէ ցնա. դու
 ասացեր՝ թե ես եմ. բայց տեսանիցէք զորդի մարդոյ նստեալ
 ընդ աջմէ գաւրութեանն, եւ եկեալ ընդ ամպս երկնից: 63. Եւ
 քահանայապետն պատառեաց վաղվաղակի զպատմութեանս իւր՝
 եւ ասէ. զինչ եւս պիտոյ եմ մեզ վկայք: 64. Ահա լուսայք
 ամենեքին զհայեոյութիւն ի բերանոյ դորա. զիարդ թուի ձեզ.
 եւ ամենեքին դատապարտեցին զնա՝ թէ մահապարտ է:
 65. Եւ ոմանք սկսան թքանել ընդ երեսս նորա, ձորձ գզլխով
 արկանել՝ կոփել եւ ասել. մարգարեաց մեզ Քրիստոսդ՝ ով է այն
 որ եհարն զբեզ. եւ սպասաւորքն ապտակս հանեին նմա: 66. Եւ
 Պետրոս մինչդեռ էր ի խոնարհ ի գաւթին, գայ աղախին մի
 քահանայապետին, եւ տեսանէ զնա զի ջեռնոյր. հայեցաւ ընդ նա
 եւ ասէ. 67. Եւ դու ընդ Յիսուսի նազովրեցոյ էիր: 68. Նա
 ուրացաւ եւ ասէ. ոչ նանաչեմ եւ ոչ գիտեմ զինչ դուդ ասես. եւ
 իբրեւ ել յարտաքին գաւիթն, եւ հաւ խաւսեցաւ: 69. Դարձեալ
 ետես զնա աղախինն, եւ սկսաւ ասել ցայնոսիկ որ շուրջն կային,
 թե եւ սա ի նոցանէ է: 70. Եւ նա դարձեալ ուրացաւ, եւ յետ
 սակաւ միոյ դարձեալ որ շուրջն կային, ասեն ցՊետրոս.
 արդարեւ եւ դու ի նոցանէ ես, բանգի գաղիղեացի ես եւ
 խաւսքդ իսկ բո նման են: 71. Եւ նա սկսաւ նզովել երդնուլ եւ

TEXTS

ասել, քե ոչ գիտեմ գայրն գորմէ դուք ասէք: 72. Եւ նոյնժամայն
կրկին հաւ խաւսեցաւ. եւ յիշեաց Պետրոս զբանն զոր ասաց ցնա
Յիսուս, քե չեւ իցէ հաւու երկիցս խաւսեալ՝ զի դու երիցս
ուրացես* զիս. եւ սկասւ լալ:

---

* Var. ուրացիս.

Ezrik:

Zurvanism (Book II,1)

Միմչ չեւ բնաւ էր իմչ, ասեմ, ոչ երկիմք եւ ոչ երկիր եւ ոչ ալ իմչ արարածք՝ որ յերկիմս կամ յերկրի, Ջրուան ոմն անուն էր, որ թարգմանի բախտ կամ փառք: Ջիւազար ամ յաշտ արար՝ գի թերեւս որդի մի լիմիցի նմա, որում անուն Որմիզդ, որ զերկիմս եւ զերկիր եւ զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ. եւ յետ հազար ամի յաշտ առնելոյ՝ սկսաւ ածել զմտաւ, ասէ. աւգոնտ իմչ իցէ յաշտս գոր առնեմ, եւ լիմիցի ինձ որդի Որմիզդ, եթէ ի գուր իմչ ջանայցեմ: Եւ միմչ դեռ նա զայս խորհէր, Որմիզդ եւ Արիմն յղացան յարգանդի մաւր իւրեանց. Որմիզդն ի յաշտն առնելոյ, եւ Արիմն ի յերկուամալոյ անտի: Ապա իմացեալ Ջրուանայ, ասէ. երկու որդիք են յորովայնի անդ, որ ոք ի նոցանէ վաղ առ իս հասցէ՝ զնա թագաւոր արարից. եւ ծանուցեալ Որմիզդի զխորհուրդս հաւրն՝ յայտնեաց Արիմնին. ասէ, Ջրուան հայր մեր խորհեցաւ՝ թէ որ ոք ի մէնջ վաղ առ նա երթիցէ, զնա թագաւորեցուցէ: Եւ զայն լուեալ Արիմնին՝ ծակեաց զորովայնն, եւ ել եկաց առաջի հաւրն: Եւ տեսեալ զնա Ջրուանայ, ոչ գիտաց եթէ ո ոք իցէ. եւ հարցանէր՝ եթէ հմ ես դու: Եւ նա ասէ. ես եմ որդին բո: Ասէ ցնա Ջրուան. իմ որդին անուշահոտ եւ լուսաւոր է, եւ դու խաւարին եւ ժանդահոտ ես: Եւ միմչ դեռ նոքա զայս ընդ միմեանս խաւսէին, ծնեալ Որմիզդի ի ժամու իւրում լուսաւոր եւ անուշահոտ, եկն եկաց առաջի Ջրուանայ: Եւ տեսեալ զնա Ջրուանայ, գիտաց՝ եթէ Որմիզդ որդի նորա է, վասն որոյ զյաշտն առնէր. եւ առեալ զբարսմունսն զոր ի ձեռին իւրում ունէր, որովք զյաշտն առնէր, ետ ցորմիզդ եւ ասէ. ցայժմ ես վասն բո յաշտ առնէի, յայսմ հետէ դու վասն իմ առնիցես: Եւ ի տալ Ջրուանայ զբարսմունս ցորմիզդ եւ արեհնել զնա, մատուցեալ Արիմնին առաջի Ջրուանայ՝ ասէ ցնա. հիչ այնպէս ուխտեցեր՝ թէ ո ոք յերկուց որդուցն իմոց յառաջ առ իս հասցէ, զնա թագաւոր արացից: Եւ Ջրուանն առ ի չջրելոյ գուխտն՝ ասէ ցԱրիմնն. այ սուտ եւ չարագործ, տուեալ լիցի բեզ թագուորութիւնն իմն հազար ամի, եւ զՈրմիզդն ի վերայ բո

TEXTS

արքայ կացուցեալ. եւ յետ ինն հազար ամի Որմիզդ թագա-
ւորեսցէ, եւ զինչ կամիցի առնել՝ արասցէ: Յայնժամ սկսան
Որմիզդ եւ Արիման առնել արարածս. եւ ամենայն ինչ՝ զոր
Որմիզդն առնէր՝ բարի էր եւ ուղիղ, եւ զոր ինչ Արիման գործէր՝
չար էր եւ թիւր:

Refutation of Zurvanism (Book II, 3)

Արդ մեր թողեալ զնոսա, հարցցուք զնոսա: Ջրուանն, զոր յառաջ քան զամենայն ինչ ասեն, կատարեալ ոք էր, թէ անկատար: Եթէ ասիցեն՝ եթէ կատարեալ էր, լուսիցեն՝ եթէ կատարեալն յումմէ կարատամայր խնդրել որդի, որ գալլէ և զերկինս և զերկիր առնիցէ. զի եթէ կատարեալ էր, ինքն իսկ կարող էր առնել զերկինս և զերկիր: Ապա եթէ անկատար էր, յայտ է՝ թէ էր ոմն ի վեր քան զնա, որ զնորա թերակատարութիւնն լնուլ կարէր. և եթէ էր ոք ի վեր քան զնա, մմա պարտ էր առնել զերկինս և զերկիր և զամենայն որ ի նոսա՝ առ ի ցուցանելոյ զիր զբարեբարութիւնն և զաւրութիւն. և ոչ Ջրուանայ որդի շնորհել, որ զերկինս և զերկիր և զամենայն որ ի նոսա՝ առնիցէ:

Այլ, ասեն, փառաց առնէր զյաշտն:

Հարցցուք. փառքն յումմեք աշողեալ էին մմա, թէ վասն զի մշտնջենաւոր էր՝ փառաւոր էր: Եթէ յումմեք պարգեւեալ էին մմա փառքն, հարկ է կարծել՝ եթէ էր ոմն ի վեր քան զնա զաւրագոյն և փառաւորագոյն, ուստի ի նա փառքն հասին: Ապա եթէ չէր ոք ի վեր քան զնա, ի զուր էր զյաշտն հազարամեան առնել. զի փառքն ոչ եթէ անձնաւոր ինչ են, այլ ի յաշողութենէ ուրուք անուանին փառք, որպէս ի չաշողութենէ ուրուք անուանի թշուառութիւն. և երկոքին ի դիպաց արգասիք են, ոչ անձանց հաստատութիւնք:

Եւ այլ եւս. զի եթէ արեգակն և լուսին չեւ եւս էին լեալ, որով ժամքն և աւուրք և ամիսք և տարիք կարգին, հազար ամն ուստի երեւէր. զի չէին ի միջի լուսաւորքն, որք զթիւ աւուրք և ամսոց և տարեաց կարգէին. այլ յայտ է՝ թէ անմտութեամբ լի են քաջադանքն:

Դարձեալ թէ երկինք և երկիր և որ ի նոսայն՝ չէին, ո՞ր առնէր զյաշտն կամ իս: Յորժամ երկիր չէր և ոչ տունկք ինչ որ ի մմանէ, զբարսմունսն ուստի գտանէր ունել ի ձեռին.

կամ բնաւ գինչ իսկ յագէր, զի ամատումբ չեւ եւս էին արարեալ: Եւ որ քան զամենայն ամատագոյն է, զհագար ամ, ասեն, յաշտ արար. եւ յետ հագար ամին յերկուացաւ, ասէ՝ թէ լինիցի ինձ որդի Ռամիզդ, եւ եթէ չլինիցի, եւ ի գուր ինչ վաստակիցիմ: Եւ այնու ցուցանէ՝ թէ տկար էր Զրուանն եւ կարատ եւ առանց գիտութեան. եւ պատճառք չարեացն նոյն է, եւ ոչ Արեմն: Զի եթէ նորա չէր յերկուացեալ, որպէս ասենն, Արեմնն ոչ լինէր՝ զոր չարեացն արարիչ համբաւեն. այլ ինքն երկմտեաց, որ անհաւատն է եւ լի անկարգութեամբ:

Զի ոչ երբեք ի միողէ աղբերէ երկու բղխումբ ելանեն, միմն քաղցր եւ միւսն դառն. եւ ոչ ի միողէ ծառոյ երկու պտուղք՝ միմն ամոյշ եւ միմն դաժան: Արդ եթէ քաղցր գիտեն զԶրուանն, ոչ պարտին զդառն պտուղն զԱրեմն ի նմանէ համարել. եւ եթէ դառն հաշուին, չէ պատճառ զքաղցր պտուղն զՌամիզդ ի նմանէ դնել: Եւ ի դէպ ելանէ նոցա աստուծական քարքառն, որ ասէ. կամ արարէք զծառն քաղցր, եւ զպտուղ նորա քաղցր. եւ կամ արարէք զծառն դառն, եւ զպտուղ նորա դառն. զի ի ծառոյ ամտի զպտուղն իւր նամաչի:

Եւ եթէ արարածք յիւրաքանչիւր յարիմնուածս կան, եւ երբեք զսահմանաբն եղելաւք նոցա ոչ անցանեն, հրչափ եւս առաւել Զրուանն՝ եթէ մշտենջենաւոր ոք էր, եւ արարածս առնելոյ հնարս խնդրէր՝ եթէ անձամբ եւ թէ այլով եւ թէ որդուով՝ որպէս ասենն, պարտ էր կարգ ինչ ցուցանել եւ ոչ անկարգութիւն:

Զի ոչ երբեք տեսաք՝ թէ կովք էշս ծնան, եւ էջք եզիմս, եւ ոչ գայլք մաքիս, եւ ոչ մաքիք աղուէս, եւ ոչ առիւծք ձիս, եւ ոչ ձիք աւճս. քայց միայն մի ինչ ծնունդ է՝ զոր մարդիկ հնարեցան արտաքոյ կարգաց բնութեան, ծնուցանել ի ձիոց եւ ի յիշոց ջորիս. եւ նոյնքն անսերմն եւ անծնունդ են. զի ոչ յԱստուծոյ կարգեցան՝ այլ ի մարդկանէ հնարողութենէ: Արդ Զրուանն եթէ արջառ էր, զկարիքն զԱրեմն զհարդ ծնանէր. եւ եթէ գայլ էր, զգառն զՌամիզդ հիմ ծնանէր. ոչ ապաքէն մարդկան մտաց քաջաղանք են:

Refutation of Marcion (Book IV, 1)

Մարկիոն մոլորեալ մութանէ աւտարութիւն ընդդէմ
աստուծոյն արիմաց, եղեալ ընդ մմա եւ զհիւղն էութեամբ, եւ
երիս երկինս: Ի միոջն, ասեն, բնական է աւտարն. եւ
յերկրորդումն արիմացն աստուած. եւ յերրորդումն զաւրբ
նորա. եւ յերկրի հիւղն, եւ կոչեն զնա զաւրութիւն երկրի:

Եւ այնպէս կարգէ զաշխարհէ եւ զարարածոց, որպէս
աւրէնքն ասեն: Այլ եւ յաւելու՝ թէ հաղորդութեամբ ընդ
հիւղեայն արար զամենայն զոր արար. եւ որպէս թէ էգ ոք ինչ
եւ կին ամուսնութեան էր հիւղն: Եւ յետ առնելոյ զաշխարհս ել
ինքն զաւրաւքն հանդերձ յերկինս. եւ հիւղն եւ որդիք նորա
մնացին յերկրի, եւ կալան զիւրաքանչիւր իշխանութիւն, հիւղն
յերկրի, եւ արիմացն աստուած յերկինս:

Եւ տեսեալ արիմացն աստուծոյ՝ թէ գեղեցիկ է աշխարհս,
խորհեցաւ առնել ի սմա մարդ: Եւ իջեալ առ հիւղն յերկիր,
ասէ. տուր ինձ ի կաւոյդ բումէ, եւ յինէն տամ ոգի, եւ
արասցուք մարդ ըստ նմանութեան մերում: Տուեալ մմա
հիւղեայն յերկրէ իւրմէ, ստեղծ զնա եւ փչեաց ի նա ոգի, եւ
եղել Ադամ ի շունչ կենդանի եւ վասն այնորիկ անուանեցաւ
Ադամ, զի ի կաւոյն արարաւ: Եւ ստեղծեալ զնա եւ զամուսինն
նորա, եւ եղեալ ի դրախտին՝ որպէս եւ արէնքն ասեն, գային
համապագ պատուիրեին նմա, եւ ուրախ լինեին ի նմա իբրեւ
յորդուղ հասարակաց

Եւ տեսեալ, ասէ, աստուծոյն արիմաց որ տէրն էր
աշխարհի՝ թէ ազնուական է Ադամ եւ արժանի
սպասաւորութեան, հնարեցաւ՝ եթե զհարդ կարասցէ գողանալ
զնա ի հիւղեայն, եւ յիւր կողմն միարանել: Առեալ զնա ի մի
կողմն, ասէ. Ադամ, ես եմ Աստուած եւ չիք այլ ոք. եւ բայց
յինէն այլ աստուած բեզ մի լիցի. ապա թէ ունիցիս զոք այլ
աստուածս բայց յինէն, գիտասցիք զի մահու մառանիցիս: Եւ
իբրեւ ասաց զայս ցնա, եւ յիշատակեաց նմա զանուն մահու,

գահի հարեալ Ադամայ՝ սկսաւ տակաւ զամճն մեկնել ի հիւղեայն:

Յւ եկեալ հիւղեայն՝ պատուիրել մմա ըստ սովորութեանն, տեսանէր՝ զի ոչ անսայր մմա Ադամ, այլ խորհեալ ի քաց մերժէր, եւ չմերձեմայր առ մա: Յայնժամ հիացեալ ի միտս իւր հիւղեայն, իմացաւ՝ թէ տէրն արարածոց մեմգեաց մմա: Ասէ. յակամն աղբերն պղտորեալ է ջուր մորա. զինչ է այս, չեւ եւս քազմացեալ Ադամայ ծմնդովք, եւ գողացաւ զմա անուամբ աստուածութեան իւրոյ յինէն: Որովհետեւ ստեաց զիս եւ ոչ պահեաց ընդ իս զդաշմն, եւ արարից աստուածս քազումս, եւ լցից մոքաւք զաշխարհ գոյի իւրով, զի խնդրիցէ՝ թէ ով իցէ աստուած, եւ ոչ գտանիցի: Եւ արար, ասեմ, կոռոս քազումս եւ անուանեաց զնոսա աստուածս, եւ ելից մոքաւք զաշխարհ: Եւ ընկղմեցաւ անուն աստուծոյ, որ տեառնն արարածոց, ի մէջ անուանց քազում աստուածոց, եւ ոչ ուրեք գտանէր: Եւ մոլորեցաւ ծնունդ մորա մոքաւք, եւ ոչ պաշտէր զմա, զի ձգեաց զամեմեսիմ առ իմքն հիւղն, եւ ոչ ետ թոյլ եւ ոչ միում ի մոցանէ պաշտել զմա: Յայնժամ, ասեմ, քարկացաւ տէրն արարածոց, զի թողիմ զմա եւ անսացիմ հիւղեայն. եւ մի ըստ միոցէ, որ ելանիմ ի մարմնոց իւրեանց, արկանէր զնոսա առ ցասման ի գեհեմ. եւ զԱդամ արկ ի գեհեմ վասն ծառոյն. եւ այնպէս արկաներ գայր ի գեհեմ զամեմեսիմ, մինչիւ ցքսան եւ ինն դար:

Եւ տեսեալ, ասեմ, աստծոյն քարւոյ եւ աւտարի, որ մտէր յերրորդ երկիմս, թէ այնչափ ազգք կորեան եւ տանջեցան ի մէջ երկուց մեմգաւորաց՝ տեառնն արարածոց եւ հիւղեայ, ցաւեաց մմա վասն անկելոցն ի հուր եւ տանջելոց: Առաքեաց զորդի իւր երթալ փրկել զնոսա, եւ առնուլ զմմանութիւն ծառայի, եւ լինել ի կերպարանս մարդոյ ի մէջ որդւոց աստուծոյ աւրիմացն: Բժշկեսչիր, ասէ, զբորոտս մոցա, եւ կեցուսչիր զմեռեալս մոցա, եւ քացչիր զկոյրս մոցա, եւ արասչիր ի մոսա բժշկութիւնս մեծամեծս ձրի. մինչ զի տեսանիցէ գբեզ տէրն արարածոց, եւ մախանձիցի, եւ հանիցէ գբեզ ի խաչ: Եւ ապա ի մեռանելն բում՝ իջցես ի դժոխս, եւ հանցես զնոսա անտի. զի չեմ սովոր դժոխք՝ ընդունել ի միջի իւրեանց զկեանս: Եւ վասն

այնորիկ ելանես ի խաչ, զի նմանեսցիս մեռելոց. եւ քացցէ դժոխականն գրեթամն իւր՝ ընդունել զքեզ. եւ մտցես ի մէջ նորա եւ թափուր արասցես զնա:

Եւ իբրեւ եհան զնա ի խաչ, ասեն, էջ ի դժոխսն, եւ թափուր արար զնա: Եւ հանեալ զոգիսն ի միջոյ նորա, տարաւ յերրորդ երկինսն առ հայրն իւր: Եւ տէրն արարածոց զայրացեալ, առ ցասմանն եցել զպատմութեանն իւր եւ զվարագոյր տաճարին իւրոյ, եւ խաւարեցոյց զարեգակն իւր, եւ զգեցոյց թուխս աշխարհին իւրում, եւ նստաւ ի սուգ առ տրամութեանն:

Ապա երկրորդ անգամ իջեալ Յեսու կերպարանաւք աստուծութեան իւրոյ առ տէրն արարածոց, դներ դատ ընդ նմա վասն մահու իւրոյ: Եւ տեսեալ տեսառն աշխարհի զաստուածութիւնն Յեսուայ, գիտաց՝ թէ գոյ այլ աստուած արտաքոյ քան զնա: Եւ ասէ ցնա Յեսու. դատաստան կայ իմ ընդ քեզ, եւ մի ոք լիցի դատաւոր ի միջի մերում, այլ բո իսկ արեւմբն՝ զոր գրեցեր: Եւ իբրեւ եղին զարեւմսն ի միջի, ասէ ցնա Յեսու. հչ դու գրեցեր յարեւմսդ բում՝ թէ որ սպաննիցէ, մեռցի. եւ որ հեղու զարիւն արդարոյ, հեղցեն զարիւն նորա: Եւ ասէ. այո ես գրեցի: Եւ ասէ ցնա Յեսու. արդ տուր զքեզ ի ճեռս իմ՝ զի սպանից եւ հեղից զարիւն բո, որպէս սպաներն դու զիս եւ հեղեր զարիւն իմ. զի արդար եմ իրաւամբք քան զքեզ, եւ երախտիս մեծամեծս արարի յարարածսն բում: Եւ սկսաւ համարել զերախտիսն, զոր արար յարարածսն նորա:

Եւ իբրեւ ետես տէրն արարածոց՝ թէ յաղթեաց նմա, եւ ոչ գիտէր զինչ խաւսիցի, քանզի յիւրոց արիւնացն պարտաւորեցաւ, եւ չգտանէր տալ պատասխանի, զի եղեւ մահապարտ փոխանակ մահուանն նորա, ապա յողոթս անկեալ աղաչէր զնա՝ թէ փոխանակ զի մեղայ եւ սպանի զքեզ յանգէտս, քանզի ոչ գիտացի՝ թէ աստուած իցես, այլ մարդ համարնի զքեզ, տուեալ քեզ ընդ ալմր վրիժուց՝ զամենեսեան որ կամիցին հաւատալ ի քեզ՝ տանել յո եւ կամիցիս: Ապա թողեալ զնա Յեսուայն՝ յափշտակեաց առ զՊաւղոս, եւ յայտնեաց նմա զգիմսն, եւ

առաքեաց զնա բարոզել՝ թէ գնոց գնեալ եմք մեք. եւ ամենայն
որ հաւատայ ի Յեսու՝ վաճառեցաւ յարդարոյ անտի բարւոյն:

Այս սկիզբն է աղանդոյն Մարկիոնայ. թող զայլ բազում
բարմատարսն. եւ զայս ոչ ամենեքին գիտեն, այլ սակաւք ի
նոցանէ. եւ աւանդեն զուսումնն միմեանց ի բերանոյ, ասեն,
աւտարին գնովք գնեալ է զմեզ ի տեառնէն արարածոց, եւ թէ
որպէս կամ իւ գնեալ իցէ, զայն ոչ ամենեքին գիտեն:

Agai'angelos: St. Gregory destroys pagan temples (§809-815)

Եւ իբրեւ եկն եհաս ի սահմանս Հայոց՝ լուա Գրիգորիոս, թէ Վահէվանեան մեհեանն մնացեալ է յերկրին Տաբաւնոյ, մեհեանն մեծագանձ, լի ոսկով եւ արծաթով, եւ բազում մուրբ մեծամեծ թագաւորաց ձաւնեալ անդ. ուրիշորդ պաշտամ հռչակաւոր, անուանեալն Վիշապաբաղն Վահագնի, յաշտից տեղիք թագաւորացն Հայոց Մեծաց, ի սմարս լերինն Քարբեայ, ի վերայ գետոյն Եփրատայ, որ հանդէպ հայի մեծի լերինն Տաւրոսի, որ եւ անուանեալ ըստ յաճախաշատ պաշտաման տեղեացն՝ Յաշտիշատ. Զի յայնժամ դեռ եւս շէն կային երեք բազինք ի մմա. առաջին՝ մեհեանն Վահէվանեան, երկրորդն՝ Ոսկեմար Ոսկեծին դից, եւ բազինն իսկ յայս անուն անուանեալ Ոսկեհատ Ոսկեմար դից. եւ երրորդ՝ մեհեանն անուանեալ Աստղկան դից, Սեմեակ Վահագնի կարդացեալ, որ է ըստ յունականին Ափրոդիտէս: Արդ՝ դիմեաց գալ սուրբն Գրիգորիոս, զի քանդեսցէ եւ գայն եւս, զի տակաւին իսկ տգէտ մարդիկ խառնակութեան զոհէին յայս բազինս մնացեալս:

Եւ իբրեւ դարձեալ գայր նա ի կողմացն Յունաց՝ բարձեալ քերէր ընդ իւր նշխարս ինչ յոսկերաց մեծի մարգարէին երանեալ մկրտչին Յովհաննու եւ զսուրբ վկային Քրիստոսի զԱթանագինէի: Եւ իբրեւ եկին հասին յանդիման մեհեանացն, մաւտ ի գետն Եփրատ՝ կամէր հանել զմոսսա ի վեր, ի քարճաւանդակ տեղի մեհեանացն, կործանել զբազինսն, եւ շինել զվկայարանս նոցա:

Իբրեւ եկին մաւտ եղեն ի գետն Եփրատ իբրեւ ձիոյ արշաւանաւք երկուք, եւ դեռ ընդ փոքր ձորակ մի անցանել կամէին, ընդ ջուր մի սակաւ՝ զտեղի առին սպիտակ ջորիք կառացն, ուր կային գանձքն աստուածային, նշխարք սրբոցն. ոչ կարացին հանել ըստ ձորակն: Եւ յայտնեալ առ Գրիգոր հրեշտակ Տեառն՝ ասէ. "Հանեցաւ Տէր զքնակել սրբոցդ Աստուծոյ ի տեղւոջդ": Ուր եւ անդէն քաղմութեան զաւրացն, մէն սակաւ սատարեալ՝ շինեցին զվկայարանն, եւ զսուրբսն ի հանգիստ փոխեցին:

Եւ մինչ դեռ զշինուած մատրանն կազմէին՝ հրաման ետ Գրիգոր զարականին եւ իշխանացն որ ընդ իւրն էին, զի ելցեն եւ մրմաւբ տապալեսցեն զշինուածս բազմացն: Որք ելեալ շատ ջանացան, եւ ոչ կարացին զդուռս բազմացն գտանել՝ թէ ի ներքս մտցեն, զի ծածկեցին դեւքն ի նոցանէն. եւ ի կողմանէ արտաքուստ ջանացան, եւ ոչ գծեաց անդ երկաթ գործւոյն. ապա փութացան հասին իշխանքն եւ պատմեցին նմա զամենայն:

Իսկ նա առնոյր զնշան տէրունական խաչին, եւ ելեալ ի ձորակէն եկաց յանդիման բարձրաբերձ տեղեացն շինուածոցն եւ ասէ. "Հրեշտակ քո, Տէր, հալածեսցէ զնոսա": Եւ ընդ բանիցն հոգմ ուժգին րդխեաց ի խաչանիշ փայտէն, զոր ունէր ի ձեռին իւրում սուրբ եպիսկոպոսն: Եւ երթալը հոգմն ուռուցեալ լերինն հաւասար, եւ չոգաւ հարթեաց, տապալեսաց, ընկէց զամենայն շինուածսն բազմացն: Եւ այնչափ կորոյս, զի յետ այնորիկ ոչ ինչ ոք յայնմ տեղւոջ նշմարանս կարէր գտանել, ոչ բարի եւ ոչ փայտի, ոչ ոսկւոյ եւ ոչ արծաթոյ, եւ ոչ քնաւ երեւէր թէ լեալ ինչ իցէ անդ: Եւ անթիւք կոտորեցան մարդիկ պաշտամանն բրմութեան որ ի տեղւոջ անդ էին, եւ անհետ եղեն ոսկերք նոցա. եւ որք տեսինն՝ անթիւ մարդիկ հաւատացին: Եւ ասէ սուրբն Գրիգոր. "Արդ տեսէք, թէ որպէս ջնջեցան գայթակդութիւնքն ձեր, զի եւ չէին իսկ ինչ, այլ ծառայեցէք յայսմհետ տեսոն Աստուծոյ որ արար զերկինս եւ զերկիր":

Եւ յետ այսորիկ ելանէր նա ի տեղիս մեհենացն, եւ ժողովեալ դարձուցանէր զմարդիկ աշխարհին յաստուածապաշտութիւն: Եւ եղ անդ գիւմունս եկեղեցւոյն, եւ ուղղեաց սեղան փառացն Քրիստոսի. զի նախ անդ արար սկիզբն շինելոյ եկեղեցեաց: Եւ ուղղեալ սեղան յանուն սուրբ Երրորդութեանն, եւ կազմեալ աւագան մկրտութեան, նախ զայնոսիկ լուսաւորեաց մկրտութեամբն՝ որ ընդ իւրն էին մեծամեծ նախարարքն, որ ընդ նմայն երթեալ էին ի բաղաբն կեսարացւոց, եւ ապա զգաւառականսն, զքնակիչս երկրին: Աւուրս բսան երեկաւթս առնէր, եւ մկրտէր անդ աւելի բան զինն եւ տասն քիւր մարդկան, եւ կանգնէր սեղան ի վկայարանի

սրբոցն հանգստի գոր շինեացն, եւ մատուցանէր զպատարագն փրկութեան, եւ բաշխէր անդ զմարմին եւ զարիւն կենարարին Քրիստոսի:

Եւ հրամայեաց կատարել անդ ամ յամէ, ի մմին տեղւոջ ժողովեալ ամենեցուն, զյիշատակ սրբոցն, որ աւր եաւթն էր ամսոյն սահմի, զի խնդութեամբ ժողովեալ՝ զաւր տանին խմբեցեն. զի մախ անտի սկիզբն արար շինելոյ զեկեղեցիս: Եւ կացուցանէր քահանայս ի տեղիս տեղիս. եւ ելից զվայրսն եկեղեցւոյ՝ շինելովք եւ քահանայիւք:

Koriun: Extracts from the Life of Maš'oc'

Առն զոր ի նախակարգ բանիս նշանակեմք, վասն որոյ եւ փոյթ արարեալ մեր պատմելոյ, էր Մաշթոց անուն, ի Տարանական գաւառէն, ի Հացեկաց գեղէ, որդի առն երանելոյ Վարդան կոչեցելոյ: Ի մանկութեան տիսն վարժեալ՝ հելլենական դպրութեամբն, եկեալ հասեալ ի գաւառն Արշակունեաց Քագաւորաց Հայոց մեծաց, կացեալ յարքունական դիւանին, լինել սպասաւոր արքայատուր հրամանին առ հազարպետութեամբն՝ աշխարհիս Հայոց՝ Առաւմաշ ուրումն: Տեղեկացեալ եւ հմուտ եղեալ աշխարհական կարգաց, ցանկալի եղեալ զինուորական արուեստին իւրոց զարականացն, եւ անդէն ուշ եղեալ փութով ընթերցուածոց աստուածեղէն գրոց. որով առ ժամայն լուսաւորեալ եւ թեւամուխ միջամուխ յաստուածատուր հրամանացն հանգամանս, եւ ամենայն պատրաստութեամբ զանձն զարդարեալ, հարկանէր զիշխանացն սպասաւորութիւնսն:

Եւ յետ այնորիկ ըստ աւետարանական չափուցն՝ ի ծառայութիւն Աստուծոյ մարդասիրին դարձեալ, մերկանայր այնուհետեւ զիշխանակիր ցանկութիւնսն, եւ առեալ զխաչն պարծանաց, ելանէր զկնի ամենակեցոյց խաչելոյն: Եւ հանեալ հրամանացն՝ ի խաչակիր գունդն Քրիստոսի խառնէր, եւ անդէն վաղվաղակի ի միայնակեցական կարգ մտանէր. բազում եւ ազգի ազգի վշտակեցութիւն ըստ աւետարանին կրէր ամենայն իրաց. ամենայն կրթութեամբ հոգեւորացն զանձն տուեալ միաւորութեամբ, լեռնակեցութեան, բաղցի եւ ծարաւոյ եւ բանջարանաշակութեանց, արգելանաց անլուսից, խարազնազգեստ եւ գետնատարած անկողնոց: Եւ բազում անգամ զհեշտական հանգիստ գիշերոյն եւ զհարկ բնոյ՝ յոռմաւոր տքմութեան ի թաւափել ական վնարէր: Եւ զայս ամենայն առնէր ոչ սակաւ ժամանակս, եւ գտեալ եւս զոմանս՝ յինքն յարեցուցանէր աշակերտեալ նմին սովորական աւետարանութեան. եւ այնպէս ամենայն փորձութեանց ի վերայ հասելոց՝ կամայական բաջութեամբ տարեալ եւ պայծառացեալ, ծանաւական եւ հաճոյ լինէր Աստուծոյ եւ մարդկան:

Առեալ այնուհետեւ երանելոյն գիւատացեալս իւր, դիմեալ իջանէր յանկարգ եւ յանդարման տեղիս Գողթան: Այլ եւ ընդ առաջ ելանէր նմա իշխանն Գողթան, այր երկիւղած եւ աստուածասէր, ըստ աշակերտաց հաւատոցն Քրիստոսի: Իսկ երանելոյն վաղվադակի զաւետարանական արուեստն ի մէջ առեալ, ձեռն արկանէր զգաւառովն հանդերձ միամիտ սատարութեամբ իշխանին. գերեալ զամենեսեան ի հայրենեաց աւանդելոց, եւ ի սատանայական դիւապաշտ սպասաւորութենէն՝ ի հնազանդութիւն Քրիստոսի մատուցանէր:

Եւ յորժամ ի նոսա զբանն կեանաց սերմանեալ, յայտնի իսկ րնակչաց գաւառին՝ նշանք մեծամեծք երեւէին, կերպակերպ նմանութեամբ դիւացն փախստական լինելով, անկանէին ի կողմանս Մարաց: Նոյնպէս առաւել հոգ ի մտի արկանէր՝ զհամաշխարհականս սփոփելով. եւ առաւել յազաւթս մշտնջենամոռունչս, եւ քաղկատարած պաղատանս առ Աստուած, եւ արտասուս անդադարս. զմտաւ ածելով զառաքելականն, եւ ասէր հոգալով. "Տրտմութիւն է ինձ եւ անպակաս ցաւք սրտի իմոյ, վասն եղբարց իմոց եւ ազգականաց":

Իսկ իբրեւ ի վերայ հասեալ թէ չեն քաւական նշանագիրքն՝ ողջ ածել զսիւղորայս եւ զկապս հայերէն լեզույն, մանաւանդ զի եւ նշանագիրքն իսկ յայլոց դպրութեանց թաղեալք եւ յարուցեալք դիպեցան. յետ այնորիկ դարձեալ կրկին անգամ ի նոյն հոգս դառնային, եւ նմին ելս խնդրէին ժամանակս ինչ: Վասն որոյ առեալ երանելոյն Մաշթոցի դաս մի մանկտոյ երամանաւ արքայի, եւ միաքանութեամբ սրբոյն Սահակայ, եւ հրաժարեալք ի միմեանց համբուրիւ սրբութեանն՝ խաղայր գնայր ի հիմեդրորդ ամի Վռամշապիոյ արքային Հայոց, եւ երթեալ հասանէր ի կողմանս Արամի՝ ի քաղաքս երկուց Ասորոց. որոց առաջինն Նդեսիա կոչի, եւ երկրորդն Ամիդ անուն: Ընդդէմ լինէր սուրբ եպիսկոպոսացն. որոց առաջնոյն Բաբիլաս անուն եւ երկրորդին Ակակիոս. հանդերձ կղերականաւքն եւ իշխանաւքն քաղաքին պատահեալ, եւ քաղում

մեծարանց ցուցեալ հասելոցն, ընդունէին հոգաբարձութեամբ, ըստ Քրիստոսի անուանելոցն կարգի:

Իսկ աշակերտասերն վարդապետին՝ գտարեալսն ընդ իւր յերկուս բաժանեալ, զոմանս յասորի դպրութիւնն կարգէր, եւ զոմանս յունական դպրութիւնն՝ անտի ի Սամուսատական քաղաքն գումարէր, եւ նորա իւրովք հաւասարաւք զսովորականն առաջի եղեալ զաղաթս եւ զտքնութիւնս եւ զպաղատանս արտասուալից, զխստամբերութիւնս, զհոգս զաշխարհահեծս, յիշելով զասացեալսն մարգարէին, եթէ՝ "Յորժամ հեծեծեսցես, յայնժամ կեցցես":

Եւ այնպէս բազում աշխատութեանց համբերեալ վասն իւրոյ ազգին բարեաց ինչ աւան գտանելոյ: Որում պարգեւէր իսկ վիճակ յամենաշնորհողէն Աստուծոյ. հայրական չափուն ծնեալ ծնունդս նորոգ եւ սքանչելի սուրբ աշովն իւրով, նշանագիրս հայերէն լեզուին: Եւ անդ վաղվաղակի նշանակեալ անուանեալ եւ կարգեալ, յաւրինէր սիդորայիւք եւ կապաւք: Եւ ապա հրաժարեալ յեպիսկոպոսացն սրբոց, հանդերձ աւգմականաւք իւրովք իջանէր ի քաղաքն Սամոսացոց, յորում մեծապատիւ իսկ յեպիսկոպոսէն եւ յեկեղեցւոյն մեծարեալ լինէր: Եւ անդէն ի նմին քաղաքի գրիչ ոմն հելլենական դպրութեան Հոռփանոս անուն գտեալ. որով զամենայն ընտրութիւնս նշանագրոյն՝ զնրբագոյնսն զկարնն եւ զերկայնն, զառանձինն եւ զկրկնաւորն, միանգամայն յաւրինեալ եւ յանկուցեալ, ի թարգմանութիւն դառնային հանդերձ արամբք երկուք, աշակերտաւքն իւրովք. որոյ առաջնոյն Յովհան անուն կոչէին, յեկեղեաց գաւառէն, եւ երկրորդին Յովսէփ անուն՝ ի Պաղանական տանէն: Եւ եղեալ սկիզբն նախ յԱռական Սողոմոնի, որ ի սկզբանն իսկ ծանաթս իմաստութեանն ընծայեցուցանէ լինել, ասելով եթէ "Ճանաչել զիմաստութիւն եւ զխրատ, իմանալ զբանս համեարոյ": Որ եւ գրեցաւ ճեռամբն այնորիկ գրչի. հանդերձ ուսուցանելով մանկունս գրիչս նմին դպրութեան:

Յետ այնորիկ ուշ եղեալ երկոցունց երանելեացն՝ զհւրեանց ազգին զդպրութիւն առաւել յարգել եւ դիւրացուցանել, ձեռն ի գործ արկանէր ի թարգմանել եւ ի գրել մեծն խառակ՝ ըստ յառաջագոյն սովորութեանն: Որոց դարձեալ դէպ լինէր եղբարս երկուս յաշակերտացն՝ յուղարկել ի կողմանս Ասորոց ի քաղաքն Եդեսացոց, զՅովսէփ, զոր ի վերոյն յիշեցաք, եւ երկրորդն Եզնիկ անուն՝ յԱյրարատեան գաւառէն ի Կողր գեղջէ, զի յԱսորական քարբառոյն՝ զնոցին հարցն սրբոց գաւանդութիւնս, Հայերէն գրեալս դարձուցեն:

Իսկ թարգմանչացն հասեալ՝ ուր առաքեցանն, եւ կատարեալ գիրամանն, եւ առ պատուական հարսն առաքեալ, անցեալ գնային ի կողմանս Յունաց. ուր եւ ուսեալք եւ տեղեկացեալք, թարգմանիչս կարգէին ըստ Հելլենական լեզուին:

Ապա յետ ժամանակի ինչ ընդ մէջ անցելոյ՝ դէպ լինէր ոմանց եղբարց ի Հայաստան աշխարհէս, դիմել իջանել ի կողմանս Յունաց, որ եւ Ղեւոնդէս առաջնոյն անուն էր, եւ երկրորդին Կորիւնս, եւ մատուցեալ յարէին յԵզնիկն, իբրեւ առ ընտանեգոյն սննդակից՝ ի Կոստանդինական քաղաքին, եւ անդ միաբանութեամբ հոգեւոր պիտոյիցն՝ զԽմդիւրն վճարէին: Որոյ յետ այնորիկ հաստատուն աւրինակաւք աստուածատուր գրոցն, եւ րազում շնորհագիր հարց յետ այնր աւանդութեամբք, եւ Նիկիական եւ Եփեսոսական կանոնաւք գային երեւելով աշխարհին Հայոց, եւ առաջի դնէին հարցն զրեւեալ կտակարանսն եկեղեցոյ սրբոյ:

ԷԿԼԵ: Sasanian oppression in Armenia (from ch. 2)

Եւ յայսր ամենայնի վերայ ալ եւս չարութիւն խորամանկեաց: Զմի ոմն ի հաւատարիմ ծառայիցն իւրոց ի գործ առաքէր յերկիրն Հայոց՝ որում անունն էր Դէնշապուհ. որ եկեալ հասեալ հրամանաւ արքունի, զողջոյն քերեալ զմեծ թագաւորին, եւ խաղաղասէր կեղծաւորութեամբ աշխարհագիր առնելով ամենայն երկիրն Հայոց ի թողութիւն հարկաց եւ ի թեթեւութիւն ծանրութեան այրելովոյն: Թէպէտ եւ ի վերին երեսս կեղծաւորէր, ալ ի ներքոյ խորհուրդք չարագոյն ցուցանէին:

Առաջին, զազատութիւն եկեղեցւոյ արկաներ ի ծառայութիւն:

Երկրորդ, միայնակեաց բրիստոնեայք որ բնակեալ էին ի վանորայս, ընդ նովին աշխարհագրով արկ:

Երրորդ, զհարկ աշխարհին առաւել ծանրացոյց:

Չորրորդ, զնախարարեանն բանսարկութեամբ արկ ընդ միմիեանս, եւ յամենայն տան արար խռովութիւն:

Եւ զայս ամենայն առներ՝ զի թերեւս զմիաբանութիւնն բալտեսցէ, եւ զուխտն եկեղեցւոյն ցրուեսցէ, եւ զմիայնակեացսն փախուսցէ, եւ զշինականսն վատնեսցէ. եւ առ յոյժ աղբատութեանն՝ ականայ դիմեսցեն յաւրէնս մոգուց:

Եւ եւս չարագոյն հինգերորդն. բանգի որ հազարապետն էր աշխարհին՝ իրրեւ զհայր վերակացու համարեալ էր աշխարհականացն բրիստոնէից. զրգռեաց յարոյց զամբաստանութիւն ի վերայ նորա, եւ համեալ զնա ի գործոյն՝ փոխանակ նորա պարսիկ ած յաշխարհն, եւ մեւս եւս մոգպետ դատաւոր աշխարհին, զի զեկեղեցւոյ փառս աղաւաղեսցեն:

Բայց սակայն թեպետ եւ ամենայն գործքս այս դժնեայ էին, չեւ էր ուրուք ձեռն արկեալ յայտնի յեկեղեցին. վասն այնորիկ եւ ոչ ոք ընդդիմացաւ նմա, թեպետ եւ էր ծանրութիւն հարկացն: Քանզի ուստի արժան էր առնուլ հարիւր դահեկան, նոյնչափ կրկնէին եւ առնուին. սոյնպէս եւ եպիսկոպոսաց եւ երիցանց դնէին, ոչ միայն շինաց՝ այլ եւ աւերակաց: Նա թնաւ հվ իսկ կարէ պատմել վասն ծանրութեան մտից եւ սակից, բաժից եւ հասից, լերանց եւ դաշտաց եւ մայրեաց: Ոչ ըստ արքունի արժանաւորութեանն առնուին, այլ հիմարար յափշտակելով, մինչեւ ինքեանք իսկ մեծապէս զարմանային՝ թէ ուստի այս ամենայն գանձ ելանէ՝ զի՜նքդ շէն կայցէ աշխարհն Հայաստանեայց:

Եւ իբրեւ տեսին՝ թէ այսու ամենայնիւ չկարացան ձանձրացուցանել, յայնժամ յայտնապէս հրաման ետուն մոզաց եւ մոզպետաց նամակ մի գրել ըստ ձախողակի դեմին իւրեանց. եւ է պատմէն նամակին այս.

“ՄԻՀՐՆԵՐՍԵՀ ՎՁՈՒՐԿ, հրամանատար Երան եւ Անհրան, Հայոց մեծաց ողջոյն շատ”.

Դուք գիտասցիք, ամենայն մարդ՝ որ թնակեալ է ի ներքոյ երկնի, եւ ոչ ունի զաւրէնս դեմի մագդեզն, նա խուլ է եւ կոյր, եւ ի դիւաց Հարամանոյ խաբեալ:

Քանզի մինչ չաւ էին երկինք եւ երկիր, Զրուան մեծն աստուած յաշտ առնէր զհազար ամ՝ եւ ասէր. “Թերեւս լիցի իմ որդի Որմիզդ անուն, արասցէ զերկին եւ զերկիր”: Եւ յղացաւ երկու յորովայնի. մի վասն յաշտ առնելոյ՝ եւ զմեւսն եւս ի թերեւսն ասելոյ: Իբրեւ գիտաց, եթէ երկու են յորովայնիս, “Որ վաղ եկեսցէ, ասէ, նմա տաց զթագաւորութիւնս”:

Իսկ որ էր ի թերահաւատութենէն յղացեալ՝ պատահեաց յորովայնն եւ ել ի դուրս: Ասէ ցնա Զրուան. “Ո՞վ ես դու”: Ասէ. “Որդին քո եմ Որմիզդ”: Ասէ ցնա Զրուան. “Իմ որդին լուսաւոր է եւ անուշահոտ, դու խաւարային ես եւ չարասէր”:

Եւ իբրեւ կարի դառնապէս ելաց, ետ ցնա զքագաւորութիւնն հազար ամ:

Իբրեւ ծնաւ զմեւս եւս որդի, ամուսնեաց զնա Որմիզդ. եհան զքագաւորութիւն յԱրեմնէ, եւ ետ ցորմիզդն, եւ ասէ ցնա. "Յայժմ ես բեզ յաշտ արարի, արդ դու ինձ արա": Եւ Որմիզդ արար զերկինս եւ զարկիր. իսկ Արեմն ընդդէմ չար գործեաց:

Եւ այսպէս բաժանին արարածքս. հրեշտակք՝ Որմիզդի են, իսկ դեւքն Արեմնոյն, եւ ամենայն բարիք որ յերկնից եւ այսր լինի՝ զՈրմիզդի են, եւ ամենայն վնասք որ անտի եւ այսր գործին՝ զայն Արեմն արար: Սոյնպէս յերկինս որ ինչ բարի է՝ զայն Որմիզդն արար, եւ որ ոչն է բարի՝ զայն Արեմն արար. որպէս զմարդ՝ Որմիզդ արար. եւ զախտս եւ զհիւանդութիւնս եւ զմահ՝ Արեմն արար: Եւ ամենայն թշուառութիւնք եւ պատահարք որ լինին, եւ պատեւրագմունք դառնութեան, չարին մասին արարածք են. իսկ յաջողութիւն եւ տէրութիւնք եւ փառք եւ պատիւք եւ առողջութիւնք մարմնոց, զեղեցկութիւնք դիմաց եւ ճարտարութիւնք բանից եւ երկայնակեցութիւնք ամաց, այդ ի բարւոյն առնուն զգոյացութիւն. եւ ամենայն որ ոչ այդպէս է՝ ի նա չարի մասն խառնեալ է:

Եւ ամենայն մարդիկ մոլորեալ են որ ասեն՝ եթէ "Ջմահ Աստուած արար, եւ չար եւ բարի ի մմանէ լինին": Մանաւանդ որպէս բրիստոնեայք ասեն՝ թէ "Աստուած նախանձոտ է. վասն թզի միոյ ուտելոյ ի ծառոյն՝ Աստուած զմահ արար, եւ զմարդն արկ ընդ այնու պատուհասի": Ջաշդպիսի նախանձ եւ ոչ մարդ առ մարդ ունի, թող թէ Աստուած առ մարդիկ. զի որ զայս ասէ՝ նա խուլ է եւ կոյր, եւ ի դիւաց Հարամանոյ խաքեալ:

Դարձեալ մեւս եւս այլ մոլորութիւն. "Աստուած որ զերկինս եւ զերկիր արար՝ եկն, ասեն, եւ ի կնոջ ումեմնէ ծնաւ՝ որում անուն էր Մարիամ, եւ առն նորա Յովսէփ". այլ ճշմարտութեամբ՝ Բանթուրակայ ուրումն հղեալ նա որդի յանկարգ խառնակութենէ: Եւ զհետ այսպիսի մարդոյ մոլորեալ են րազումք:

Եթէ աշխարհն Հոռոմոց առ յոյժ յիմարութեան տգիտարար մոլորեալ են եւ զրկեալ ի կատարեալ դեմէ մերմէ, յամճանց պայմանն զվսասն իւրեանց. դուք եւս ընդէր զհետ մոլորութեանն ցնորիք: Այլ զոր արեւն տէրս ձեր ունի՝ զնոյն եւ դուք կալարուք. մամաւանդ զի եւ առաջի Աստուծոյ վասն ձեր համարս ունիմք տալ:

Մի հաւատայք առաջնորդացն ձերոց՝ զոր Նածրացիսդ անուանէք. բանգի յոյժ են խաբերայք. զոր բանիւք ուսուցանեն՝ գործով ոչ առնուն յամճն: "Միս ուտել, ասեն, ոչ են մեղք", եւ ինքեանք ուտել ոչ կամին. "Կին առնել արժան է", բայց ինքեանք եւ հայել ի նա ոչ կամին. "Կարասի որ ժողովէ, ասեն, մեղք են յոյժ", բայց զաղբատութիւն առաւել քան զյոյժ գովեն: Յարգեն զթշուառութիւն, եւ պարսաւեն զյաջողութեամբ. ծաղր առնեն զանուն քախտի, եւ զփառաւորութիւն յոյժ այպանեն. սիրեն զանշքութիւն հանդերձից, եւ յարգեն զանարգս քան զպատուականս. գովեն զմահ՝ եւ պարսաւեն զկեանս. անարգեն զծնունդս մարդոյ, եւ գովեն զանորդութիւն: Եւ եթէ լսէք դոցա եւ ի կամայս ոչ մերձեմայք, աշխարհիդ վախճան վաղվադակի հասանէ:

Այլ եւ ոչ կամեցայ զամենայն ըստ մասանց ընդ գրով արկանել առ ձեզ. զի քաղում այլ ինչ է զոր խաւսին դոքա: Որ չարագոյն եւս է քան զոր գրեցաքդ, զԱստուած ի խաչ ելեալ ի մարդկանէ քարոզեն, եւ զնոյն մեռեալ եւ թաղեալ, եւ ապա յարուցեալ եւ վերացեալ յերկինս: Ոչ ահա ձեզէն իսկ արժան էր անդէն դատաստան առնել վասն այդպիսի անարժան ուսմանց: Դեւք որ չարք են՝ ոչ ըմբռնին եւ տանջին ի մարդկանէ, թող թէ Աստուած արարիչ ամենայն արարածոց. զոր ձեզ ամաւք է ասել, եւ մեզ կարի անհաւատալի քանք:

Արդ երկու իրք կան առաջի ձեր. կամ արարէք քան առ քան մամականս պատասխանի, եւ կամ արիք ի Դուռն եկայք, եւ յանդիման լերուք մեծի հրապարակին:

Movsēs Xorenac'i: The invasion of the Alans and the marriage of Artashēs and Satinik (II 50)

Ջայսու ժամանակաւ միաբանեալ Ալամբ լեռնականաւոքն
ամենայնիւ, յինքեանս արկանելով եւ գկէս Վրաց աշխարհին,
մեծաւ ամբոխիւ տարածեալ ընդ աշխարհս մեր: Ժողովէ եւ
Արտաշէս զիւրոյ զաւրացն բազմութիւն, եւ լինի պատերազմ ի
մէջ երկրիս երկոցունց ազգացն բաջաց եւ աղեղնաւորաց:
Սակաւ ինչ տեղի տայ ազգ Ալանաց, եւ գնացեալ անցանէ ընդ
գետն մեծ կուր, եւ բանակի առ եզերք գետոյն ի հիւսիսոյ. եւ
հասեալ Արտաշիսի բանակի ի հարաւոյ, եւ գետն ընդ մէջ նոցա:

Բայց բանգի զորդի Ալանաց արբային ձերբակալ արարեալ
զաւրացն Հայոց ածեն առ Արտաշէս, զխաղաղութիւն խնդրէր
արբայն Ալանաց, տալ Արտաշիսի զինչ եւ խնդրեսցէ. եւ
երդմունս եւ դաշինս ասէր հաստատել մշտնջենաւորս, որպէս զի
մի եւս մանկունք Ալանաց ասպատակաւ հինից ելցեն յաշխարհն
Հայոց: Եւ ի չառնուլ յանձն Արտաշիսի առ ի տալ զպատանին,
գայ բոյր պատանւոյն յափն գետոյն ի դարաւանդ մի մեծ, եւ ի
ձեռն թարգմանչաց ձայնէ ի բանակն Արտաշիսի. Քեզ ասեմ, այր
բաջ Արտաշէս, որ յաղթեցեր բաջ ազգին Ալանաց. եկ հաւանեաց
աչագեղոյ դստերս Ալանաց՝ տալ զպատանիդ. զի վասն միոյ
բինու ոչ է արեւն դիւցազանց զայլոց դիւցազանց զարմից
բառնալ զկենդանութիւն, կամ ծառայեցուցանելով եւ ի ստրկաց
կարգի պահել, եւ թշնամութիւն յաւիտեանական ի մէջ երկոցունց
ազգաց բաջաց հաստատել: Եւ լուեալ Արտաշիսի զայսպիսի
իմաստուն բանս, գնաց յեզր գետոյն. եւ տեսեալ զկոյսն
գեղեցիկ, եւ լուեալ ի նմանէ բանս իմաստութեան, ցանկացաւ
կուսին: Եւ կոչեցեալ զդայեակն իւր Սմբատ, յայտնէ նմա
զկամս սրտի իւրոյ, առնուլ զարիորդն ի կնութիւն իւր, եւ
դաշինս եւ ուխտս հաստատել ընդ ազգի բաջացն, եւ զպատանին
արձակել ի խաղաղութիւն: Եւ հանոյ թուեցեալ Սմբատայ, առ
արբայն Ալանաց յղէ՝ տալ զտիկին արիորդն Ալանաց
զՍաթինիկ ի կնութիւն Արտաշիսի: Եւ ասէ արբայն Ալանաց, եւ
ուստի տացէ բաջն Արտաշէս հազարս ի հազարաց եւ բերս ի
բիրոց ընդ բաջազոյ կոյս արիորդիս Ալանաց:

Զայս տեղի առասպելաբանելով վիպասամբն յերգելն իւրեանց ասեն. Հեծաւ արի արքայն Արտաշէս ի սեան գեղեցիկ, եւ համեալ զոսկէաւղ շիկափոկ պարանն, եւ անցեալ որպէս զարծուի սրաթեւ ընդ գետն, եւ ձգեալ զոսկէաւղ շիկափոկ պարանն՝ ընկէց ի մէջք աւրիորդին Ալանաց, եւ շատ ցաւեցոյց զմէջք փափուկ աւրիորդին, արագ հասուցանելով ի րանակն իւր: Որ եւ ճշմարտութեամբ ունի այսպէս: Քանզի պատուեալ է առ Ալանս մորթ կարմիր, լայքա շատ եւ ոսկի րազում տուեալ ի վարձանս, առնու զտիկինն աւրիորդն Սաթինիկ: Այս է ոսկէաւղ շիկափոկ պարանն: Դոյնպէս զհարսանեաց առասպելեալ երգեն, այսպէս ասելով. Տեղ ոսկի տեղայր ի փեսայութեանն Արտաշիսի, տեղայր մարգարիտ ի հարսնութեան Սաթինկանն: Քանզի սովորութիւն իսկ էր թագաւորաց մերոց, փեսայութեամբ ի դուռն տաճարին հասանել՝ դահեկանս ճապաղել իբրեւ զհիւպատեանն հռովմայեցոց. սապէս եւ թագուհեացն յառագաստին՝ մարգարիտ: Այս է ճշմարտութիւն քանիցս:

Սա առաջին եղեալ ի կանանց Արտաշիսի՝ ծնանի նմա զԱրտաւազդ եւ այլս րազումս, գորս ոչ կարեւոր համարեցաք այժմ անուամբ թուել. քայց զկնիսն յորժամ ի գործ ինչ հասանիցեմք:

Nunē and the conversion of Georgia (II 86)

Կին ոմն, անուն Նունէ, յընկերաց սրբոց Հռիփսիմեանցն ի
ցրուելոցն, փախստեամբ հասեալ յաշխարհն Վրաց ի Մծխիթայ,
ի նոցա քաղաքն նախագահ, յոյժ նգնութեամբ ստացեալ շնորհս
թշկութեան, որով եւ զբազում անտաժեստս թշկեալ, եւ գլխովին
զկին Միհրանայ առաջնորդին Վրաց: Վասն որոյ հարցեալ զնա
Միհրանայ, եթէ որով զաւրութեամբ առնես զայս սքանչելիս,
ուսաւ զբարոգութիւն անտարանին Քրիստոսի. եւ անորժելով
լուեալ, պատմեաց իւրոց նախարարացն հանդերձ գովեստիւ:
Եւ իսկոյն եհաս ի նա լուր սքանչելեացն, որ եղեն ի Հայս ի
թագաւորն եւ ի նախարարսն, եւ զընկերացն երանելոյն
Նունեայ. ընդ որ հիացեալ, զրուցեաց երանելոյն Նունեայ,
որով եւ ստուգագոյն եւս տեղեկացաւ զամենայն ոճով:

Եւ եղեւ ընդ աւուրսն ընդ այնոսիկ ելանել Միհրանայ
յորսս. մոլորեցաւ ի դժուարս լեռանց խաւարեալ աւդով, այլ ոչ
տեսանելեալ, ըստ այմ՝ թէ կոչէ զմէզ բարբառով, եւ դարձեալ՝
թէ գտիւ ի գիշեր մթացուցանէ: Այսպիսի խաւարաւ ըմբռնեալ
Միհրան, որ եղեւ նմա առիթ մշտնջենաւոր լուսոյն. քանզի
զարհուրեալ, յիշեաց զոր լուաւ վասն Տրդատայ, եթէ կամեցաւ
նանապարհորդել յորս, հասին նմա հարուածք ի Տեառնէ. զոր
համարեցաւ՝ թէ եւ նմա այնպիսի ինչ դիպելոց է: Եւ երկիւղիւ
մեծաւ պաշարեալ, խնդրեաց աղաւթիւ լուսաւորիլ աւդոյն եւ
դառնալ խաղաղութեամբ, պաշտել զԱստուածն Նունէի
խոստանայր, որում հանդիպեալ, կատարեաց զասացեալսն:

Իսկ երանելոյն Նունէի խնդրեալ արս հաւատարիմս, յեաց
առ սուրբն Գրիգոր, եթէ զինչ հրամայեսցէ նմա գործել
այնուհետեւ. քանզի յաւժարութեամբ ընկալան Վիրք
զբարոգութիւն անտարանին: Եւ հրաման ընդունի՝ կործանել
զկուռսն, որպէս ինքն արար, եւ կանգնել զպատուական նշան
խաչին մինչեւ ցար տալոյ Տեառն հովիւ յառաջնորդութիւն
նոցա: Եւ իսկոյն կործանեաց զամպրոպային պատկերն
Արամազդայ. որ կայր մեկուսի ի քաղաքէն գետոյն հզարի ընդ

մէջ անցանելով. զոր սովոր էին երկրպագել այգուն այգուն ի տանեաց իւրաքանչիւր, զի հանդէպ մոցա երեւէր. իսկ եթէ ոք զոհել կամէր, անցեալ ընդ գետն առաջի մեհենիցն զոհեր:

Բայց ի վերայ մոցա յարեան մախարարք բաղաբին, եթէ զո՞վ արդեւք փոխմանակ կոռցն երկրպագեմք. ուսան՝ եթէ մշանի խաչին Քրիստոսի. զոր արարեալ կանգնեցին ի վերայ վայելուչ բլրոյն յարեւելից կողմանէ բաղաբին, մեկուսի բաժանեալ եւ մա փոքրագոյն գետով: Եւ երկրպագեցին ամենայն բազմութիւնն ընդ առաւաւտն մոյնպէս ի տանեաց իւրաքանչիւր: Բայց յորժամ ելեալ ի բլուրն տեսին փայտ կոփեալ՝ ոչ մարտարաց ինչ գործ, յոլովք բան զսակաւս արեամարեցին, իբր թէ այնպիսեալ լի իցէ ամենայն անտառն մոցա. եւ թողեալ ի բաց գնացին: Իսկ բարեբարին Աստուծոյ մայեցեալ ի գայթակղութիւն մոցա, առաքեաց յերկնից սիւն ամպոյ, եւ լցաւ լեռնն բուրմամբ ամուշահոտութեամբ. եւ ձայն բազմութեան սաղմոսերգուաց լսելի եղեւ. բաղցր յոյժ եւ ծագեաց լոյս տպաւորութեամբ խաչի ըստ ձեւոյ եւ չափոյ փայտեղինին, եւ կալով ի վերայ մորա հանդերձ երկոտասան աստեղաւք. յոր ամենեցուն հաւատացեալ, երկրպագեցին մմա: Եւ յայմ հետէ զաւրութիւնք բժշկութեան կատարէին ի մմանէ:

Իսկ երանելին Նունէ եւ գնաց աշակերտել զայլ եւս գաւառսն Վրաց յանապակ լեզուէն, շրջելով անպանունարար եւ առանց աւելորդաց, ատարացեալ յաշխարհէ եւ որ ի սմա. կամ թէ ճշմարտագոյն ասել՝ ի խաչ ելեալ, ի կրթութիւն մահու զկեանսն առնելով, բանիւ վկայ բանին Աստուծոյ, եւ յաւժարութեամբն իւրով՝ որպէս արեամբ պսակեալ: Զոր համարձակիմք ասել, Առաքելուհի եղեալ, բարոզեաց ի կղարջաց սկսեալ առ դռամբք Աւանաց եւ Կասրից մինչեւ ի սահման Մասքթաց, որպէս ուսուցանէ բեզ Ագաթանգեղոս: Բայց մեք դարձցուք անդրէն ի պատմութիւն Տրդատայ յարձակմանն ի Պարսս:

P'awstos Buzandac'i: The apostasy of Meruzan Arcruni (Book IV, 23)

Յայնմ ժամանակի ապստամբեաց յարքայէն Հայոց մի ոմն ի նախարարաց մեծամեծացն, Մերութան անուն Արծրունի. եւ չոգաւ եկաց առաջի Քազաւորին Պարսից Շապիոյ, եւ դնէր ընդ մմա ուխտ երդմամբ, զի յաւիտեան ծառայ լիցի մմա: Նախ ուրացաւ ի կենացն իւրոց՝ զոր յԱստուածն ունէր. զի եթող զաւրէնս բրիստոնէութեան, եւ խոստովան եղեւ վասն անձին իւրոյ՝ թէ չեմ բրիստոնեայ. եւ կալաւ զաւրէնս մագդեզանցն, այսինքն զմոգուցն. եպագ երկիր արեգական եւ կրակի, եւ խոստովան եղեւ՝ թէ աստուածք այն են՝ զոր Քազաւորն Պարսից պաշտէ: Եղ ուխտ ընդ Շապիոյ արքային Պարսից յայնմ հետէ. թէ իցէ եւ կարասցէ յաղթել Շապուի Հայոց, եւ ունել զաշխարհն, եւ ինձ դարձ լիցի յիմ աշխարհն եւ յիմ տունն, նախ ես՝ աստ՝ շինեցից ատրուշան յիմում տանն սեպհականին, այս ինքն տուն կրակին պաշտելոյ: Եւ կեանս եւ մահ զնէր ընդ նոսա, խոստացեալ բանիւք եւ արդեամբք: Եւ զգաւրսն Պարսից պատրաստէին առաւել եւս բան զառաջինն, եւ առաջնորդ ունէին զչարագործն Մերութանն, ասպատակել յաշխարհն Հայոց: Յանկարծաւրէն այրացաւեր գերկիրն Հայոց առնէին առաջնորդ Մերութանաւ. զարս տային ի կոխումն փղաց, եւ զկամայս ընդ ցից սայլից հանէին. առնուին կոտորէին զամենայն քնակիչսն վերնագաւառացն Հայոց:

Մինչ դեռ Քազաւորն Արշակ ի կողմանսն ստորին գաւառացն յԱնգեղ տանն էր յուտեստ, զմիջնաշխարհն բանդեալ քրեալ զաւրբն Պարսից ապականէին: Ապա զաւրածողով լինէր Վասակ զաւրավարն Հայոց, եւ որ հասին ի ժամանակի անդ ի ձեռն նորա տասն հազար հեծեալ ընդիր ընդիր եւ բաշ այրեւծի, կազմ գինու եւ քազում պատրաստութեամբ, եւ հանդերձ նոքաւք խաղայր, ի կիրթ ձգեալ հասանէր զաւրացն Պարսից: Իսկ իբրեւ զգացին զաւրավարքն զաւրաց Քազաւորին Պարսից՝ եթէ զաւրածողով է ի վերայ նոցա զաւրավարն Հայոց Վասակ, զմնացորդս աշխարհին գերփեցին գերեցին առին եւ փախեան յաշխարհն իւրեանց մեպով տագնապաւ: Ապա գիտ կրթէր Վասակ Մամիկոնեան, եւ երթայր հասանէր նոցա.

TEXTS

չուէին ի սահմանս Ատրպատականին: Իսկ զաւրբն թագաւորին Պարսից թողին զգերին, եւ փախստական լինէին հանդերձ Մերութանան: Եւ թափէր անչափ եւ անթիւ զամենայն զառեալ ի գերութիւնն, եւ դառնային խաղաղութեամբ առ թագաւորն Արշակ:

Ապա կոչեաց թագաւորն Պարսից Շապուհ զգիւթսն եւ զասեղագէտսն եւ զբաղեայսն. խաւեր ընդ մոսա եւ ասեր՝ եթէ ես բազում անգամ կամեցայ սիրել զԱրշակ արքայ Հայոց, եւ մա համակ անարգեաց զիս: Եւ եղի ընդ մմա ուխտ խաղաղութեան, եւ երդուաւ ինձ յիրեանց արեմս քրիստոնէութեանն ի զխաւորութիւն այնմ՝ զոր աւետարանն կոչեն. մախ այն երդմանն ստեաց: Ես մմա բիր բարիս խորհեցայ որպէս հայր որդւոյ կատարել մմա, եւ մա ինձ չար ընդ բարւոյ հատոյց: Իսկ ես կոչեցի զերիցունս եկեղեցւոյն Տիսփոնի բաղաբի, եւ կարծեցի թէ մոքա նենգութեամբ ինչ հտուն մմա զերդումն եւ հտուն ինձ ստել: Եւ պատուհասեալ զնոսա որպէս զմահապարտս, իսկ ասաց ցիս Մարի երէց զխաւորն մոցա, ասէին՝ թէ մեք արդարութեամբ տուաք մմա զերդումն. բայց եթէ մա ստեաց, մոյն աւետարանն ածէ զմա առ ոտս ձեր: Եւ ես մոցա ոչ լուայ. եւ հտու հրաման եւթանսուն զնոսա ի մի գուր փողոտել, եւ զուսումնակիցս մոցա համել ընդ սուր: Զաւետարանն՝ յոր երդուաւ Արշակ արքայ, կապեցի շղթայիւք, եւ կայ ի գանձի իմում: Բայց բանքն Մարեայ երիցոյ ուշ եղեն ինձ. եւ յիշեցի զի ասեր՝ թէ մի սպանաներ զմեզ, այլ ես գիտեմ՝ զի մոյն աւետարանն ածէ զԱրշակ արքայ ի ծունկս բո: Ահաւասիկ բանք արդարութեամբ կատարեցան, զոր ասերն: Բայց Արշակ արքայ Հայոց այս երեսուն ամ է Արեաց՝ զի հտուն ընդ մմա նակատս, եւ յաղթել եւ ոչ մի ամ կարացաք. եւ ելեալ է եկեալ ոտիւք իւրովք: Բայց թէ գիտէի՝ թէ յայսմ հետէ կայցէ յուխտին իմում եւ ի հնազանդութեան բարեաւ ուխտիւ, մեծապէս մեծարանաւք արձակէի զմա խաղաղութեամբ յիր աշխարհն:

Իսկ բաղեայքն հտուն մմա պատասխանի եւ ասեն. Թող մեզ այսաւր, եւ վաղիւն պատասխանի արասցուք բեզ: Իսկ ի վաղիւ անդր ժողովեցան եկին ամենայն բաղեայքն եւ աստեղագէտքն, եւ ասեն ցարբայն. Այժմ զի եկեալ է առ բեզ թագաւորն Հայոց Արշակ, զիմրդ խաւսի ընդ բեզ, կամ զինչ ձայն ածէ, կամ զիմրդ ունի զանձն: Ասէ արքայն. Իբրեւ զմի ի

Ժառանգիցն իմոց համարի զիմքն, հող ոտից իմոց ջանայ լինել: Ասեն մոքա. Առ արա զոր ասեմքս քեզ. պահեա դու զմոսա աստէն, եւ առաքեա դու դեսպանս յերկիրն Հայոց, եւ տուր քերել անտի հող ի սահմանացն Հայոց իրրեւ բեռինս երկուս, եւ կահոյր մի ջուր: Եւ հրաման տացես հարկանել զկէս խորանի յատակ ի քերեալ հողոյն Հայոց. եւ առցես քեզէն զճեռանէ արքային Հայոց Արշակայ, եւ տարցես մախ յայն տեղ՝ որ բնակ իսկ իցէ հողն. եւ հարցցես ցնա բանս: Եւ դարձեալ առցես դու զճեռանէ մորա, եւ տարցես ի հայ յատակսն ի հարեալ հողոյն. եւ լուիցես դու բանս ի մմանէ, եւ ապա գիտասցես դու՝ եթէ կնյ յուխտի բո եւ պահէ զդաշինս բո թէ ոչ՝ յետ արձակելոյ բո զմա ի Հայս: Ապա թէ ի վերայ հայ հողոյն խիստ ինչ բարբառեսցի, գիտաւջիր՝ զի որ ար հասանէ յերկիրն Հայոց, զմոյն ձայն ածէ ընդ քեզ, եւ զմոյն պատերազմ մորոգէ ընդ քեզ, զմոյն մակատս եւ զմոյն թշմամութիւն յուզէ:

Ապա թագաւորն Պարսից, բանգի զայս լուեալ ի բաւդէիցն, տանիկ ուղտուք արձակէ ի Հայս արս զհողոյ եւ զջրոյ, զի եկեսցեն քերցեն մմա զհմայսն: Եւ ընդ սակաւ աւուրս եկին քերին զայն ինչ, զորմէ յղեացն: Ապա հրաման տայր թագաւորն Շապուհ՝ զկէս յատակին իւրոյ խորանին հարկանել ի քերեալ հողոյն Հայոց, եւ զջուրն ցանել ի վերայ մորա, եւ զկէսն ի մոյն հողն զիւրոյ բնակութեան երկրին թողուլ: Եւ ետ ածել զԱրշակ արքայ Հայոց զառաջեւ իւրով, եւ զայլ մարդիկն ի բաց հրամայեաց կացուցանել. եւ զճեռանէ առեալ շրջէր մեմելով:

Եւ երթեւեկս առեալ ընդ խարանն, ասէ ցնա, յորժամ ի պարսիկ ի հողոյն ի վերայ մեմէին թէ՝ ընդէր եղեր իմ թշմամի, Արշակ արքայ Հայոց. զի ես որպէս որդի սիրեցի զքեզ, եւ կամեցայ տալ զքեզ զդուստր իմ ի կնութիւն, եւ որդի իմձ առնել զքեզ. իսկ դու յստացար ընդ իս, եւ բովք կամաւք՝ առանց իմոց կամաց՝ եղեր ընդ իս թշմամի. եւ այս լի երեսուն ամ է՝ զի պատերազմեցար ընդ իս:

Ասէ Արշակ արքայ, թէ Մեղայ քեզ եւ յանցեայ. զի ես եկի եւ կոտորեցի, եւ յաղթեցի թշմամեաց բոց. եւ ակն ունէի ի բէն

պարգեւ կենաց, եւ թշնամիք իմ հրապուրեցին զիս, եւ արկին երկիրդուկս ի բէն, եւ փախուցին ի բէն: Եւ երդումն իմ, զոր երդուայ բեզ, յառաջ ած զիս. եւ եկի աւասիկ առաջի բո: Եւ աւասիկ ծառայ բո ի ձեռս բո կամ. զինչ եւ պէտք է բեզ արա զիս, զինչ եւ կամ իցէ. սպան զիս, զի ես ծառայ բո առ բեզ կարի յանցաւոր եմ, մահապարտ եմ:

Իսկ Շապուի արքայ առեալ զձեռանէ մորա, շրջէր մեմելով, ի չքմեղս առեալ զնա ածէր ի հաշակողմն ի հողն հարեալ յատակն: Իսկ իբրեւ յայն տեղի հասանէր, եւ զհայ զհողն կոխէր, մեծամեծս ըմբոստացեալ հպարտացեալ՝ այլ ձայն շրջէր. սկսանէր խաւսել եւ ասել. Ի բաց կաց յինէն, ծառայ չարագործ տիրացեալ տերանցն բոց. այլ ոչ թողից գբեզ եւ որդւոց բոց զվրէժ մախնեաց իմոց, եւ զմահն Արտեւանայ արքային: Զի այժմիկ ձեր ծառայից զմեր տերանց ձերոց զբարձ կալեալ է. բայց ոչ թողից, եթէ ոչ տեղիդ մեր առ մեզ եկեսցէ:

Իսկ դարձեալ առնոյր զձեռանէ, դարձեալ տանէր յայն հող Պարսից. ապա աշխարէր զասացեալսն, խոնարհէր բունն հարկանէր զոտից մորա, մեծապէս ապաշխարելով զղջմամբ զասացեալ բանն: Իսկ յորժամ առեալ զձեռանէ զնա տանել ի հայ հողն, եւս խստագոյն բան զառաջինսն բարբառէր. իսկ դարձեալ միւսանգամ հանէր յայնմ հողոյն, բաիւք յապաշխարութիւն դառնայր: Յայգուէ մինչեւ երեկոյն այնպէս շատ փորձ փորձեաց զնա. զի իբրեւ ի վերայ հարեալ հողոյն տանէր, խստացեալ ամբարտաւանէր. իսկ ի վերայ բուն գետնոյն յատակին՝ եւ կայր, ի զղջումն դառնայր:

Իսկ իբրեւ երեկոյ եղեւ ժամ ընթրեաց թագաւորին Պարսից, բանգի սովորութիւն էր Հայոց թագաւորին բազմական անդէն ընդ միմն առ մմա ի մորին տախտին արկանել բազմական, աւրէնք էին՝ զի թագաւորն Պարսից եւ թագաւորն Հայոց ի միում տախտի բազմէին ի միում գահունս: Իսկ այն արք մախ գտող բազմականացն թագաւորացն, որ անդն էին, զամենեցունց կարգեցին. հուսկ յետոյ զկնի ամենեցունց ի մերքոյ բոլորին զԱրշակայ բազմականն առնէին, ուր զհայ հողն

յատակն հարեալ էր: Նախ ամենեւեման իբրեւ բազմեցան յիւրաքանչիւր չափու, յետոյ ածէին բազմեցուցանէին զարքայն Արշակ: Արդ եկաց բազմեալ ուռուցեալ վայր մի. իսկ յոտն եկաց, ասէ ցթագաւորն Շապուհ. իմ այդ տեղի ուր դուդ ես բազմեալ. յոտն կաց այդի, թող ես այդր բազմեցայց, զի տեղի ազգի մերոյ այդ լեալ է. ապա եթէ յաշխարհն իմ հասից, մեծամեծ վրէժս խնդրեցից ի քեմ:

Ապա տայր հրաման Շապուհ արքայ Պարսից՝ բերել շղթայս եւ արկանել ի պարանոցն Արշակայ եւ յոտս եւ ի ձեռնս մորա երկաթս, եւ խաղացուցանել զնա ի յԱնդմբշն զոր Անուշ բերդն կոչեն, եւ պնդեալ զնա մինչեւ անդէն մեռցի: Եւ եղեւ ի վաղիւ անդր ետ հրաման Շապուհ արքայ՝ ածել զառաջեալ իւր զՎասակ Մամիկոնեան զգաւրավարն սպարապետն Հայոց մեծաց, սկսաւ պատուհասել զնա. բանգի էր Վասակ անձամբ փոքրիկ, ասէ ցնա արքայն Պարսից Շապուհ. Աղուէս, դու էիր խանգարիչ՝ որ այսչափ աշխատ արարեր զմեզ. դու ես այն՝ որ կոտորեցեր զԱրիս այսչափ ամս, եւ զի գործես. զմահ աղուեսու սպանից գբեզ: Իսկ Վասակ տուեալ պատասխանի ասէ. Այժմ թո տեսեալ զիս անձամբս փոքրիկ, ոչ առեր զչափ մեծութեան իմոյ. զի ցայժմ ես քեզ առեւծ էի, եւ արդ աղուէս. Բայց մինչ ես Վասակն էի, ես սկայ էի. մի ոտնս ի միոյ լերին կայր, եւ միւս ոտնս իմ ի միոյ լերին կայր. յորժամ յաջ ոտնս յեմուի, զաջ լեռնն ընդ գետին տանէի. յորժամ ի ձախ ոտնն յեմուի, զձախ լեռնն ընդ գետին տանէի: Ապա հարցանէր թագաւորն Պարսից Շապուհ եւ ասէ. Աղէ՛ տուր ինձ գիտել, հվ եմ լերինքն աճողիկ՝ զորս դուն ընդ ունջ տանէիր: Եւ ասէ Վասակ. Լերինքն երկուք, մի դու էիր, եւ մի թագաւորն Յունաց: Այն մինչ տուեալ էր ինձ Աստուծոյ, զքեզ ընդ գետին տանէի եւ զթագաւորն Յունաց, մինչեւ արեւմուտքին հաւրն մերոյ Ներսէսի հանգուցեալ էր ի վերայ մեր, եւ Աստուծոյ զմեզ ի ձեռնանէ չէր թողեալ. մինչեւ զմորա բանն արարաք, եւ խրատ մորա եկաց առ մեզ, գիտացաք տալ քեզ խրատ, մինչեւ մեզէն աչաւք բացաւք անկաւք ի խորխորատ: Արդ զինչ եւ կամիս արա: Ապա ետ հրաման

TEXTS

Քագաւորն Պարսից մորթել զգաւրավարն Հայոց վասակ, եւ
զմորթն հանել եւ լնուլ խոտով, եւ տանել ընդ նոյն բերդ
յԱնդմբշն՝ որ Անյուշն կոչեն, ուր արգելին իսկ զՔագաւորն
Արշակ:

The destruction of the ecclesiastical institutions established by the patriarch Nersēs (Book V, 31)

Իսկ թագաւորն Հայոց Պապ, թէպէտ եւ սպան զհայրապետն աշխարհին Հայոց զՆերսէս, սակայն ոչ յագեցաւ մահուամբ մորա, ալ ջանայր ալսպէս՝ թէ զինչ միանգամ կարգք իցեն ուղղութեան ի Ներսիսէ եղեալ յեկեղեցւոյն՝ եղծեսցէ եւ խանգարեսցէ: Եւ սկսաւ նախանձ վարել ընդդէմ յառաջագոյն կանոնելոցն ի նմանէ. եւ սկսաւ հրաման տալ յայտնապէս յաշխարհին աւերել զայրեւոցսն եւ զորբանոցսն՝ զոր շինեալ էր Ներսէս ի գաւառս գաւառս, եւ աւերել զկուսաստանսն ի գաւառս գաւառս եւ յաւանս յաւանս պարսպեալս եւ ամրացեալս, որ մօրին Ներսիսի էր շինեալ: Փանգի յիրում կենդանութեան երանելւոյն Ներսիսի էր շինեալ. շինեաց զայս կուսաստանս յամենայն գաւառս, զի որ միանգամ կուսամբ եւ հաւատացեալք իցեն՝ անդր ժողովեսցին ի պահս եւ յաղաթս, եւ կերակրել յաշխարհէ եւ յիրաքանչիւր ընտանեաց: Զայն աւերել հրամայէր Պապ թագաւորն, եւ զկուսանսն հաւատացեալս տայր հրաման ի խառնակութիւն պղծութեան:

Եւ յամենայն աւանս էր շինեալ մօրին Ներսիսի եւ հիւանդանոցս, յամենայն կողմանց եւ ռոնիկս եւ դարմանս կարգեալս, եւ արս հաւատարիմս թողեալ տեսուչս հիւանդացն եւ աղքատացն. մոյմպէս եւ այնոցիկ յամձն արարեալ որք երկիւղածք էին յԱստուծոյ, որք դատաստանացն յաւիտենականացն եւ զալստեանն Քրիստոսի սպասէին: Զվերակացունսն հալածէր թագաւորն յիրաքանչիւր տեսչութենէ, եւ զտեղիսն ի քաց աւերէր: Զոր վերակացունսն կարգեալ էր յաղագս չբաւորացն եւ աղքատաց տեսուչ, զնոսա ի քաց հալածէր. եւ հրաման տայր ամենայն աշխարհի իշխանութեանն իւրոյ. Աղբատրն քայց եթէ ի մոյր կլցեն. ալ անդր ոք ինչ մի իշխեսցէ տանել, եթէ ոչ մոքա եկեսցեն ժտեսցեն աղաչեսցեն, ապա թէ գտանել հազիւ ինչ կարասցեն: Եւ զկարգս պտղոյն եւ զտասանորդացն՝ որ ի նախնեացն կարգեալ սովորութիւն էր տալ յեկեղեցին, վասն այնորիկ հանէր հրաման ընդ աշխարհ՝ զի մի ոք տացէ:

Եւ յաւուրսն Ներսիսի հայրապետի ոչ ոք իշխեր ի նմանէ հանել կամ թողուլ զկին իւր զամուսին յամենայն երկիրն Հայոց, զոր միանգամ բաւողով կամ պսակաւ հարսանեացն արեւմուտեամբ առեալ էր. եւ ոչ այլ առնել միսամգամ իշխեր ոք համարձակել: Եթէ յանկարծ մեռանէր ոք, ոչ ոք իշխեր անյուսութեամբ արտաքոյ կարգի կանոնի եկեղեցւոյ լալ զմեռեալն. եւ ոչ կոծ ոք դնէր կամ աշխարանս մեռելոյն, եւ ոչ ձայնս ոք արկանէր ի վերայ մեռելոյն յաւուրսն Ներսիսի. այլ լոկ արտասուաւք եւ ըստ արժանի սաղմոսիւք եւ արեւմուտեամբ, կանթեղաւք եւ մոմեղինաւք լուցելովք զմեռեալսն յուղարկէին: Իսկ յետ մահուան նորա այնուհետեւ ամենայն մարդ առին հրաման համարձակութեամբ ի թագաւորէն, թողուլ զկանայս զամուսինս իւրեանց. էր զի մի այր տասն կին փոխէր. եւ առ հասարակ յանարեւմութիւն դարձան միանգամայն: Ապա յետ մահուան Ներսիսի յորժամ զմեռեալսն լային, փողովք եւ փանդաւք եւ վնաւք զկոծսն պարուցն կաքաւելով, զտիգսն հատեալս, զերեսս պատառեալս, արք եւ կանայք պղծութեամբ միադութեամբ պարուք դէմ ընդդէմ հարկանելով, եւ կամ ափս հարկանելով, զմեռեալսն յուղարկէին:

Իսկ յամսն Ներսիսի զաղբատս բնաւ ամենեւին ի մոյր ոչ տեսանէր ընդ ամենայն սահմանսն Հայոք. այլ անդէն ի հանգստեան նոցին, այս ինքն յարկանոցսն, ամենայն մարդիկ տանէին զամենայն պիտոյս նոցա. անդէն իսկ անկարատ յամենայն ումեք լցեալ էին: Իսկ յետ մահուն բահանայապետին թէ առնէր որ հանգիստ աղբատացն, մեծ պատիժս կրէր ի թագաւորէն:

Իսկ յաւուրսն Ներսիսի ընդ ամենայն երկիրն Հայոց կարգք պաշտաման եկեղեցւոյն մեծապէս պայծառացեալ էր, եւ րազմութիւն սրբոց պաշտաւնէիցն կանոնելոցն: Եւ յիշատակ սրբոց վկայից յաւուրս նորա յամենայն տեղիս Հայոց մեծախումբ ժողովովք համապազ պայծառանային, եւ պատիւ հարցն եպիսկոպոսաց յամենայն գաւառս Հայոց յաճախէր ըստ արժանի իւրեանց. եւ կարգք վանականաց եւ ի շէնս եւ յամշէնս

առ հասարակ ծաղկեալ: Այլ ամենայն եղծեալ ապականեցաւ խանգարեցաւ յետ մահուան մորա:

Իսկ յաւուրս քահանայապետութեան Ներսիսի ամենայն գաւառք Հայոց յամենայն ի շէնս եւ ի գեղոս յամենայն կողմանս Հայոց առ հասարակ ի հրամանէ քահանայապետին էին շինեալ աւտարատունք հիւանդանոցք աւտարանոցք. եւ ամենայն մարդիկք երկրին Հայոց էին պտղաբերք եւ ողորմածք առ ի յիշել զաղբատս եւ զմեղեալս, զտառապեալս եւ զաւտարս, զհարստահրս, զմշղեհս, զպանդուխտս, զհիւրս, զանցաւորս. եւ էր մոցա կարգեալ վերակացոյս սրբոյն Ներսիսի, եւ դարմանս ի տեղեաց տեղեաց: Իսկ յետ մահու մորա աւերեաց զայն ամենայն թագաւորն Պապ, եւ անարգեաց զպատիւ եկեղեցւոյ, եւ քաղում ինչ կարգ եւ կանոնաց ուղղութեան յարինուածոց՝ զոր եղ հայրապետն Ներսէս, եւ անցեալ դարձեալ ի մոռացումս զամենայն կարգեալն տապալէր: Յետ մորա ելիցն յաշխարհէս քաղում գաւառք Հայոց եւ քաղում մարդիկ ի հնութիւն դիւապաշտութեան դարձան եւ ընդ քաղում տեղիս Հայոց կուռս կանգնեցին ի համարձակութենէ թագաւորին Պապայ. զի ոչ գոյր յանդիմանիչ, եւ ոչ ոք էր այն՝ յորմէ խիթային. զինչ եւ կամէին գործել, համարձակութեամբ գործէին. քաղումք պատկերս կանգնեալ՝ երկիր պագանէին:

Եւ եհատ եւս յարքունիս Պապ թագաւոր զհող եկեղեցւոյն, զոր տուեալ էր թագաւորին Տրդատայ առ մեծան Փրիգորիւ քահանայապետի ի սպաս պաշտաման եկեղեցւոյն ընդ ամենայն երկիրն Հայոց: Զի յեւթն հոգոյն զհինգն հատանէր յարքունիս, եւ զերկուսն միայն թողոյր, երկուս հողս: Եւ ըստ հոգոյն թողոյր երկուս երկուս առ գեղ մի երէց եւ սարկաւագ, եւ զայն՝ սպասու կացուցանէր յիւր ի ծատայութեան զեղբարս եւ զորդիս երիցանցն եւ սարկաւագացն: Զի մմա աշպէս թուեցաւ՝ եթէ զայն չար ինչ կամացն հեճուկս Ներսիս առնիցէ ի կենդանեաց առ մեռեալս, վասն թշնամութեանն զոր ունէր ընդ մմա: Եւ զայն ոչ ածէր զմտաւ՝ թէ զանճն կորուսանէ: Եւ ի ժամանակին մուագէին ամանայն կարգք եկեղեցւոյ պաշտամանն սպասուցն յամենայն երկիրն Հայոց:

Vocabulary

Armenian - English

This vocabulary contains all the words in the preceding passages for reading plus all the additional words and forms in Meillet's *Wörterverzeichnis*.* But this is not a complete dictionary, and for many words only those particular meanings which they have in these texts are listed. For further reading a more comprehensive dictionary will be necessary. For a few nouns and adjectives only the nominative case is given: such words are rarely, if ever, found in a declined form other than the nom. or acc. plural.

ա

աբբա	abba (Aramaic for "father")
Աբիաթար	Abiathar
Ագաթանգեղոս	Agathangelos
ագանիմ, ագայ	to dress (oneself), put on; lodge, spend the night
Ադամ, -այ	Adam
ազատ, -աց	free, independent, noble; vast
ազատանամ, -ացայ	to be free, delivered, saved; to be ennobled
ազատանի, -ոյ	the nobility, aristocracy; freemen (collective form)
ազատեմ, -եցի	to free, save; to emancipate; to exempt
ազատեցուցանեմ, -ուցի	to free, etc.
ազատորեար, -ոյ	the freemen; the nobility (col- lective form: ազատ + որեար)

---

* M, pp. 144-212.

VOCABULARY
Armenian - English

ազատութիւն, -եան	freedom
ազգ, -աց	people, nation, tribe, family
ազգական, -աց	kinsman
ազգի, ազգի	various
ազդըր, ազդեր	leg; back, shoulder
ազն, ազին, ազինք, ազանց	nation, people; kind, species
ազնիւ, ազնուի, -աց	noble, fine
ազնուական, -աց	noble, fine
Աթինք, Աթինաց	Athens
Աթինացի, -ւոց	Athenian
աթոռ, -ոց	chair; throne
Ածդահակ	Azhdahak
Ալան, -աց	Alan
ալիւր, ալիւր	grain, meal
ախորժեմ, -եցի	to like, to find pleasing
ախոյեան, -եմից	champion
ախտ, -ից	illness, disease
ախտաժէտ, -աց	sick, ill
ածեմ, ածի	to lead, conduct, bring
ակամայ	unwillingly
-ական	adjective suffix, e.g.
	պատուական
ականեմ, -եցի	to look (at), see
ականի, -ւոց	one who has eyes; seeing
ականջալուր	one who has heard with his
	own ears (ականջ + լուր)
ականջք, ականջաց	ears (plural of ունկն)
ակն, ական	eye (N.pl. աչք); spring, source
	(N.pl. ակունք); precious
	stone, gem (N.pl. ականք)
ակն ունիմ	await, hope for, count on
ահ, -ից	fear, awe; գահի հարկանիմ I
	am fear-stricken
ահա (interjection)	behold! lo!
ահագին, ահագնի, -ից	fearful

VOCABULARY

Armenian - English

ահարկու, -աց	fearful
ահաւադիկ (interjection)	behold (ահա + աւադիկ)
ահաւանիկ	"
ահաւասիկ	"
ահեղ, -ից	terrible, terrifying, fearsome
աղ, -ից	salt
աղագաւ, յաղագս (with Gen.)	on account of, because of; for the sake of, concerning
աղախին, աղախնոյ	maid-servant
N.pl. աղախնայք	
աղաղակեմ, -եցի	to shout, cry
աղամ, -ացի	mill, grind
աղանդ, -ոց	sect
աղաչեմ, -եցի	to beg, implore, supplicate, entreat
աղաւաղեմ, -եցի	to corrupt, tarnish, spoil
աղաւթեմ, -եցի	to pray
աղաւթք, աղաւթից (pl. noun)	prayer
	յաղաւթս կամ, pray
աղաւնեակ, -եկի	dove, pigeon
աղաւնի, -եաց	dove, pigeon
աղբեր, աղբեր	spring, fountain, source
աղեղն, աղեղան	bow
աղեղնաւոր, -աց	archer
աղետք, աղետից	misfortune, misery; compas- sion, pity
աղերս, -ի, -իւ	prayer, supplication, request; աղերսալից praying (cf. -լից)
աղէ (interjection)	ho!: ho there!
աղի, -ւոց	salty
աղի, -ից	baggage, equipment; suite, train
աղիսմաղի, -ի	wares, baggage
աղուէս, աղուեսու	fox
աղջաղջ	shadow, obscurity

VOCABULARY
Armenian - English

աղջամուղջ, աղջամղջի	shadows, darkness, obscurity
աղջիկ, աղջկան, աղջկունք	girl
աղջկորդի	son, illegitimate son (աղջիկ + որդի)
աղտբ, աղտից	ordure, dung; soil
աղտաղտիմ	dirty
աղտաղտուկ, -ոյ	dirty
աղտեւր, աղտեր	morass, marsh, swamp
Աղփէ, Աղփեայ	Alpheos
աղքատ, -աց	poor
աղքատութիւն, -եան	poverty
ամեմ, -եցի	to wax, increase, grow
ամ, -աց	year; ամ յամէ yearly
աման, -աց	vase, pot, vessel
ամաչեմ, -եցի	to be ashamed, confounded (cf. ամաւթ-)
ամառն, ամառայնոյ	summer
ամառանոց, -աց	summer-dwelling
ամաւթ, -ոյ	shame
ամբառնամ, ամբարձի	to lift up, raise; arise, climb (aor. ամբարձայ)
ամբաստանեմ, -եցի	to accuse
ամբաստանութիւն, -եան	accusation
ամբարտաւանիմ, -եցայ	to be proud, haughty
ամբոյս, -ից	crowd, host, multitude; tumult
ամեմ-	all, every (as first member of a compound)
ամեմագէտ	all-wise, all-knowing, omni- scient (ամեմ + գէտ)
ամեմակեցոյց	who gives life to all
ամեմայն, -ից	all, every
(pl. ամեմեքեան, ամեմեքիմ)	
ամեմաշիջոյց	which extinguishes everything (cf. շիջուցանեմ)
ամեմաշնորհող	all-merciful

VOCABULARY
Armenian - English

ամենեւին (adv.)	completely, entirely, absolutely
ամենեքեան	all (N. pl. of ամենայն)
ամենեքին	all (N. pl. of ամենայն)
ամէն	amen
ամիս, ամսոյ, ամսեան	month
ամուսին, ամուսնոյ, ամուսնի	spouse
ամուսնանամ, -ուցի	to marry
ամուսնացուցանեմ, -ուցի	to marry off, give in marriage
ամուսնութիւն, -եան	marriage
ամպ, -ոց	cloud
ամպրոպային	thundering
ամրանամ, -ացայ	to be fortified (from ամուր, -ոց firm, fortified)
այ (interjection)	Oh!
այգ, -ու	morning, dawn; յայգուէ at dawn, in the morning
այգում	at dawn; այգում այգում every day at dawn
այգեստան, -աց	vineyard
այգի, -եաց	vine, vineyard
այդ (demonstrative)	that
այդր	there
այդրէն	in that same place
այժմ	now (այս + ժամ)
այժմիկ	now
այլ (also այդ) այլոց	other
այլագգի, -եաց	foreign, strange
այլակերպ, -ից or -աց	who has another form
այլալեմ, -եցի	to alter, change
այլուստ	from another place
այլուր	somewhere else
այծ, -ից	goat
այծեամն, այծեման	kid, gazelle
այն (demonstrative)	that
այնուհետեւ	hereafter, after that, thereafter

VOCABULARY
Armenian - English

այնչափ	so much (cf. չափ)
այնպես	thus (cf. -պես)
այնպիսի, -եաց	such a
այո	yes
ալպամեն, ալպամեցի	to mock at
ալպն	derision, scorn, mockery;
	ալպն առնմն to deride
այս, (demonstrative)	this
այս, -ոց	evil spirit, demon
այսահաբ	possessed (by demons), mad
	(cf. հարկամեն, հարի)
այսահարիմ, -եցալ	to be possessed
այսաւր	today
այսինքն, այս ինքն, այսինքն է	that is, <i>id est</i>
այսուհետեւ	from now on, henceforth
	(այսու + հետեւ)
այսչափ	so much (cf. չափ)
այսպէս	thus, in this way (cf. -պէս)
այսպիսի, -եաց	of this kind, such
այսր	here, to this place
այսրէն	in this same place
այտի	from there (where you are)
այտնում, այտեալ	to swell, be bloated
այր, առն	man
այրացաւեր	burned, ravaged (cf. այրեմ
	and աւեր)
այրեմ, -եցի	to burn
այրենոց, -աց	an asylum for widows (from
	այրի)
այրեւծի (and այրուծի)	cavalry (man-and-horse)
այրի, -եաց	widow
ան-	negative particle, first member
	of a compound
անագան, -աց	late, tardy

VOCABULARY
Armenian - English

Անահիտ, Անահիտայ	Anahit (a goddess)
անաշխարհիկ, -աց	foreigner, expatriot, exile
անաչառ	impartial
անապակ, -աց	pure
անապատ, -աց	desert, uninhabited land
անառակ, -աց	prodigal, libertine
անառակութիւն, -եան	debauchery
անասուն, անասնոց	animal, beast (lit. not speaking, dumb, see ասեմ)
անարգ, -ից	unpraiseworthy, dishonorable
անարգեմ, -եցի	to dishonor, revile
անարժան, -ից	unworthy
անաւրէն, -իմաց	criminal, illegal
անաւրէնութիւն, -եան	lawlessness, iniquity, injustice
անգամ	times (as in "ten times")
անգղ, անգեղ	vulture, falcon
անգէտ, -աց	ignorant: յանգէտս ignorantly, stupidly, unknowingly
անդ	there
անդ, -ից	field
անադադար	endless, without end
անդամ, -ոց	limb, member, part
անդամալոյծ, -աց	paralytic, paralyzed, lame (cf. լուծանեմ)
անդարման, -ից	without remedy or cure
անդէն	there, in that same place (Adv.)
Անդմբջն	Andmeshn
անդունդք, անդնդոց (pl. noun)	abyss, precipice
անդուստ	thence, from that place
անդր	to that place
անդրանիկ, անդրանկաց	first-born, eldest
անդրէն	there, in that same place; then; again
անեւրան	non-Iran
անէծք, անիծից (pl. noun)	curse
անթափ	unfulled (cloth) (cf. քափեմ, turn, expand)

VOCABULARY
Armenian - English

անթիւ, -ուոց	numberless, innumerable
անիծանեմ, անիծի, 3 sg. անէծ	to curse
անիծող, -աց	curser
անիրաւ, -աց	unjust, iniquitous
անիրաւութիւն, -եան	injustice
անլոյս, -ից	dark
անծնունդ, -ոց	barren
անկայ, -ից	unstable, inconstant
անկանիմ, անկայ	to fall, drop; have recourse to, seek help from; lack
անկատար, -ից	incomplete, imperfect
անկարատ, -ից	not in want, not indigent
անկարգ, -ից	1) disordered, chaotic 2) illicit
անկարգութիւն, -եան	disorder, chaos
անկիւն, -եան	angle, corner
անկողին, -ոց	bed, mattress
անհարթութիւն, -եան	irregularity; unevenness (cf. հարթ)
անհաւատ, -ից	faithless, pagan, unbeliever; unbelievable
անհաւատելի, -եաց	incredible, unbelievable
անհետ, -ոց	without trace
անհնարին	impossible; excessive, immense
անհոգ, -աց	careless, negligent
անձն, անձին	person, soul, self; often used as reflexive -self; յանձն առնեմ to recommend, confide, յանձն առնում to accept
անձնաւոր, -աց	self-existent
անձնեայ	strong, corpulent, of fine stature
անձրեւ, -աց and -ոց	rain
անմարմին, անմարմնոյ	bodiless
անմիտ, -աց	mindless, stupid

VOCABULARY
Armenian - English

անմտութիւն, -եան	nonsense, stupidity
անյուսութիւն, -եան	hopelessness, despair
անմման, -ից	dissimilar, unlike (ան + մման)
անշէն, -աց	unbuilt; uninhabited; unprosperous
անշէջ, -աց	inextinguishable (cf. շիջանիմ)
անշքութիւն, -եան	ugliness, deformity
անոյշ, -ից	sweet
անորդի, -ւոց or -եաց	childless
անորդութիւն, -եան	childlessness
անուանեմ, -եցի	to name
անուն, անուան	name
Անուշ	Anuš (Castle of Oblivion; cf. ուշ)
անուշահոտ, -ից	sweet-smelling (from անուշ)
անուշահոտութիւն, -եան	sweet smell, pleasant odor
անչափ, -ից	immeasurable, unbounded
անպակաս, -ից	continual, perpetual, inexhaustible
անպանունաբար	unadorned, simple, modest
անպատում	ineffable
անպատրաստ, -ից	unprepared
անպիտան, -ից	useless, unneeded
անսամ, -ացի (with dat.)	to listen, obey, pay attention, heed
անսերմն, -մանց	sterile
անտառ, -ից	forest, woods
անտի	from there
անցանեմ, անցի	to pass through, by
անցաւոր, -աց	traveller
անցուցանեմ, ուցի	to cause to pass by, omit
աշակերտ, -աց	pupil, disciple
աշակերտասէր, -աց	who loves students
աշակերտեմ, -եցի	to teach

VOCABULARY
Armenian - English

աշխատ	trouble, woe, labour: աշխատ առնեմ to trouble, plague, torment
աշխատութիւն, -եան	labor, trouble, torment
աշխարան	a place for tears, lamentations
աշխարեմ, -եցի	to lament, mourn
աշխարհ, -աց	land, world, earth, country, province
աշխարհագիր, -ոց	census
աշխարհական, -աց	worldly; native
աշխարհահեծ	bewailing the world
աշուն, աշնայնոյ	autumn
աչագեղ, -ոց	with beautiful eyes, good-looking
աչառեմ, -եցի	to have regard for someone, be partial to (աչք + -առ, see առնում)
աչք, աչաց	pl. of ալկն, eye
ապա	adv. then, afterwards, later
ապա	when used as a noun must end in յ: ապայ; մինչև յապայ until now
ապականեմ, -եցի	to ruin, destroy
ապականիչ, -աց	destroyer, despoiler
ապաշխարեմ, -եցի	to do penance, expiate
ապաշխարութիւն, -եան	penance, atonement
ապարանք, ապարանից (pl. noun)	palace
ապաքէն	truly, in effect, doubtlessly
ապստամբեմ, -եցի	to revolt, rebel
ապտակ, -աց	slap, box on the ear; -ս հանեմ, box the ears
ապրեցուցանեմ, -ուցի	to save, rescue from danger (fact. of ապրիմ, -եցայ, be saved, escape, live)
աջ, -ոյ	right, right hand

VOCABULARY
Armenian - English

աջողեմ, -եցի: յաջողեմ	to cause to succeed, to cause to prosper, favour with
աջողութիւն, -եան: յաջողութիւն առ	success, prosperity
առագաստ, -ից	prep. to, near, beside, etc. veil, curtain, hanging: wedding-chamber: որդի or մանուկ առագաստի, groomsman
առակ, -աց	proverb
առանձինն	simple, alone
առանց (with gen.)	without
առաջաւք	ghost, specter, apparition (առ + աչաւք)
առաջ (with gen.)	before
առաջաւորութիւն	proposition, offer
առաջի	front (side); adv. before, in front of; prep. before, in front of (with gen.)
առաջի դնեմ, եդի	to propose, offer, produce, declare, institute
առաջին	first
առաջնորդ, -աց	leader, chief
առաջնորդեմ, -եցի	to lead, guide, conduct
առաջնորդութիւն, -եան	leadership, guidance
առասպելաբանեմ, -եցի	to mythologize, compose fables
առասպելեմ, -եցի	to mythologize, compose fables
առաստաղ, -աց	ceiling
առաւաւտ, -ու	morning
առաւել	more (cf. աւելի)
առաւելում, առաւելի	to increase: repeat, do again
առաքեմ, -եցի	to send
առաքեալ, -ելոց (participle)	apostle
առաքելական, -աց	apostolic
առաքելուհի, -եաց	female apostle
առաքիչ, -աց	sender

VOCABULARY
Armenian - English

առեւծ or առիւծ, -ու	lion
առընթեր (with gen.)	beside (cf. ընթեր)
առժամայն	transitory, momentary (առ + ժամ)
առիթ, -աց	cause, occasion
առլնում, առլցի	to fill (cf. լնում)
առն	gen. sg. of այր
առնակին, -կնոջ	married woman (առն + կին)
առնեմ, արարի	to make, do. Note the many compounds with առնեմ: see for example, աշխատ, ամճն, աւար, բարի, երեկաւթս, լու, փառաւոր
առնում, առի	to take. Note the many compounds with առնում: see, for example, ամճն, բաց, մէջ, չբմեղս, տեղի
առողջանեմ	water, irrigate (cf. ոռողջանեմ)
առողջութիւն, -եան	health, soundness
ասեղն, ասղան	needle
ասեմ, -ացի	to say, speak (the present ասե frequently is used for the aorist)
Ասոր, -ոց	Syrian (noun)
ասորական, -աց	Syrian (adj.)
ասորի, -ոց	Syrian (adj.)
ասուի, -եաց	woollen (from ասր, ասու)
ասպատակ, -աց	invasion
ասպատակեմ, -եցի	to invade
ասպարէս, -աց (also ասպարէզ)	stadium, arena; a measure of distance
աստ (adv.)	here
աստեղագէտ, -աց	astrologer (աստղ + գէտ)
աստեմ	right here

VOCABULARY
Armenian - English

աստի	from here
աստիճան, -աց	degree, grade; rank
աստղ, աստեղ	star
Աստղիկ, -ական	the Little Star (Venus)
Աստուած, Աստուծոյ (աժ, այ)	God
Gen. Pl. աստուածոց	
աստուածական, -աց	divine
աստուածային, -ոց	divine
աստուածասէր, -աց	loving God
աստուածատուր, -ոց	god-given
աստուածեղէն, -աց	divine
աստուածութիւն, -եան	divinity
աստուածապաշտութիւն, -եան	piety, religion, worship (cf. պաշտեմ)
աստուստ	from here: from right here
ասր, ասու	fleece, wool
ատամն, ատաման	tooth
ատեամ, ատեցի inf. ատել	to hate
ատեան, -ից	assembly, council
ատրուշան, -աց	fire-temple
Ատրպատական	Azerbaijan
արագ	quickly
արալեզ, -լիզի	a mythical animal that cures by licking (see լիզեմ)
արամբի, -եաց	married woman, one who has a husband (from արամբ, inst. of այր)
արարած, -ոց	creature, created thing
արարի	aorist of առնեմ
արարիչ, -աց	creator
արբեմամ, -եցայ	become drunk
արբեցող, -աց	drinker
արբի	aorist of ըմպեմ
արգանդ, -աց	womb
արգասիք, -եաց	effect, product

VOCABULARY

Armenian - English

արգելան, -աց	prison
արգելում, արգելի	to hinder, impede, obstruct
արդ	now; so, then
արդ, -ուց	shape; adornment (cf. գարդ)
արդար, -ոց	just, righteous
արդարեւ	really, truly
արդարութիւն, -եան	justice, right
արդեաւ, արդեւք	particle of interrogation; truly
արդէն	right now
արդիւն, -եանց	deed, work
արեգակն, արեգական	sun (cf. արեւ)
արեւ, -ու	sun
արեւելք, արեւելից (pl. noun)	east, the East (արեւ + ելք)
արթուն, արթնոց	awake, vigilant, watchful;
	արթուն կամ, be awake
արժան, -ից	worth, merit; worthy meri- torious; արժան է it is right, permitted
արժանաւորութիւն, -եան	prerogative, right
արժանի, -եաց	worthy
արի, -եաց	noble, valiant
արի, արիք	aorist imperative of յառնեմ
արիւն, -եան	blood
Արիք, Արեաց	Aryans, Iranians
արծաթ, -ոյ	silver
արծաթեղէն, -դիմաց	silver (adj.)
արծաթի, -եաց	silver (adj.)
արծարծանեմ, -արծի	to excite, provoke, incite
արծուի, -եաց	eagle
Արծրունի, -եաց	Artsruni (Armenian family name)
արկանեմ, արկի	to throw, cast, hurl
արկղ, արկեղ	box, chest
արհամարհեմ, -եցի	to scorn, disdain

VOCABULARY
Armenian - English

արձակեմ, -եցի	to free, untie, let go (from արձակ, loosed)
արմուկն, արմկան	elbow
Արշակ, -այ	Arshak (proper name)
Արշակունի, -եաց	of the family of Arshak, Arsacid
արշաւան, -աց	a measure of distance
արուեստ, -ից	art; trade, profession
արջառ, -ոց	cow
արտ, -ոց	field
արտասուալից	tearful, weeping
արտասուք, արտասուաց (pl. noun)	tears (see արտասուք)
արտասուք	tears (undeclined)
արտաքին, -քնոց	outer, exterior; foreigner, outsider
արտաքոյ	outside, out
արտաքուստ	from outside
արտաքս	outside
Արտեւան, -այ	Artevan (proper name)
արտորայք, -այոց	fields
արքայ, -ից	king
արքայատուր, -ոց	given by the king
արքայութիւն, -եան	kingdom
արքունական, -աց	royal
արքունի, -եաց	royal
արքունիք, -եաց (pl. noun)	the court
աւագ, -աց	great (in all senses of the word)
աւագանի, -ւոյ	the great, the nobility
աւադիկ	behold!
աւագ, -ոյ	sand, powder
աւագակ, -աց	robber, brigand
աւագան, -աց	receptacle, basin
աւագուտ	sandy
աւան, -աց	town, village
աւանդեալք, -եւոց	traditions

VOCABULARY
Armenian - English

աւանդեմ, -եցի	to deliver, transmit, pass on
աւանդութիւն, -եան	tradition
աւանիկ	behold! look there!
աւասիկ	behold!, look here!
աւար, -աց, or -ից	booty; աւար առնեմ, to plunder
աւարեմ, -եցի	to plunder, pillage
աւգնական, -աց	helper
աւգուտ, աւգտի	use, profit, advantage
աւգտակար	useful
աւդ, -ոց	air
աւելի, -եաց	more (cf. առաւել)
աւելորդ, -աց	superfluous; overflow, remainder
աւետ, usually աւետիք, -եաց	news, good news
աւետարան, -աց	the Gospel
աւետարանական, -աց	evangelical
աւետարանութիւն, -եան	evangelizing, preaching
աւեր	ruin; destruction
աւերեմ, -եցի	to ruin, destroy
աւերակ, -աց	ruined, destroyed; ruin, destruction, waste land
աւթ, -ից	place where one passes the night; hostelry, inn
աւծանեմ, աւծի	to anoint
աւծ, -ից	serpent
աւնան, -ից	assistance, means
աւն	interjection before առիք, onward! advance!
աւտար, -աց	other, stranger, foreigner
աւտարական	foreign, strange
աւտարանամ, աւտարացայ	to be estranged
աւտարանոց, -աց	hotel, inn
աւտարատուն, -տանց	hotel, inn
աւտարութիւն, -եան	foreignness,

VOCABULARY

Armenian - English

ար, արուր	day, period of 24 hours
արեւնդիր	legislator, legislative
արեւք, արիւնաց (pl. noun)	law, rule, right; found in the singular in the phrase: արեւն է, it is lawful, proper
արիւնադիր	legislator
արիւնակ, -աց	example, model, design
արիւնուած	rank, station
արիւորդ, -աց	maiden, virgin
արկանոց, -աց	leper asylum (cf. ուրկնաւ leprous)
արիւնեմ, -եցի	to bless, give benediction, consecrate
արիւնութիւն, -եան	blessing, benediction
ափ, -ոց	palm of the hand
ափն, ափին, -ունք	river, riverbank, side, edge

P

Բաբելոն, -ի	Babylon
բազիւն, -ից	altar
բազկատարած	with open arms
բազմաժամանակեալ, -կեի	long-lived, of long duration
բազմանամ, -ացալ	to grow, increase
բազմացուցանեմ, -ուցի	to sit, seat, invite
բազմական, -աց	guest, one who sits at the table; seat, sofa
բազմիմ, -եցալ	to sit (or recline) at the table
բազմութիւն, -եան	host, multitude
բազուկ, -աց	arm
բազում, -աց	much, many
բաժ, -ից	tribute
բաժակ, -աց	cup, goblet
բաժանեմ, բաժանեցի	divide, separate

VOCABULARY

Armenian - English

բախտ, -ից	fate
բաղարջակերք	festival of unleavened bread
բամ, բաս, բայ	I say, you say, he says
բայց	except (with ի + abl.): but
բան, -ից	word, speech; բան առ բան word by word
բանակ, -աց	camp; troop
բանակիմ, -եցայ	to encamp
բանամ, բացի	to open
բանբեր, -աց	messenger
բանեար	word (collective of բան)
բանջար, -աց or -ոց	vegetables, greens, beets
բանջարանաշակութիւն, -եան	the tasting or eating of vegetables; a vegetarian diet
բանսարկու, -ուի	intriguer, scandalmonger, denouncer (cf. արկանեմ)
բանսարկութիւն, -եան	slander
բաշխեմ, -եցի	to allot, distribute
բաղաջանք, -աց	silly stories, idle tales
բառնամ, բարձի	to lift, raise; suppress, remove; carry, support, endure
բարբառ, -ոց	speech, voice
բարբառիմ, -եցայ	to speak
բարեգործ, -աց	benefactor, charitable
բարեկամ, -աց	of good will, friend
բարեկեաց, -կեցաց	living well
բարերար, -աց	charitable, beneficent
բարերարութիւն, -եան	beneficence, charity
բարի, -եաց	good; pl. բարիք goods; առնել նմա բարիս do good for (to) him
բարկանամ, -ացայ	to become angry
բարձ, -ից	cushion, pillow
բարձր, բարձու,	high
բարձունք, բարձանց	

VOCABULARY
Armenian - English

բարձրաբերձ	very high (բարձր + բերձ height)
բարձրագոյն	highest, higher
բարձրանալ, -ացայ	to stand up, climb; increase, grow; swell up
բարձրամղակ, -աց	height, elevation
բարսումն, բարսմունք, բարսմանց	twigs (used in the Zoroastrian ritual)
բարուք	good, well
բաց, -աց	open; with prep. ի: adv. ի բաց far, far off; ի բաց գնալ, go away, forth; ի բաց թափախնուցանել roll away, ի բաց առնում, exclude, take away
բացաւթեաց, -թեաց	living in the open air (cf. ազանիւ, աւթ)
բաւական, -աց	satisfying, satisfactory, enough
Բեթանիա	Bethany
բեկանել, բեկի, 3 sg. եբեկ	to break
բեռն, բեռին	burden
բեր, -ոց	fruit
-բեր	adjectival suffix, e.g. պտղաբեր
բերան, -ոց	mouth
բերդ, -ից or -աց	fort, castle
բերեմ, բերի	to carry
բեր, -ոյ	10,000
բժիշկ, -ոց	physician
բժշկել, -եցի	to heal, cure
բժշկութիւն, -եան	healing
բիւր, -աց	stick, staff, rod
բիւր, -ոյ	10,000 (see բեր)
բլուր, -ոց	hill
բղխել, -եցի	to emanate, arise

VOCABULARY
Armenian - English

բղխումն, -մանց	emanation, gushing or spurting out
բնակ, -աց	real, original, genuine, indige- nous, native (cf. բուն)
բնակեմ, -եցի	to dwell
բնակիչ, -աց	dweller, inhabitant
բնակութիւն, -եան	dwelling (act of)
բնաւ	all, complete, entire; by no means (cf. բուն)
բնութիւն, -եան	nature
բոլոր, -ոց or -ից	all, completely
բոլորեցեան, բոլորեցին	all together
բողոքեմ, -եցի	to protest, call for justice (from բողոք protest)
բոյր, -ից	fragrance, scent
բոր, - ոյ	leprosy
բորոտ, -ից or -աց	leprous, leper
բուծանեմ, բուծի, 3 sg. կրոյծ	to nourish, raise, maintain, support
բուն, -աց	root, stem, ground; as adj. natural, real
բունն, բրան, բրունք	fist; force, violence; բունն հարկանեմ undertake, put one's hand to
բուսանիմ, բուսայ	to grow (of plants, from բոյս , plant)
բուրաստան, -աց	garden
բուրումն, -մանց	fragrant odour
բռնաբար	forcefully, violently
բռնադատեմ, -եցի	to force, oblige, constrain; violate, oppress
բռնաւոր, -աց	mighty; tyrant
բրեմ, -եցի	to dig; break down

VOCABULARY
Armenian - English

Գ

գագաթն, -աթան
գագան, -աց
Գալիլեացի, -ւոց
գալուստ, գալստեան

գահ, -ուց
գահոյք, -ոյից (pl. noun)
Գաղիղեա
գաղտ
գաղտնագնաց
գամ, aor. եկի, 3 sg. եկն

գայթակղեմ, -եցի
գայթակղութիւն, -եան
գայլ, -ոց
գանձ, -ուց -ից
գանձարան, -աց
գառն, -անց
գարշիմ, -եցայ
գարուն, գարնայնոյ
գաւառ, -աց
գաւառական, -աց
գաւիթ, գաւթի
գեւաղ or գեւղ, գեղջ
գելում, գելի, 3 sg. եգել
գեհենն, -ոյ
գեղեցիկ, գեղեցկի

գեղեցկութիւն, -եան
գեղմն, գեղման
գետ, -ոց
գետին, գետնոյ

top (of head): summit, peak
wild beast
Galilean
coming, arrival, advent (from
գամ, infinitive գալ)
throne, seat, rank
throne
Galilee
in secret, secretly, clandestine
one who goes secretly
to come: with infinitive
renders continuous action
to scandalize, give offense to
scandal, outrage
wolf
treasure
treasury
lamb
to abhor, detest, be averse to
springtime
province, region
provincial, local
courtyard
village
to turn, twist
Gehenna
beautiful,, handsome (from
գեղ, beauty)
beauty, handsomeness
wool, fleece
river
earth, dry land

VOCABULARY
Armenian - English

գետնատարած, -ից	spread on the ground (cf. տարած)
գերեզման, -աց	tomb, sepulcher
գերեմ, -եցի	to take, seize (as a prisoner)
գերի, -ւոյ	prisoner
գերծում, գերծի, 3 sg. եգերծ	to shear, shave
գերութիւն, -եան	imprisonment
գերսեմ, -եցի	to plunder, devastate
գիւղ	see գիւղ
Գեթսեմանի	Gethsemane, also Գեթսեման
գէտ, -աց	knowing (see գիտեմ)
գթամ, -ացայ	to have pity, be compassionate (from գութ)
գին, գնոյ	purchase-price; frequently in plural with sing. value:
	գինք, գնոց
գինեւորու, -աց	wine-drinker (գինի + արու)
գինի, -ւոյ, -ւով	wine
գիշեր, -ոյ	night, evening; in the loc. without prep. գիշերի as adv., during the night
գիշերայն	during the night, nightly
գիտակ	one who knows
գիտեմ, -ացի	to know
գիտութիւն, -եան	knowledge, intelligence
գիր, գրոյ	script, writing; գիրք, գրոց, book; Scripture; collective
	գրեան, գրեմոյ writing
գիւղ	see գիւղ
գլխատեմ, -եցի	to behead, execute (from գլուխ + հատ; see հատանեմ)
գլխաւոր, -աց	principal, chief, head
գլխաւորութիւն, -եան	primacy, superiority, supremacy
գլխովիմ (adv.)	personally, self

VOCABULARY
Armenian - English

գլուխ, գլխոց	head
գծեմ, -եցի	to scratch, make a mark
գնամ, գնացի, 3 sg. գնաց	to go
գնացք, գնացից (pl. noun)	march, course; behaviour
գնեմ, -եցի	to buy
գոհանամ, -ացայ	to give thanks, be thankful
գող, -ոց	thief
գողանամ, -ացայ	to steal
գոյ, 3 sg. (no aorist)	to exist
գոյ, -իւ	existence (see գոյ); inst. used as adv. գոյիւ, all, completely
գոյացութիւն, -եան	existence
գոյն, գունոյ	colour
գոյնագոյն (or գունագոյն)	of many colours
գոնէ (also գոնեայ)	at least
գոչեմ, -եցի	to call, shout
գոչիւն, գոչման	call, shout
գոչումն	see գոչիւն
գովեմ, -եցի	to praise
գովեստ, -ից	praise, recommendation
գործ, -ոց	work, deed, product: tool: ի գործ on business
գործեմ, -եցի	to work, do
գորտ, -ոց or -ից	frog
գութ, գրոյ	well; ditch, moat
գութ, գթոյ	pity, tenderness, compassion
գումարեմ, -եցի	to collect, assemble
գունդ, -աց	crowd, troop, band; գունդագունդ in crowds
գուցէ	3 sg. subj. of գոյ, often meaning "perhaps"
գտանեմ, գտի, 3 sg. եգիտ	to find, consider (from գիտ find)

VOCABULARY
Armenian - English

գրաւեմ, -եցի	to take as hostage, seize, take by force (from գրաւ pledge, security)
գրգիռ	provocation, defiance, insolence, obstinacy
գրգռեմ, -եցի	to provoke, agitate, arouse
գրեթե	almost, nearly
գրեմ, -եցի	to write
գրիչ, -աց	writer, scribe

դ

-դ	dem. suffix
դա (dem.)	this
դադարեմ, -եցի	to stop, cease
դալար, -ոց	green, fresh, new verdure
դահեկան, -աց	a unit of money, dahckan
դաժան, -աց	bitter, sour, harsh
դայեակ, -աց	wet-nurse; patron; tutor
դայեկաբար	like a nurse, or instructor
դանգ, -աց	(small) unit of money
դանդաղիմ, -եցայ	to be slow, tardy
դաշն, դաշին	agreement, treaty, alliance
դաշտ, -աց	plain, field
դաշտային, -այնոց	flat; one who lives on a plain
դառն, դառին	bitter
դառնամ, դարձայ	to turn, return
դառնապէս (adv.)	bitterly
դառնութիւն, -եան	bitterness, harshness
դաս, -ուց	class
դատ, -ից	judgment
դատապարտեմ, -եցի	to condemn (cf. պարտք)
դատաստան, -աց	judgment
դատարկ, -աց	empty; useless
դատարկամձն, -ամձին	rotten; idle

VOCABULARY
Armenian - English

դատաւոր, -աց	judge
դար, -ուց	century
դարաւանդ, -աց	height
դարձ, -ից	return
դարձեալ	(the participle of դառնամ) adv. again, then
դարձուցանեմ, -ուցի	to turn; return; convert (fact. of դառնամ, դարձայ)
դարման, -ից	remedy, cure
Դաւիթ	David
դեղեւիմ, -եցայ	to vacillate, waver, balance
դեն, -ից	religion
դեռ	still
դեսպան, -աց	messenger
դեւ, դիւի, -աց	demon, evil spirit
դէմ	usually a plural noun, դէմք, դիմաց face: occurs in such idioms as դէմ դնեմ, turn towards, address
դէպ, դիպի: դէպ լինիմ, դէպ եղէ, ի դէպ ելանէ, ի դէպ ել	to become fitting, suitable: it is fitting, suitable
դէպք, դիպաց	events, occurrences, circumstances
դժնեայ, դժնեից	harsh, severe
դժոխական, -աց	hellish, devil
դժոխք, դժոխոց (pl. noun)	Hell
դժուար, -աց	difficult
դժուարաւ (adv.)	with difficulty, hardly
դիզանեմ, դիզի, 3 sg. եդէզ	to mass, heap up, accumulate
դիմեմ, -եցի	to run, hasten
դիպիմ, -եցայ (with dat.)	to meet, happen, come across
դիր, դիք	aorist-imp. of դնեմ

VOCABULARY
Armenian - English

դիւահար, -աց	bedeviled, possessed (դիւ + հար, see հարկանեմ, հարի)
դիւահարիմ, -եցայ	to be possessed, beset by devils
դիւան, -աց	chancellery
դիւապաշտ, -ից	devil-worshipping
դիւապաշտութիւն, -եան	worship of demons
դիւթ, -ից or -աց	magician
դիւր, -աց	easy, agreeable
դիւրացուցանեմ, դիւրացուցի	to make easy, lighten
դիւրաւ (adv.)	easily
դիւրին, -անց	easy
դիւցազն, դիւցազին	of the race of gods (դիւ + ազն)
դիբ, դից	god
դնեմ, եդի	to put, place
դռդամ, -ացի	to tremble, shake
դռդումն, դռդման	trembling, tremor
դոյն (dem. of identity)	the same
դու (pers. pronoun)	you (sg.)
դուռն, դրան, դրումբ, դրանց	outer gate, door (cf. դուրբ)
դուստր, դստեր	daughter
դուրբ, դրաց (pl. noun)	gate, door (cf. դուռն); ի դուրս outside
դուբ (pronoun)	you (pl.)
դպիր, -աց	clerk, scribe
դպրութիւն, -եան	writing, letters, literature
դրախտ, -ից or -աց	garden
դրացի, -եաց	neighbor (from դուռն, դուրբ)

h

հաւթն	see հւթն
հրայեցի, -ւոց	Hebrew
հրայեցեալէն	in Hebrew
հդեսացի, -ւոց	of Edessa, Edessan

VOCABULARY
Armenian - English

եղի	aor. of դնեմ
եզն, եզին	ox
եզր, եզեր	border, limit, edge, shore, bank
եթե (or թե) (conj.)	that, if, or
ելանեմ, ելի	to go up, go forth: ընդ առաջ ելանեմ to precede
ելուզանեմ, -ուզի	to extract
ելք, ելից (pl. noun)	exit, going
ել, -աց	coming, newcomer (cf. եկի)
եկ, եկայք	aor. imp. of գամ
եկեղեցի, -եաց	church
եկի, եկն	aor. of գամ
եղանիմ, եղե	to be, become
եղբայր, եղբար	brother
եղեամն, եղաման	frost, ice
եղեւիմ	cedar
եղեւեալ	of cedar
եղծանեմ, եղծի	to destroy, abolish
եղջերու, -աց	deer
եղջեր, եղջեր	horn; fig. force, pride
եղտեր, եղտեր	morass, marsh, swamp
եմ	I am
եպիսկոպոս, -աց	bishop
nom. pl. -ունք	
եպիսկոպոսութիւն, -եան	episcopate; rank or title of bishop
ես (personal pronoun)	I
ետդ, ետեղ	place
ետու	aor. of տամ
երագ, -ոյ	dream
երագիմ, -եցայ	to dream
երախտիք, երախտեաց (pl. noun)	blessing, benefit
երամակ, -աց	group, troop, band, herd (from երամ group, flock)
Երան	Iran

VOCABULARY
Armenian - English

երանեալ, երանելոց	blessed, fortunate
երանելի, -եաց	happy, fortunate, blessed
երանեմ, -եցի	to bless, make fortunate
երբ	when (interrogative and relative adverb)
երբեմն (indef. adv.)	sometimes, ever, once, formerly, occasionally;
	երբեմն...երբեմն, now...now
երբեք	sometimes, ever: ոչ երբեք, never, at no time
երգ, -ոյ	song
երգեմ, -եցի	to sing
երգեցիկ, -աց	singer
երգեցող, -աց	singer
երգիչ, -աց	singer
երդմեմ, -եցի	to swear, bear witness
երդմեացուցանեմ, -ուցի	to cause to swear
երդմում, երդուայ	to swear
երդումն, երդման	oath
երեամ, երեմոյ	period of three years
երեկ, -ոյ	evening, night
երեկաւթ, -ից; երեկաւթս առնեմ	to take a night's lodging, pass the night
երեկոյ, -ի	evening, night
երեկոյիմ	of the night
երեմեան, երեմեանից	of three years
երեսում, -ից	thirty
երեսք, երեսաց (pl. noun)	face, sight, appearance; ի վերին երեսս outwardly
երելիմ, -եցայ	to seem, appear; երեւելով openly
երեք, -ից	three
երեքաւրեայ, -եից	of three days
երեքեան, երեցումց, երեքին	all three

VOCABULARY
Armenian - English

երեքկիմ, -աց	triple; thrice, three times
երեքհարիւր	three hundred
երեքտասան, -ից	thirteen
երէց, երիցու,	elder
երիցումբ, երիցանց	
երթամ, չոգայ	to go
երթեւեկ, -աց	coming-and-going
	(cf. երթամ and եկի)
երիտասարդ, -աց	young, young man
երիր	third
երիցս	thrice
երկաթ, -ոյ	iron
երկայն, -ից	wide, long
երկայնակեցութիւն, -եան	longevity, long life
երկայնամիտ, -մտաց	patient, enduring (cf. միտք)
երկայնամտութիւն, -եան	patience
երկրան, -ից	ambiguous; double; false
երկդիմի	ambiguous, equivocal
երկդրամեան, -եմի	coin, didrachma
	(cf. դրամ drachma)
երկեամ	two years
երկեմեան, -եմի	biennial, two years old
երկերիւր	two hundred
երկին, usually in pl. w/sg.	heaven, sky
meaning երկինք, երկնից	
երկիր, -աց	earth: երկիր պագանեմ + Dat. to prostrate one- self, adore, worship (lit. kiss the ground)
երկիցս	twice
երկիւղ, -իւ	fear
երկիւղած, -ից	pious, fearful, timid
երկիւղուկ	timid, fearful: երկիւղուկս արկանեմ cause fear, frighten

VOCABULARY
Armenian - English

երկմտեմ, -եցի	to doubt (cf. յերկուամամ)
երկմաքերձ	lifted to the sky: very high (երկին + բերձ height)
երկմչիմ, երկեայ	to fear
երկոտասամ, -ից	twelve
երկու, -ուց	two
երկուորեակ, -եկաց	twin: pair, couple
երկուորի, -եաց	twin
երկոբեան, երկոցունց, երկոբին	both
երկսայրի, -ույ	double edged (cf. սայր, blade, edge)
երկրաւոր, -աց	earthly
երկրորդ, -աց	second
երկրպագեմ, -եցի	see երկիր պագանեմ
երկրպագու, երկրպագուի, -աւ	worshipper
երրորդ, -աց	third
երրորդութիւն, -եան	trinity
եւ	and, also, too
եւեթ	only
եւթանասուն, -ից	seventy
եւթն, եւթանց (also եաւթն)	seven
եւթներորդ, -աց	seventh
եւթնպատիկ	sevenfold
եւղ, իւղոյ	oil
եւս	still, moreover, besides
Եփեսոսական, -աց	of Ephesus, Ephesian
Եփրատ, Եփրատայ, Եփրատաւ	Euphrates

զ

զ-	prep. with abl. instr. loc.
զայրագին	furious(ly)
զայրամամ, -ացայ	to inflame; become angry
զառածամիմ, զառածայ	to fall into error, err
զատ	separated, isolated

VOCABULARY
Armenian - English

զատանեմ, զատի	to separate, isolate, divide, detach: choose
զատիկ, -կաց	Passover: Easter
զատուցանեմ, -ուցի	to separate, divide
զատչիմ, զատեալ	to become separated, cut off
զարդ, -ուց	ornament, decoration
զարդարեմ, -եցի	to put in order: decorate
զարթնում, զարթեալ	to wake up, be wakeful
զարհուրիմ, -եցալ	to be terrified, frightened
զարմ, -ից	family, tribe, nation
զարմանալի, -եաց	wonderful, astonishing
զարմանալիք, -լեաց (pl. noun)	wonder, marvel
զարմանամ, -ացալ	to wonder at, be astonished
զար, -ուց	troop, force
զարազլուիս, -աց	leader, general
զարագոյն, -գունից	exceptionally strong, stronger
զարաժողով	raising of soldiers; recruiting: draft; զարաժողով
զարական, -աց	լինիմ to assemble an army
զարավար, -աց	soldier (cf. -ական)
զարաւոր, -աց	leader, general (cf. վարեմ)
զարութիւն, -եան	strong, powerful
զարբ, զարաց (pl. noun)	strength, power; miracle
զբաղիմ, -եցալ	army, forces
զգամ, -ացի	to be occupied
զգեմում, զգեցալ	to sense, realize
զգեստ, -ու	to put on, dress oneself in
զգեմանեմ, -եցի	clothing
զգեցուցանեմ, -ուցի	to overwhelm, cast to the ground (cf. գետին)
զգուշութիւն, -եան	to dress
զեղում, զեղի	care, carefulness (from
զեղք, -ից, also զիղք	զգոյշ foresighted, cautious)
	to pour, spill (cf. հեղում)
	libertine, dissolute

VOCABULARY

Armenian – English

զենում, զենի, 3 sg. հզեն	to sacrifice
զեռամ, -ացի	to crawl, cringe; fawn
զեռում, զեռնոց	reptile, one who creeps
զերծանեմ, զերծի 3 sg. զերծ (զ- is prefix)	to save, deliver, free
զէն, զինուց	arms, armour
զի (conj.)	that, because
զի (interrog.)	what? why?
զիարդ	as, how
զիղջ	see զեղջ
զինուոր, -աց	soldier (from զէն)
զինուորական, -աց	military
զինչ (nom., acc. inter. pron.)	what?
զիջանեմ, զիջի	to go down, descend; abase oneself
զկնի	after, behind; զմամ զկնի , to follow
զհետ	after; զհետ երթամ , to follow (cf. յետ)
զղջանամ, -ացայ	to repent, regret, rue (cf. զիղջ)
զղջումն, զղջման	regret (cf. զիղջ)
զմէ	why? (զ + իմէ)
զոհ, -ից	offering, victim, sacrifice
զոհանոց, -աց	altar
զոհարան, -աց	altar
զոհեմ, -եցի	to sacrifice, make offering
զովանամ, -ացայ	to refresh oneself, be refreshed
զուարթ	brisk, lively, merry, gay
զուարթագին	brisk, lively, merry, gay
զուր	vain; ի զուր in vain
զոբանչ, -ից	wife's mother
զչարիմ, -եցայ	to be angry, irritated, discontented (cf. չար)

VOCABULARY

Armenian - English

զրահբ, զրահից (pl. noun)	cuirasse, armour
զրկեմ, -եցի	to deprive
զրուցեմ, -եցի	to tell, state, speak to (from զրոյց, -աց story)

է

է	3 sg. of հմ
էարկ	3 s. aorist of արկանեմ, արկի. This is a later form, because in classical Armenian monosyllabic aorists beginning with a vowel do not take an augment in the 3 sing. active (e.g. ածեմ, ածի, ած)
էգ, իգի	female, wife
էշ, իշոյ	ass, donkey
էութիւն, -եան	being, existence, οὐσία (from է)

ը

ըմբոստանամ, -ացայ	to be obstinate, stubborn; revolt (from ըմբոստ, stubborn)
ըմբռնեմ, -եցի	to catch, seize, apprehend (ընդ + բռնմ)
ըմպեմ, արբի	to drink
ընդ (prep. with acc., gen., dat., loc., abl., instr.)	against, through, with, under, instead of
ընդարմանամ, -ացայ	to wonder at, be astounded

VOCABULARY
Armenian - English

ընդդէմ

towards, against, contrary to:

ընդդէմ լինել (dat.)

to meet

ընդէր

why? (ընդ + էր)

ընդդիմանամ, ընդդիմացայ

to oppose, resist

ընդիր

see ընտիր

Ընդմըշմ

Andmishn (proper name)

ընդունիմ, ընկալայ

to receive, accept, take

ընթանամ, -ացայ

to run, hasten, march on

ընթացք, ընթացից (pl.noun)

course, march: direction

ընթեռնում, ընթերցայ

to read

ընթեր, առ ընթեր (with dat.)

beside, near

ընթերակաց, -աց

nearby, assistant

ընթերցում, -ոց

reading, lesson, lecture

ընթրիք, ընթրեաց (pl. noun)

supper, evening meal

ընծայեցուցանեմ, ընծայեցուցի

to give, offer, present

(from ընծայ, -ից gift)

ընկալայ

aor. of ընդունիմ

ընկենում, ընկեցի (3 sg. ընկեց)

to throw, repulse, hurl

ընկեր, -աց

comrade, friend, pal

(from ընդ + կեր)

ընկլնում, ընկլայ

to plunge into, submerge

ընկելուզանեմ, -ուզի

to plunge, submerge

ընկղմիմ, -եցայ

to plunge, submerge, be sunk,

be absorbed

ընտանեմ, -եցայ

to be familiar with,

accustomed to

ընտանի, -եաց

familiar; concerning the

family; domestic (from

ընդ + տան, loc. of տուն)

ընտիր, -րոց

elite, chosen

ընտրութիւն, -եան

to choose, elect

ըստ (prep. with acc., loc.,

beyond, across, according to,

dat., abl., instr.)

after

ըստանձնեմ, -եցի

to assume, take upon oneself

VOCABULARY

Armenian - English

P

թագ, -աց	crown, tiara, diadem
թագաւոր, -աց	king
թագաւորազն, թագաւորազին	of the royal family
nom. pl. -ունք	
թագաւորեմ, -եցի (with dat.)	to rule (as king)
թագաւորեցուցանեմ, -ուցի	to make king, enthrone
թագաւորութիւն, -եան	kingly rank; kingdom, dominion
թագուհի, -եաց	queen
թաղեմ, -եցի	to bury
թանամ, թացի	to dampen, wet, bathe, irrigate
թանձր, թանձու	thick, fat, dense
թարգման, -աց	interpreter, translator
թարգմանեմ, -եցի	to translate
թարգմանիչ, -աց	translator
թարգմանութիւն, -եան	translation
թարմատար, -աց	useless, vain, idle, unprofitable
թաւալեցուցանեմ, -ուցի	to cause to roll
թալթալեմ, -եցի	to shake off, cast off
թափեմ, -եցի	to pour, empty, remove, despoil
թափուր	empty
թաքուստ, թաքստեան	the action of hiding; hiding place
թաքուցանեմ, -ուցի	to hide, conceal
թաքչիմ, թաքեալ	to conceal oneself, be concealed
թի (conj.)	see եթի
թեթեւութիւն, -եան	alleviation, relief, lightening (from թեթիւ, -աց light)
թեպէտ	although; often written թեպէտ
թերակատարութիւն, -եան	imperfection, incompleteness
թերահաւատութիւն, -եան	doubt
թերեւս	perhaps

VOCABULARY
Armenian - English

բեամուխ	enterprising, industrious (cf. բել , -աց wing and մխեմ)
բեր, -աց	steep, slanting, crooked, inclined
բզենի, -եաց	fig-tree (from բուզ)
բէպէտ	see բեպէտ
բիթեղն, բիթղան pl. բիթղունք	tin: plate: thin strip
բիթեռն, -թռան	butterfly
բիկունք, բիկանց (pl.noun)	back, shoulder
բիւ, բուոց	number
բիրեմ, -եցի	to turn aside, deflect; distract (from բեր)
բշմամանեմ, -եցի	to abuse, revile, defame (from բշմամանք, -աց , insult, abuse, slander)
բշմամի, եաց	enemy
բշմամութիւն, -եան	enmity, hostility
բշուառ, -աց	unfortunate
բշուառութիւն, -եան	misfortune, distress
բողութիւն, եան	remission, discharge, relief, release
բողում, բողի 3 sg. եթող	to let, leave; imp. բող , let, is also found in the expression բող բի apart from, not to mention
բոյլ, բուլոց	lazy, lax, lifeless; բոյլ տամ , to give permission, allow
բոռն, բոռին	grandchild
բուեմ, -եցի	to count; consider; բուիմ be considered; բուի it seems, it appears (from բիւ)
բուզ, բզոց	fig
բուխ, բխոյ	black; pl. բուխք , blackness
բուղթ, բղթոց, loc. բղթի	letter, missive

VOCABULARY
Armenian - English

թութ, բբոց	spit
թռիչք (pl. noun)	flight; soaring
թռչիմ, թռեալ	to fly
թռչուն, թռչնոց	bird
թրթռեմ, -եցի	to vibrate, oscillate
թբանեմ, բբի, 3 sg. եթութ	to spit, vomit (from թութ)

ժ

ժամ, -ու	time: hour
ժամադիր	fixed, designated, assigned: rendez-vous, appointment: ժամադիր լինել to set a time (cf. -դիր)
ժամայն, առ ժամայն	at that time, then: in time
ժամանակ, -աց	time, extent of time
ժանդահոտ, -ից	foul-smelling
ժողով, -ոց	assembly, meeting
ժողովեմ, -եցի	to assemble, gather, amass: ժողովիմ, -եցալ to be as- sembled, gather (intransitive)
ժողովուրդ, ժողովրդեան, ժողովուրդբ, ժողովրդոց	assembly, people, crowd, congregation
ժողովրդանոց, -աց	assembly-hall, meeting-place; synagogue
ժտեմ, -եցի	to dare: to implore, insist

ի

ի	prep., in, to, towards, from (յ- before vowels)
իբբ	like, as: իբբ բբ as if
իբբու	like, as: about (with numbers): when?
իծ, -ից	viper, serpent

VOCABULARY
Armenian - English

իմ (poss. adj.)	my; gen. of ես
իմ	dative of the interrog. զինչ
իմանամ, -ացայ	to understand
իմաստ, ից	mind, thought, intelligence
իմաստութիւն, -եան	wisdom, intelligence
իմաստնագոյն, -գունից	very wise, more intelligent
իմաստուն, իմաստնոց	intelligent, wise
իմէ	abl. of ինչ
իմն	something, some, a certain
ինձ	dat. of ես
ինձէն	from me, myself
ինն, ըննից	nine
իննսուն, -սնից	ninety
ինչ (indef. pronoun)	what, which, something
ինքն, ինքեան	self, he himself
ինքնին	he himself
իշխան, -աց	leader, chief, prince, ruler
իշխանակիր, -ից	pertaining to a noble
իշխանութիւն, -եան	power, might, authority
իշխեմ, -եցի (with dat.)	to be powerful, rule (cf. իշխան)
իջանեմ, իջի 3 sg. էջ	to descend, go down
իջավանք, իջավանաց (pl. noun)	lodging, shelter (cf. վանք)
իջուցանեմ, -ուցի	to cause to descend, let down
իս	acc. loc. of ես
իսկ	truly, indeed, but;
	իսկ եւ իսկ, immediately
իսկոյն	truly, indeed; straightway
իր, -աց	matter, affair, event
իրաւունք, իրաւանց (pl. noun)	right, justice; (from իրաւ, just, right, true)
իրեարս, իրերաց	each other, one another (recip. pronoun)
(ի) վերայ (with gen.)	above, upon, over
իցեմ	subjunctive of եմ
իւ	how?

VOCABULARY
Armenian - English

իւղոյ
իւր

gen. of **իւղ**
his: the gen. pl. **իւրեանց** is
translated as 'their':

իւր is also the gen. of
the reflexive pronoun

իւրաքանչիւր
իւրեանք, իւրեանց

each
pl. of **իւր**

Լ

լալիւն, լալման

lamentation: whence **լալումն**

լամ, -ացի

to weep

լայն, -ից

broad, wide

լայքա

a red dye

լապտեր, -աց

lamp, lantern

լաւ, -աց

good

լաւութիւն, -եան

goodness, virtue

լեռոն, լերին, pl. լերինք, լերանց

mountain

լեզու, -աց (or -ոց)

tongue, speech, language

լեզուատ

whose tongue is cut out

(cf. **հատանեմ**)

լեռնական, -աց

mountaineer

լեռնակեցութիւն, -եան

life in the mountains

լեռնային, լեռնայնոյ

mountainous, highlands

լեռնլեռնայն

mountainous country

լեսում, լեսի

to crush, grind up, pulverize

լեր

imper. s. of **լինիմ**

լերին

gen. of **լեռոն**

լի, լիոց

full

լիզանեմ, լիզի, ելէզ

to lick

լիզեմ, լիզեցի

to lick

լիզում, լիզի, ելէզ

to lick

լինիմ, aor. subj. լիցիմ,

to be, become

aor. imp. լեր partic. լեալ

լիտք, լտեր

pound (weight)

VOCABULARY
Armenian - English

լիք, -ից	full; fullness
-լից	adjectival suffix, e.g. պտղալից
լնում, լցի 3 sg. ելից, aor. pass. լցայ	to fill
լոկ, -ոց	only, merely
լոյս, լուսոց	light
լու	the action of listening, hearing; լու առնիմ to make heard, announce: լու ի լու publicly: openly (cf. լուայ)
լուայ	aor. of լսիմ
լուանամ, լուացի	to wash (act.)
լուանամ, լուացայ	to bathe, wash oneself
լուծանիմ, լուծի, 3 sg. ելոյծ	to loosen, free; dissolve, destroy; analyse
լուռ, լուաց	silent; լուռ կամ be silent
լուսանամ, -ացայ	to light up, shine, dawn, become light (from լոյս)
լուսատու, -աց	light-giving
լուսաւոր, -աց	luminous, shining, bright, clear
լուսաւորեմ, -եցի	to illuminate
լուսին, լուսնի and լուսնոյ	moon
լուսնոտ, -ից	lunatic, epileptic
լուր, լրոյ	the hearing of news, informa- tion; լուր եղիւ it was heard, announced
լուցանիմ, լուցի 3 sg. ելոյց	to kindle, light
լռելիայն	quiet, silent(ly), in silence
լռիմ, -եցի	to be silent
լռեցուցանիմ, -ուցի	to silence, cause to be silent
լսելի	audible, what one can hear; լսելիք, լսելիաց hearing, audience

VOCABULARY
Armenian - English

լսեմ, լուս, imp. լուր	to hear
լսող, -աց	hearer
լրութիւն, -եան	fullness
լցի	aor. of լնում
լքանեմ, լքի 3 sg. ելիք	to leave, abandon: knock down, bring down

խ

խաբերայ, -ից	false, deceptive
խաբեմ, -եցի	to deceive, dupe, trick
խածանեմ, խածի 3 sg. եխած	to bite
խաղաղասէր, -սիրաց	peace-loving
խաղաղութիւն, -եան	peace, calmness, tranquillity (from խաղաղ, quiet)
խաղամ, -ացի	to run, set off; play
խաղացուցանեմ, -ուցի	to set in motion: advance
խաղող, -ոց	grape, raisin
խանգարեմ, -եցի	to destroy, corrupt
խանգարիչ, -աց	destroyer, corrupter
խաշն, խաշին, pl. խաշինք, խաշանց	flock, herd
խաչ, -ից	cross
խաչակիր, -կրից	who bears the cross, crusader
խաչանիշ	having the sign of a cross
խաչելեալ, -ելոց	crucified (խաչ + ելեալ, part. of ելանեմ)
խաչեմ, -եցի	to crucify
խառան	Harran
խառն, -ից	mixed, mingled; խառնի խառն through one another, intermingled
խառնակ, -աց	mixed, mingled
խառնակութիւն, -եան	1) confusion, disorder; 2) intercourse
խառնեմ, -եցի	to mix, mingle, blend

VOCABULARY
Armenian – English

խառնուած, -ոց	mixture, composition
խարազնազգեստ, -ուց	made of coarse, rough material
խաւար, -աց	darkness, shadows, obscurity, gloom
խաւարային, խաւարայնոց	dark, gloomy, obscure
խաւարեցուցանեմ, -ուցի	to hide, obscure, eclipse
խաւարիմ, -եցայ	to become dark, hidden
խաւարիմ	dark, gloomy
խաւարուտ and խաւարչուտ	dark, gloomy
խաւսիմ, -եցայ (part. engaged)	to say, speak
խաւսեալ spoken, and խաւսեցեալ spoken for,	
խաւսում, -մոց	able to speak: endowed with reason
խաւսք, խաւսից (pl. noun)	speech
խելամուտ	taught, informed, learned
խելք, խելաց	mind, intelligence
խեղճ and խիղճ, խղճից	conscience, scruples
խիթամ, -ացի	to fear, dread
խիստ, -ից	hard, difficult; instr. as adv. severely; with difficulty
խմբեմ, -եցի	1) to assemble: 2) to celebrate (from խումբ, -ոց group)
խնամութիւն, -եան	relationship, kinship, alliance (cf. խնամի relative)
խնդամ, -ացի	to rejoice
խնդիր, խնդրոց	request, demand, question: inquiry
խնդութիւն, -եան	joy
խնդրեմ, -եցի	to seek, ask, demand; solicit
խնկեմ, -եցի	to anoint (from խումկ, խնկոյ incense)
խոզ, -ից	pig; collective խոզեան, swine

VOCABULARY
Armenian - English

խոնարհ, -աց	low, humble: ի խոնարհ beneath, below, under
խոնարհիմ, -եցայ	to abase oneself; bow
խոչնդակն	impediment to the sight
խոչոտն	hindrance, obstacle
խոստանամ, -ացայ	to promise
խոստովան լինիմ	to confess, avow, acknowledge
խոտ, -ոց	grass; pasturage; fodder
խոտեմ, -եցի	to scorn, reject
խոր, -ոց	deep, profound
խորամանկեմ, -եցի	to defraud, deceive, employ as a deceiver
խորան, -աց	tent, pavillion, tabernacle; altar
խորխորատ, -ից	gulf, abyss: ditch
խորհիմ, -եցայ	to think, ponder: plan, decide
խորհուրդ, խորհրդեան	thought: plan, idea: mystery
խուլ, խլից	deaf
խուռն, խռամ	crowd, multitude, throng
խռովեմ, -եցի	to tremble, shake: խռովիմ, -եցայ to be shaken, moved, agitated
խռովութիւն, -եան	confusion, entanglement, disorder
խստագոյն	very difficult, more difficult
խստամբերութիւն, -եան	austerity, severity
խստանամ, խստացայ	to become hard, harder; be stubborn, persist
խրատ, -ուց	counsel, advice; reproach; discipline, instruction
խրատտու, -աց	counsellor, instructor
խփանեմ, խփի 3 sg. եխուփ	to cover, close, shut

ծ

ծագեմ, -եցի	to shine
ծածկեմ, -եցի	to hide

VOCABULARY
Armenian - English

ծածուկ	hidden, secret; furtive; ի ծածուկ in hiding secretly
ծակեմ, -եցի	to pierce, perforate
ծաղիկ, -աց	flower
ծաղկեալ	flourishing, blooming
ծաղկեմ, -եցի	to flower, flourish, prosper
ծաղր, ծաղու	laughter, derision, mockery
ծանաւթ, -ից	known, apparent, manifest
ծանութական, -աց	known, manifest, acquainted
ծանեալ	aor. of ցանալ
ծանուցանեմ, -ուցի	to inform, tell, cause to know
ծանր, ծանու	heavy; difficult; important
ծանրաբեռն, -բեռին	one who has a difficult task, or heavy burden (cf. քեռն)
ծանրամամ, -ացալ	to be encumbered, oppressed
ծանրացուցանեմ, -ուցի	to increase, aggravate, make heavy
ծանրութիւն, -եան	burden, heaviness, weight
ծառ, -ոց	tree
ծառայ, -ից	servant, slave
ծառայակից	co-servitor; companion in service or servitude
ծառայեմ, -եցի (with dat.)	to serve
ծառայեցուցանեմ, -ուցի	to enslave
ծառայութիւն, -եան	service, servitude
ծարաւ, ծարաւոյ	thirst
ծարաւի, ծարաւեաց	thirsty
ծեր, -ոց	old, aged, elder; priest, presbyter
ծիծաղիմ, -եցալ	to laugh (cf. ծաղր)
ծին, ծնից	birth; abl. ի ծնէ from birth onwards
ծնանիմ, ծնալ	to bear, give birth; create
ծնողք, ծնողաց (also ծնաւորք)	parents

VOCABULARY
Armenian - English

ծնունդ, ծննդեան, ծնունդք, ծննդոց ծնուցանեմ, -ուցի	birth, origin, race, species, family; descendant to deliver; help to give birth: give birth
ծնուցիչ, -աց	mid-wife
ծով, -ուց	lake, sea
ծովակ, -աց	lake, sea
ծովեզր, ծովեզեր	seashore (cf. եզր)
ծովեզերեայք, -եայց	the coastal-dwellers
ծունգք, ծնգաց	knee, pl. of ծունք
	(also written ծունկք)
ծունք(not declined)	knee

Կ

կա, or կալ	aor. imp. of ունիմ, կալայ
կազմ	ready, prepared
կազմեմ, -եցի	to form, erect, construct
կալայ	aor. of ունիմ
կալուած, -ոց	goods, possessions, lands
կախեմ, -եցի	to hang, suspend
կահոյր	jug, pitcher
կամ	or: կամ...կամ either...or
կամ, կացի, 3 sg. եկաց	to stand, remain, be
կամայական, -աց	willing, voluntary
կամիմ, -եցայ	to wish, want
կամք, կամաց (pl. noun)	wish, will, desire;
	կամ է (իմձ), I want
Կայիափա	Caiaphas (proper name)
կայսր, կայսեր	emperor, caesar
կանամբի, -եաց	married man: one who has a wife (from կանամբ instr. of կին)
կանգնեմ, -եցի	to raise, erect, build
կանթեղ, կանթեղաց	lamp

VOCABULARY
Armenian - English

կանխագետ, -գիտաց	one who fore-knows; sooth-sayer, prognosticator (from կանուխ early + գետ)
կանկենի, -եցի	see կանգենի
կանոն, -աց or -ից	canon
կանոնենի, -եցի	to establish a canon-law
կապ, -աց	tie, bond, connection, joining
կապենի, -եցի	to tie, bind
կապերտ, -ից	patch, scrap
կառափն, կառափին, կառափունք, կառափանց	head, skull
կառք, կառաց (pl. noun)	cart, wagon
կասկած, -աց	doubt, suspicion
կասկածենի, -եցի	to doubt, have doubts, suspect
կասում, կասի, 3 sg. եկաս	to thresh; thrash
կատարած, -ից	end; destiny
կատարեալ, կատարելոց	complete, perfect
կատարենի, -եցի	to complete, realize, fulfill, carry out; celebrate (a feast)
կատարումն, կատարման	end, fulfillment
կատու, -աց	cat
-կար, -աց	second part of a compound word; e.g. աւգտակար, helpful, from աւգուտ
կարասի, -եաց	goods, possessions, property
կարաւղ	see կարող
կարաւտ, -ից	needy, indigent
կարաւտանամ, -ացայ and կարաւտիմ, -եցայ	to need, require, lack, be deprived of, want
կարգ, -աց	order, arrangement, rank; institution
կարգենի, -եցի	to order, arrange, rank
կարդամ, -ացի	to shout, cry out; call, name
կարենի, -ացի	to be able, can

VOCABULARY
Armenian - English

կարեւոր, -աց	important, necessary, urgent
կարի	very
կարիճ, -աց	scorpion
կարծեմ, -եցի part. կարծեալ and կարծեցեալ	to believe, think, judge, consider, suppose
կարծր, -եր, կարծունք	hard, difficult
կարն, -ից	short, brief
կարնեմ, -եցի	to shorten: suppress, end
կարմիր, -ոց	red
կարող (also կարաւղ), -աց	able, powerful; կարող եմ I can
կացուցանեմ, կացուցի	to set, place, establish
կաւ, -ոյ	clay: mud
կապառնաում (undeclined)	Capernaum
կաքաւեմ, -եցի	to dance
կեամ, կեցի, 3 sg. եկեաց	to live
կեանք, կեանաց (pl. noun)	life
կեղծաւոր, -աց	hypocrite
կեղծաւորեմ, -եցի	to deceive, be hypocritical
կեղծաւորութիւն, -եան	hypocrisy
կեղծք, -ից	hypocrisy
կենարար, -աց	who enlivens, makes live
կենդանի, -եաց	living (creature)
կենդանութիւն, -եան	life
կենդանոյն	alive
կեսարացի, -ւոց	Caesarean, of Caesarea
կեսուր, -աց	husband's mother (also սկեսուր)
կերակուր, կերակրոց	food, meat
կերակրեմ, -եցի	to feed, nourish
կերայ	aor. of ուտեմ, eat
կերող, -աց	eating, eater
կերպ, -ից	form, shape; kind; manner
կերպակերպ, -ից	having various forms or shapes
կերպարանք, կերպարանաց (pl. noun)	form, shape

VOCABULARY
Armenian - English

կեցուցանեմ, -ուցի

կէս, կիսոյ

կէտ, կիտից

կթեմ, -եցի

to make live

half

whale: sea-monster

to harvest, gather in

(from կուլթ, կթոց harvest

[of fruit, grapes];

to milk (from կիթ,

կթոյ milk)

կիզում, կիզի, 3 sg. եկեզ

կիծ

կին, կնոջ, pl. կանայք

կիրք (often pl.)

-կից

to burn

wound, scar

woman, wife, lady

instruction, training

companion, one who shares in

some activity, e.g.

սմնդակից

կլանեմ, կլի, 3 sg. եկուլ

կղզի, -եաց

կնութիւն, -եան

կոխեմ, -եցի

to devour, swallow

island

marriage

to trample (from կոխ,

trampled)

կոխումն, -մանց

կոծ, -ոց

կոկորդ, -աց

կոէմն, կողման, կողմանք

կողր, կողեր

կոնդ, կոնեդ

կոմս, -ի, կոմսունք

կոյս, -աց

կոյս, ից

կոյր, -աց

կոշկոնեմ, -եցի

կոչեմ, -եցի

կոչնական, -աց

կոչումք, կոչնոց (pl. noun)

կոստանդինական, -աց

trampling

lamentation, bewailing

throat

side; territory, part; region

branch

block

count, κόμης

side

maiden

blind

to beat, strike; torture

to call, name

geust, one who is invited

banquet, feast

of Constantinople

VOCABULARY
Armenian - English

կով, -ուց	cow
կոտորած, -ոց	massacre, slaughter
կոտորեմ, -եցի	to cut (to pieces); destroy (from կոտոր, -ոց piece)
կորզեմ, -եցի	to pluck; take off
կորիւն, -եան	the young of any creature
կործանեմ, կործանեցի	to overturn, overthrow, destroy
կորնչիմ, կորեալ	to perish, die
կորուսանեմ, կորուսի, 3 sg. կորոյս	to lose; cause to perish; destroy
կորուստ, կորստեան	loss, waste
կուռք, կռոց (pl. noun)	idol
կուսան, -աց	virgin (boy or girl: cf. կոյս)
կուսաստան, -աց	convent, nunnery
կուտեմ, -եցի	to amass, gather, pile up (from կոյտ, կուտից collection)
կուրծք, կրծից (pl. noun)	chest, breast
կովեմ, -եցի	to cut, carve, sculpt
կռապարիշտ	idolator
կռուփ, -աց	a blow with the fist
կռփեմ, -եցի	to strike with the fist
կսկիծ, կսկից	pain, affliction (cf. կիծ)
կտակ, -աց	testament
կտակարան, -աց	testament
կտաւ, -ոց	linen, clothing of linen
կտուրք, կտրոց (pl. noun)	clipping, shearing
կտրեմ, -եցի	to cut, shear
կտրոց, -աց	knife, blade
կրակ, -աց	fire
կրամբ, կրամից (pl. noun)	religion; tradition
կրեմ, -եցի	1) to bring, carry; 2) to endure, bear, suffer
կրետ	Crete
կրետացի, -ոց	Cretan
կրթեմ, -եցի	to instruct, train

VOCABULARY
Armenian - English

կրթութիւն, -եան կրկին	education, training, discipline twice, two times (կրկին անգամ, a second time, again)
կրկնաւոր, -աց կրկնեմ, -եցի կցորդ, -ի, -աւ	double to double, repeat companion, associate (from կցեմ join, attach, unite; and cf. -կից)

h

հազար, -աց հազարամեան հազարապետ, -աց հազարապետութիւն, -եան հազիւ հալածանք, հալածանաց (pl. noun) հալածեմ, -եցի հակառակ, -աց	one thousand thousand-year chiliarch chiliarchate hardly, scarcely persecution; pursuit to pursue, persecute contrary, opposed; adver- sary, enemy; as adv. or prep. (with the gen.), against
հակառակորդ, -աց հաղորդութիւն, -եան	enemy participation, communion, intercourse (from հաղորդ, -ից common, shared)
համեմ, -եցի	to please, satisfy; win over, persuade
համիմ, -եցայ համոյ, -ից (with dat.) համակ, -աց համաշխարհական, -աց համար, -ոց համարեմ, -եցի	to agree, be content, acquiesce pleasing, acceptable all, complete fellow countryman; universal account, reckoning to count, enumerate; reckon, consider

VOCABULARY
Armenian - English

համարիմ, -եցայ	to reckon, mean, hold as
համարձակիմ, -եցայ	to dare
համարձակություն, -եան	audacity, boldness
համբառնամ, համբարձի	to lift, raise (cf. ամբառնամ)
համբառ, -ոց or -աց	news, information, story; renown
համբառեմ, -եցի	to proclaim, make known, reveal
համբերեմ, -ի	to endure: have patience; suffer
համբերություն, -եան	patience: endurance
համբոյր, -ից	kiss
համբուրեմ, -եցի	to kiss
համեմատ, -ից (with dat.)	proportional: commensurate
համբ, համեր	mute, dumb
Հայ, -ոց	Armenian: pl. Հայք the Armenians
Հայաստան, -ի	Armenian
Հայաստանի, -եաց	Armenian
Հայերէն	Armenian (language)
Հայեցում, -ոց	sight: spectacle
Հայիմ, -եցայ	to look at
Հայիոյութիւն, -եան	blasphemy
Հայր, հայր, nom. pl. հայրք	father
Հայրական, -աց	paternal, ancestral: fatherly
Հայրապետ, -աց	patriarch
Հայրենի, -եաց	paternal, ancestral
Հայրիկ	dim. of Հայր, papa
Համապազ (adv.)	continually, ever
Համապազորդ, -աց	constant, eternal
Հանգամանք, -աց (pl. noun)	condition, manner, circum- stance, detail
Հանգիստ, Հանգստեան	peace, calm, quiet, rest, repose; ի Հանգիստ փոխեմ
Հանգչիմ, Հանգեայ	to put to rest to rest, repose, relax

VOCABULARY
Armenian - English

հանդերձ (proposition, with instr.)	with, together with
հանդերձ, -ից	clothing
հանդերձեալք, հանդերձիւոց (pl. noun)	the future
հանդէպ	opposite, before, in front of
հանդիպիմ, -եցայ (dat.)	to meet, encounter; attain
հանեմ, հանի	to draw, drag, remove: հանել ի վեր to bring up, pull up
համեար, -ոց	intelligence, skill, knowledge
հաշուիմ, հաշուեցայ	to count, reckon
հաս, -ից	revenue
հասանեմ, հասի	to arrive, happen, come to; grasp, understand; ի վերայ հասանեմ to comprehend, grasp, penetrate
հասարակ, -աց	common, public, առ հասարակ, in common, all together
հասարակաց	common, public
հասկ, -ից	car (of wheat, etc.)
հատուցանեմ, -ուցի	to cause to happen, bring about
հաստատեմ, -եցի	1) to ratify, affirm; 2) to establish
հաստատութիւն, -եան	stability, constancy; hypostasis
հաստատում, -ոց	stable, firm, constant
հատանեմ, հատի	to cut, break, interrupt
հատուցանեմ, -ուցի	to give back; pay, requite
Հաբաման, -այ	Ahriman; Satan
հարաւ, -ոյ	south
հարաւայիմ, -ոց	southern
հարթեմ, -եցի	to make level, smooth, even (from հարթ, -ից flat)
հարի	aor. of հարկանեմ, strike
հարիւր	one hundred

VOCABULARY
Armenian - English

հարկ, -աց	tax, duty, need; հարկ է it is necessary, obligatory
հարկանեմ, հարի	to strike, beat, hit, perform, spread: փող հարկանեմ , sound the trumpet
հարուած, -ոց	blow, calamity
հարսանիք, հարսանեաց (pl. noun)	marriage
հարսն, հարսին, հարսունք, հարսանց	bride
հարսնութիւն, -եան	wedding
հարստահար	afflicted, distressed (from հարուստ powerful + հար)
հարցանեմ, հարցի	to ask
հաց, -ից	bread
հաւ, -ուց	bird, hen: grandfather
հաւանիմ, -եցայ	to agree, concur, accede
հաւանութիւն, -եան	agreement, belief, conviction
հաւասար, -ից or -աց	like, similar, equivalent; friend, companion
հաւասարեմ, -եցի	be or make equal: compare
հաւատ, -ոյ usually in the pl.	belief, faith; faithfulness
հաւատք, -ոց	
հաւատամ, -աց (with dat.)	to believe
հաւատարիմ, -աց	faithful, trustworthy
հաւրաքոյր, -քեռ	aunt, father's sister
հեթանոս, -աց	heathen, pagan, Gentile; հեթանոսք Gentiles, τὰ ἔθνη
հելլենական	Greek
հեծանիմ, հեծայ	to mount, ride
հեծեմ, -եցի	to moan, lament
հեծեծեմ, -եցի	to groan, moan
հեղեղ, -աց	torrent, stream, flood
հեղձնում, հեղձայ	to choke, suffocate

VOCABULARY
Armenian – English

հեղում, հեղի	to pour, spill; also pass. (aor. հեղալ) be split, poured; flow
հեճուկք	spite, grudge
հեմում, հեմի (also համում)	to weave, sew together
հեշտական, -աց	delightful, agreeable
հեռաստան	distance; adv. ի հեռաստանէ from afar
հեռի	distant, far; ի հեռի far; հեռուստ, from afar
հետ, -ոց	trace, footprint
հետզհետե	little by little, gradually
հետե	see հետզհետե, յայսմհետե, յայմհետե
հերձում, հերձի. 3 sg. հհերձ	to cleave, split, divide; tear, rend
հզաւր, -աց	strong, powerful; հզաւրագոյն, -ից very powerful, more powerful
հէն, հինից	brigand, robber
հիամամ, -ացայ	to admire, wonder at, be astonished
հիմն, հիման, հիմումք, հիմանց	base, foundation
հին, հնոց	old, ancient
հիմաբար	of a brigand
հինգ, -ից	five
հինգերորդ, -աց	fifth
հիւանդ, -աց	sick
հիւանդանոց, -ոցաց	hospital
հիւանդութիւն, -եան	sickness, disease
հիւք, -ոյ	matter, nature, essence (cf. միւք)
հիւծամիմ, հիւծայ	to become thin; weaken, diminish
հիւղ, հիւղեայ	matter, stuff (cf. նիւղ)

VOCABULARY

Armenian - English

հիւպատեան	consuls (collective), ὑποπτος
հիւսիս, հիւսիսոյ	north
հիւսիսային, -ոց	northern
հիւսն, հիւսան, հիւսունք, հիւսանց	carpenter
հիւր, հիւրոց	guest, visitor
հլու, -աց	docile, obedient
հմայք, հմայից (pl. noun)	divination, augury, soothsaying, spell
հմուտ, հմտաց (with dat.)	one who knows (something) well, skilled, learned
հնազանդ, -ից	obedient, submissive
հնազանդիմ, -եցայ	to submit, be resigned
հնազանդութիւն, -եան	obedience, submission
հնամամ, -ացայ	to become old, used up; age
հնարաւոր, -աց	possible
հնարիմ, -եցայ	to think about, ponder
հնարողութիւն, -եան	dexterity, art, skill
հնարք, հնարից (pl. noun)	ways and means: inventiveness, skill: հնար է, it is possible
հնգեկիմ	fivfold
հնգետասան, -ից	fifteen
հնգետասանամեանք, -եմից	fifteen years
հնութիւն, -եան	antiquity
հնչիւն, հնչման	sound, voice, noise
հոգ, -ոց	care, trouble: հոգ ի մտի արկանեմ to care, be concerned, anxious
հոգաբարձութիւն	solicitude
հոգամ, -ացի and -ացայ	to care, worry, be concerned, be troubled
հոգեւոր, -աց	spiritual; devout, pious; animate, living
հոգի, -ւոց	spirit, soul, breath (cf. ոգի)
հող, -ոց	ground, base; earth; tomb
հողանմամ, -ացայ	to become earth, turn to dust

VOCABULARY
Armenian - English

հողմ, -ոց	wind, breeze, air
Հռոմք, Հռոմոց (pl. noun)	Romans, Byzantines
հով, -ոց or -ուց	fresh, cool, cold
հովիւ, հովուաց	shepherd; pastor
հոտ, -ոց	odour, scent
հոտիմ, եցայ	to have a bad smell, stink
հոտոտիմ, -եցայ	to put out a smell; to breathe; stink
հուսկ, հուսկից	last
հուր, հրոյ	fire
հպարտամ, -ացայ	to become proud, swell with pride; (from հպարտ, -ից haughty, arrogant)
Հոփսիսիմեանք, Հոփսիսիմեանց	companions of Rhipsimē
հռովմայեցի, -ոց	Roman
հռչակաւոր, -աց	famous, celebrated, renowned (from հռչակ, -աց fame)
հսկայ, -ից	giant (also սկայ)
հրաժարեմ, -եցի	to renounce, depart
հրամայեմ, -եցի	to command, order, decree
հրաման, -աց	command, order, decree
հրամանատար, -աց	commander, chief
հրապարակ, -աց	public square; court; assembly
հրապուրեմ, -եցի	to entice, tempt, seduce (from հրապոյրք, attrac- tion, lure)
Հրեայ, Հրեից	Jew, Hebrew
Հրեաստան and Հրեաստան	Judea
հրեղէն, -աց	fiery (from հուր)
հրեշտակ, -աց	angel; messenger
հրձիգ	incendiary, arsonist (հուր + ձիգ, cf. ձգեմ)

VOCABULARY
Armenian - English

ձ

ձախ, -ոյ and -ու	left (direction)
ձախողակ, -աց	sinister
ձայն, -ից	voice, shout
ձայնեմ, -եցի	to shout, cry out
ձանձրացուցանեմ, ձանձրացուցի	to annoy, trouble, tire
ձառնեմ, -եցի	to offer, present, dedicate
ձգեմ, -եցի	to stretch, pull; draw; hurl
ձեզ	acc. dat. loc. of դուք; whence ձեզեն, personally, by yourself
ձեղում, ձեղումն	ceiling, roof
ձեռագործ, -աց	hand-made, man-made; also, handicraft
ձեռն, ձեռիմ nom. pl. ձեռք gen. dat. pl. ձեռաց	hand: ի ձեռն + gen. through
ձեռնքիկ	whose hand is broken
ձեր, -ոց	your
ձերբակալ, -աց	arrested, prisoner (ձերբ instr. of ձեռն + -կալ)
ձերբասուն	nourished, raised: pupil, creature (ձերբ + -սուն, cf. սնանիմ)
ձև, ձևոց	form, shape, model
ձեթ, ձիթոյ	oil, olive
ձի, ձիոց	horse
ձիթենի, -եաց	olive-tree
ձիւն, ձեան	snow
ձմեռն, ձմերայնոյ	winter
ձմերոց, -աց and ձմերանոց, -աց	winter home; winter quarters
ձորակ, -աց	ravine, small valley
ձորձ, -ոց	clothing
ձու, ձուոց	egg

VOCABULARY
Armenian – English

ձուկն, ձկան, ձկունք, ձկանց
ձրի fish
free, for nothing (from ձիր,
ձրից gift)

դ

Դևի Levi

ե

ճակատ, -ուց front; forehead; face; ճակատս
տա՛մ to arrange in battle
order; attack

ճանաչեմ, ծանեալ to know, recognize

ճանապարհ, -աց road, way, route; journey

ճանապարհորդեմ, -եցի to journey, travel

ճանճ, ից fly, insect

ճանճիկ gnat

ճաշակեմ, -եցի to taste, eat (from ճաշակ,
-աւ, taste, food)

ճապաղեմ, -եցի to scatter

ճարտար, -աց skillful, dextrous

ճարտարութիւն, -եան eloquence

ճգնութիւն, -եան ascetic practice (from ճիգն,
-ան, effort, mortification)

ճեմիմ, -եցալ to promenade, take a walk

ճեպ, ճեպոց haste, speed

ճիւղութիւն, -եան horror, monstrosity; nightmare
(from ճիւղ, -աց monster)

ճմնդուկ, -աց sparrow

ճշմարիտ, -ից true (cf. ճիշտ, true)

ճշմարտութիւն, -եան truth

ճշմարտութեամբ truly, in truth

ճրագ, -աց nom. pl. ճրագումք lamp, lantern

VOCABULARY
Armenian - English

մ

Մագդաղենացի, -ոց	from Magdala, Magdalene
մագդեզն, մագդեզունք,	Mazdean
մագդեզանց	
մածանիմ, մածայ	to adhere, stick, cling
մահ, մահու and մահուան	death
մահապարտ, -աց	guilty, deserving the death
	penalty (cf. պարտք)
մահիմք, մահեաց (pl. noun)	bed
Մամիկոնեան	Mamikonian (name of a
	leading Armenian family)
մայր, մաւր	mother
մայրաքաղաք, -աց	metropolis
մայրի, -եաց	forest, wood
մամանիխ, մամանխոյ	mustard, senna
մամաւանդ	especially
մանկիկ	child, tot
մանկութիւն, -եան	childhood, youth
մանուկ, մանկան	child (cf. մանր, small);
	collectively մանկտի, -ւոյ,
	children
մաշկ, -աց or -ից	skin, pelt
մաշկեղէն, -իմաց	leathery, of leather, tough
մաշկեակ, -եաց	clothing of leather or hide
մաշկի	leathery
մասն, մասին, մասունք	part, share; ըստ մասանց
	in detail
մատանի, -ւոց	ring (for finger)
մատն, մատին, մատունք, մատանց	finger
մատնիմ, -եցի	to betray, denounce
մատնիչ, -աց	betrayor, traitor
մատուռն, մատրանց	martyrium; chapel

VOCABULARY
Armenian - English

մատուցանեմ, -ուցի	to make approach, bring near; offer, present: զոհ մատուցանեմ, offer a sacrifice
մատչիմ, մատեայ	to approach, draw near, advance toward
մարգարե, -էից	prophet
մարգարեանամ, -ացայ	to prophesy
մարգարիտ, -ոյ or -ի, -աց	pearl
մարդ, -ոյ	man (in the plural, the collective is generally used; մարդիկ, մարդկան, men)
մարդասեր, մարդասիրից	who loves mankind
մարք	possible; մարք է մեա, he may (cf. մարքեմ)
Մարի, Մարեայ	Mari
Մարիամ, -այ	Mary
Մարկիոն	Marcion
մարմին, մարմնոց	body, flesh
մարմնապիշ	regarding the body, sensual; (cf. պշմում)
մարմնաւոր, -աց	bodily, corporeal
մարտ, -ից	battle, war
մարտիկ, -աց	warrior, soldier, combatant
մարտնչիմ, մարտեայ	to fight
Մարք, Մարաց	the Medes
մաւտ	near(by)
մաքի, մաքեաց	sheep
մաքս, -ից	duty, tariff
մաքսաւոր, -աց	customs-officer; publican
մաքսաւորութիւն, -եան	customs-house
մեզէն	see միք
մեծ, -աց	great, notable
մեծաքեան, -քեռիմ	one who has a heavy burden

VOCABULARY

Armenian - English

մեծագանձ	very wealthy, very rich
մեծագին, մեծագնոց	precious, costly
մեծագոյն, -գունից	greater, very great
մեծախումբ	numerous, various
մեծամեծ, -աց	very great: մեծամեծք nobles, magnates
մեծապատիւ	greatly honored, very honorable
մեծապէս (adv.)	greatly, much, very
մեծատուն, -տան	mighty: rich, opulent
մեծարանք, մեծարանաց (pl. noun)	respect, honour
մեծարեմ	to honour, respect
մեծարոյ, -ից	respected, honoured
մեծացուցանեմ, -ուցի	to honour (fact. of մեծանամ, -ացայ become great)
մեծութիւն, -եան	greatness, grandeur, magnificence: riches
մեկին	single, simple, precise, distinct
մեկնեմ, -եցի	to clarify, explain
մեկնիմ, -եցայ	to separate oneself, depart
մեկնութիւն, -եան	explanation
մեկուսի	aside, apart, outside (cf. կոյս)
մեհեան, -եմից	temple
մեղանչեմ, մեղայ	to sin: give offense
մեղաւոր, -աց	sin: sinner; sinful, guilty
մեղմ, -ոց	sweet-tempered, gentle, mild
մեղու, -աց	bee (cf. մեղր)
մեղուանոց, -աց	beehive
մեղր, մեղու	honey
մեղք, -աց (pl. noun)	sin, transgression, fault
մեմանոց	hermitage (from միայն)
մեռանիմ, մեռայ	to die
մետասան, -ից	cleven
մեր	our
մերժեմ, -եցի	to reject, remove; ի բաց մերժեմ, to draw away

VOCABULARY
Armenian - English

մերկ, -ոց	naked, uncovered; adv. ի մերկուց to expose, reveal, uncover, strip off
մերկանամ, մերկացայ	
մերձ	near
մերձենամ, -եցայ	to draw near; have intercourse
միւս	see միւս
մեք	we
մէգ, միգաց, inst. միգով	fog, mist
մէն, մենի, մենիւ	each one
մէջ, միջոյ	middle, midst; ի մէջ, ի միջի in the middle, in the midst, among; ի միջի մերում, in our midst, among us; ընդ մէջ անցանքս, անցի to cross, pierce, penetrate; ի մէջ առնում, առի to introduce
մէջք, միջաց	waist
մթացուցանեմ, մթացուցի	to darken (from մութ, -ոց darkness)
մծիղ, -աց	fly, flea (also մծեղ)
մծղուկ, -կան	gnat, midge
մի	one, a, single
մի (prohibitive negative)	not
միաբան	with one voice, in accord, in unison
միաբանութիւն, -եան	to unite; agree with
միակողմանի	crippled, lame; adv. on one side
միամիտ, -մտաց	unanimous
միամտութիւն, -եան	unanimity
միայն, -ից	only, merely; single, solitary
միայնակեաց, միայնակեցաց	hermit
միայնակեցական, -աց	eremitic

VOCABULARY

Armenian - English

միանգամ	once
միանգամայն	all at once, at the same time
միանձն, միանձին,	hermit, monk
միանձունք, միանձանց	
միաշաբաթի	first day of the week; loc. միաշաբաթ-ուղ, but gen. dat. միաշաբաթու, fol- lowing the declination of շաբաթ
միաւորութիւն, -եան	unanimity
միեթե	usually միթե, q.v.
միթե	interrogative particle; can it be? is it possible?
միմեանս, միմեանց	each other; one another (reciprocal pronoun)
միմն ... միւսն	the one ... the other
մինչ	until, up to, as far as; while, during
մինչդեռ	while, during
մինչեւ	until, as far as
մինչչեւ	before (of time)
միշտ (adv.)	always, eternally
միջամուխ	entered, penetrated (cf. միտմ)
միջնաշխարհ, -աց	midland
միս, մսոյ	meat
միտք, մտաց (pl. noun)	mind, intellect, intelligence; զմտաւ ածեմ to con- sider, reflect, ponder
միւս, -ոց	other
միւսանգամ	one more time; once again
մխեմ, -եցի	to immerse, dip in; drive in, thrust
մկրտեմ, -եցի	to baptize; bathe, purify
մկրտիչ, -աց	baptist, baptizer
մկրտութիւն, -եան	baptism; purification
մնամ, -ացի	to remain

VOCABULARY
Armenian - English

մնացորդ, -աց	rest, remainder
մնացուածք, -ոց (pl. noun)	remainder, residue
մշակ, -աց	worker; labourer; servant
մշտնջեամ	eternal
մշտնջեամամունչ	ever-resounding
մշտնջեամաւոր, -աց	eternal
մշտնջեամաւորութիւն, -եամ	eternity
մոգ, -ուց	magus (Zoroastrian priest)
մոգպետ	chief magus
մոլեգին, -գնաց	furious, enraged, beside oneself
մոլի, -եաց	furious
մոլորիմ, -եցայ	to wander, err
մոլորութիւն, -եան	error, going astray
մոխիր, -ոց	ashes
մոխրանոց, -աց	fire-temple
մոխրոց, -աց	waste-heap, dunghill
մոմեղէն, մոմեղինաց	candle
մոյր, մուրոյ	the act of begging
մոռամամ, -ացայ	to forget
մոռացումն, մոռացման and մոռացաւնք	forgetfulness, oblivion, neglect
Մովսէս, Մովսեսի and Մովսիսի	Moses
մորենի, -ւոյ	briar, bramble
մորթ, -ոց	skin, pelt, hide, fur
մորթեմ, -եցի	to skin, flay
մուծանեմ, մուծի 3 sg. եմոյծ	to bring in, lead in, introduce
մուտ, մտից	income (cf. մտանեմ)
մուրն, մրնաց	hammer
մումռամ, -ացի	to murmur; grumble
մտանեմ, մտի 3 sg. եմուտ	to go in, enter; penetrate
մրմռեմ, -եցի	to murmur
մրուր, -ոց	lees, dregs; dirt, filth, mud
մրջիւն, մրջման	ant; whence nom. մրջումն and gen. մրջեան

VOCABULARY

Armenian - English

J

յ-	see ի
յագենամ (also յագիմ)	to satisfy oneself, become sated
յագեցայ	
յագեմ, -եցի	to sacrifice
Յակովբոս	Jacob, James
յաղեմ, -եցի	to salt, season with salt
յաղթ	victorious, strong, powerful, enormous
յաղթահարեմ	to conquer, prevail against; overcome (cf. հարկանեմ)
յաղթեմ, -եցի	to win, conquer, be victorious
յանախ, -աց	much, many
յանախաշատ	very frequent, multiple
յանախեմ, -եցի	to multiply, augment: repeat
յամենամ, յամեցայ	to be late, hesitate, linger
յայմժամ	then, at that time
յայմհետէ	from then on, thenceforward, -forth
յայտեղ	in that place
յայմհետէ	from now on, henceforth
յայտ	open(ly), clearly, evidently
յայտնապէս	openly, clearly
յայտնեմ, -եցի	to reveal, disclose
յայտնի, -եաց	open, evident, obvious
յանգէտս	see անգէտ
յանդիման	opposite, facing, in front of, in the sight of (cf. ընդէմ)
յանդիմանիչ, -աց	critic, chider (յանդիմանեմ, -եցի to reprimand)
յանկարծ	suddenly, unexpectedly (cf. կարծեմ)
յանկարծաւրէմ	suddenly, unexpectedly
յանկուցանեմ, յանկուցի	to conciliate, pacify, settle, (or յանգուցանեմ)
(or յանգուցանեմ)	bring to conclusion

VOCABULARY
Armenian - English

յանպատրաստից	unawares, unexpectedly (from ան + պատրաստ)
յանցանք, յանցեալ	to go over, trespass, pass through (from յանց , sin, transgression)
յանցանք, յանցանաց	trespass, transgression; sin, crime
յանցաւոր, -աց	guilty, culpable
յանցուցանել, -ուցի	to cause to sin, err
յաշտ, -ից	sacrifice, oblation, offering
յապաղանք, յապաղանաց	delay, hesitation, postponement
յապաղիմ, -եցալ	to delay, linger
յապաղութիւն, -եան	delay
յաջողութեամբ, -ոց	success, prosperity, good fortune
յաջողութիւն, -եաց	success, prosperity, good fortune
յառաջ	forwards; before (of space or time)
յառաջագոյն	preceding; before, earlier
յառաջանալ, -ացալ	to go before, advance, go ahead, precede
յառնել, յարեալ imp. արի	to arise, stand up
յատակ, -աց	floor; pavement
յատանել, յատի	to cut, prune
յարգել, -եցի	to honor, esteem, appreciate
յարեալ	aor. of յառնել
յարեցուցանել, յարեցուցի	to attach, connect, cause to join
յարիմ, -եցալ	to adhere to, cling to
յարկ, -աց	roof
յարձակիմ, -եցալ	to assail, attack; hurl oneself forward
յարձակումն, յարձակմանց	assault, attack
յարութիւն, -եան	resurrection; arising
յարուցանել, -ուցի	to cause to arise, raise; erect; resuscitate; incite to revolt

VOCABULARY

Armenian - English

յաւմակ, -աց	young horse or donkey; colt, filly
յաւդ, -ից	link, joint
յաւելում, -ոց	increase, addition, supplement
յաւելում, -ի	to add, join, increase: pass. (aor. յաւելայ) grow, increase: become attached
յաւժար, -աց	disposed to, well-disposed: ready, willing
յաւժարութիւն, -եան	willingness, inclination
յաւիտեան, յաւիտենից	eternal, eternity (from յաւէտ very, continuous)
յաւիտեանք, յաւիտենից (pl. noun)	eternity
յաւիտեանական, -աց	eternal
յարիմնիմ, -եցի	to fashion, form, organize, prepare (cf. արեմք)
յափշտակեմ, -եցի	to plunder, rob, snatch
յնում, յեցայ	to lean on, depend on
յնում, յնոի	to attach, insert
Յեսու, Յեսուայ	Joshua, Jesus
յետ (with gen.)	after, following
յետին, -ոց	last
յետոյ	after
յերկումամ, -ացայ	to doubt, question, suspect (cf. երկու)
յիմար, -աց	foolish, mad, insane
յիմարութիւն, -եան	madness, insanity, folly
յիշատակ, -աց	memory, recollection, memorial
յիշատակեմ, -եցի	to remember; remind
յիշեմ, -եցի	to recall, remember (cf. ուշ memory, mind)
յիսուն, -ից	fifty
Յիսուս, -իւ	Jesus
յղամամ, -ացայ	to conceive, become pregnant
յղեմ, -եցի	to send
յղեմամ, յղեցայ	see յղամամ

VOCABULARY
Armenian - English

յո՞	whither?
յուլով, -ից	many, most
յոյժ	very, much (cf. ոյժ force)
Թոյն, Թումաց	Greek (noun)
յոյս, յուսոյ	hope
Յովհաննէս	Johannes, John
յորժամ	when, as
յորձանք, յորձանաց (pl. noun)	torrent, rapids
յորմէհեաւ	since, since when
Յուդա	Judas
յուզեմ, -եցի	to set in motion, incite, excite; seek, search (from յոյգ, -ից search, investigation)
յուզարկեմ, -եցի	to send, lead, accompany (cf. ուղի)
յումական, -աց	Greek (adj.)
յումարէմ	in Greek (from Թոյն)
յուսահատ, -ից or -աց	hopeless (cf. հատանեմ)
յուսամ, -ացայ	to hope

ն

-ն	dem. suffix
նա (dem.)	that (one), also adverbial, նա, then
Նազովրեցի, -ոց	Nazarene
նախ	previously, earlier, first
նախագահ, -ից	principal, capital (cf. գահ)
նախաբոռ, -ոց or -աց	the first seat (or place) at the table; president, patriarch, etc.
նախկարգ, -աց	of the first order or rank
նախանձ, -ու	jealousy; rivalry; zeal
նախանձիմ, -եցայ	to be envious, jealous
նախանձոտ, -աց	jealous: also նախանձկոտ, jealous

VOCABULARY
Armenian - English

մախառեմ, -եցի	to insult, injure
մախառիմք, մախառամաց (anomalous pl. noun)	insult, abuse, outrage
մախարար, -աց	prince, noble
մախարարեան (collective noun)	nobility
մախմի, -եաց	first, primitive: old, ancient; as a noun: chief, in the plural, ancestors
Նածրացի, -եաց	Christian, Nazarene (cf. Նազովրեցի, -ւոց)
մամակ, -աց	letter
մայիմ, -եցայ	to look
մարդեան	of nard (from մարդոս, nard)
մաւ, -աց (also -ուց)	ship, boat; whence մաւակ boat, skiff
մաւասարդ, -աւ	New Year: first month of the Old Armenian calendar
մաւթի, -եաց	hungry, fasting
մեղեմ, -եցի	to torment, afflict (from մեղ, -ոյ narrow, oppressed)
մեմզ, -աց	fraud, ruse, trick
մեմզաւոր, -աց	deceiver
մեմզեմ, -եցի	to trick, deceive
մեմզութիւն, -եան	trickery, deceit
մերեմ, -եցի	to pardon, excuse, absolve: permit, allow, suffer
մերկանեմ, մերկի and մերկեմ, -եցի	to tint, color, paint (from մերկ, -ոց tint)
Ներսէս	Nerses (proper noun)
մերքիմ, մերքնոյ	inner
մերքոյ, ի մերքոյ	under
մերքուստ, ի մերքուստ	from the inside, from within
մերքս (ի մերքս)	inside, within
մզովեմ, -եցի	to swear, curse (from մզովք, -ից oath, curse)

VOCABULARY
Armenian - English

Նիկիական, -աց	Nicaean
նիրի	sleep
նիրիւմ, -եցի	to sleep
նիւթ, -ոյ	matter (cf. հիւթ)
նկամակ, -աց	loaf of bread (from նկան loaf of bread)
մամ, -ից	similar, like
մամաւոյ (and մամոյ), -աց	similar
մամնիմ, -եցայ	to resemble, be similar, imitate (+ dat.)
մամութիւն, -եան	likeness, similarity
մնչեմ, -եցի	to sleep
նշան, -աց	mark, sign
նշանագիր, -ոց	character (of script), alphabet, writing system
նշանակեմ, -եցի	to designate, indicate
նշդեհ, -ից	traveller
նշխարի, -աց	relic
նշմարան, -աց	track, trace, mark
նոյն (dem. pro. of identity)	the same (one)
նոյնժամայն	at the same time
նոյնչափ, -ուց	that much, so much, as much
նոյնպէս	likewise, in the same way
նոր, -ոց	new
նորոգ	new
նորոգեմ, -եցի	to renew: repeat
նու, նուոյ	daughter-in-law
նուագ, -աց	song
նուագածու, -աց	musician, singer (cf. ածեմ)
նուագարան, -աց	musical instrument
նուագ, -ից	less, lesser, small, inferior
նուազեմ, -եցի	to diminish, reduce
նուազիմ, -եցայ	to become smaller
նուէր, նուիրաց	offering, gift
նունն, նոան, նոունք	pomegranate

VOCABULARY
Armenian - English

նուրբ, նրբից	fine, subtle
նստիմ, նստայ imp. նիստ	to sit (cf. նիստ position, place, seat)
նստուցանեմ, -ուցի	to seat

2

շաբաթ, -ու	Sabbath: week
շահ, -ից	gain, profit, use
շահական	see շահեկան
շահապետ, -աց	prefect, governor (also <i>genius tuclarius</i>)
շահեկան, -աց	useful, profitable
շահիմ, -եցայ	to win, gain, profit
Շապուհ	Shapuh (proper name)
շատ, -ից	very, much
շարժ, -ից	movement, shaking
շարժեմ, -եցի	to shake, move
շարժիմ, -եցայ	to be shaken, move
շարժումն, շարժման, -մունք	movement, shaking
շարժում, -ոց	shaking
շաշափեմ, -եցի	to feel, touch
շէն, շինից	1) inhabited; 2) built: 3) prosperous; 4) village, hamlet
շէնք, շինաց	inhabited land, settlements; building
շիկափուկ	made of red leather (շէկ tawny, reddish + փուկ leather cord)
շինական, -աց	peasant, farmer
շինեմ, -եցի	to build (from շէն)
շինուած, -ոց	building
շինութիւն, -եան	building; prosperity, blossoming
շիշ, շից	bottle, flask

VOCABULARY
Armenian - English

շիջանիմ, շիջայ	to be extinguished; cease; die
շիջուցանեմ, -ուցի	to extinguish
շղթայ, -ից	chain, link
շնորհագիր	written by divine grace
շնորհեմ, -եցի	to favor, grace; give a present, endow; gratify; pardon, please
շնորհք, -աց (pl. noun)	grace, favor
շուն, շան	dog
շունչ, շնչոյ	breath; spirit, soul
շուրթն, շրթան, շրթունք	lip; border, edge
շուրջ	around
շուրջանակի	as adj. surrounding; as adv. in the region; in a circle
շէիւն, շէման	whistling
շտեմարան, -աց (also as plural noun)	warehouse, storeroom, granary
շրջեմ, -եցի	to turn, change
շրջիմ, -եցայ	to go, go around, march; be turned, change

n

ն (and հմ)	(interrog. pronoun) who?
նգի, -ւոց	spirit, soul, πνεῦμα (cf. հոգի)
ողբ, -ոց	lamentation, weeping
ողբամ, -ացայ	to lament
ողբումն, ողբման	lamentation
ողողեմ, -եցի	to swim; submerge (cf. հեղում)
ողորմած, -աց	merciful, compassionate
ողորմիմ, -եցայ (with dat.)	to have pity or compassion (from ողորմ, -ոյ pity)
ողոք, -ոց	request; supplication, entreaty
ողջ, -ոց	healthy; ողջ եր, χαῖρε

VOCABULARY
Armenian - English

ողջակեզ, ողջակիզի	sacrifice: burnt offering (cf. կիզում)
ողջամամ, -ացայ	to be, become healthy
ողջացուցանեմ, -ուցի	to heal
ողջոյմ, ողջումի, -իւ	greeting
ողջոյմ, -ից (adj.)	all, entire, whole
ոմ, ոմոյ	detail, order: style
ոմմ	someone, a
ոյր	gen. of ոմ, ոմ
ոչ	not, no: ոչ իմչ nothing
ոչխար, -ոց	sheep
ոռոգանեմ, ոռոգի	to wet, irrigate (also առոգանեմ, առոգի)
Ոսկեծին, Ոսկեծնիւ	the Goldern-born one (cf. ծին)
ոսկեհատ, -ոց	gold-mine: golden
ոսկեդէմ, -աց	golden, of gold
Ոսկեմայր, Ոսկեմայր	the Golden Mother
ոսկեաւդ	having gold rings (cf. աւդ, -ից ring)
ոսկի, -ւոյ	gold
ոսկր, ոսկեր	bone
ոկ	who?
ոտմ, ոտին nom. pl. ոտք	foot
gen. pl. ոտից	
ոտմաւոր, -աց	pedestrian
որ, -ոյ interrog. and rel. adj.	which
որբանոց, որբանոցաց	orphanage (from որբ, -ոց orphan)
որդեակ, -եկաց	small child (diminutive of որդի)
որդի, -ւոց	son, child [loc. որդւոջ p. 135 is irregular]
որդն, որդան, որդունք	worm
որեար, որերոյ (collective noun)	people, folk
որթ, -ոց	grapevine

VOCABULARY
Armenian - English

որթ, -ուց	calf
որկոր, -ոց	throat
որձ, -ից	male
որովայն, -ից	womb; stomach
որովհետև	since, because
որոտամ, -ացի	to thunder
որոտումն, որոտման	thunder
որչափ	as much
որպես	as, how, որպես զի so that
որպիսի, -եաց	such
որս, որսոց	hunt, prey, game
որսամ, -ացի and -ացայ	to hunt
որսող, -աց and որսորդ, -աց	hunter
ութ, -ից	cight
ութերորդ, -աց	cighth
ութսուն, -ից	cighty
ուժգին	strong, intense, severe
ուխտ, -ից	vow, pact, contract, treaty;
	clergy
ուխտեմ, -եցի	to swear an oath
ուղեկից, -աց	traveling companion (cf. -կից)
ուղի, -ույ	road, way; journey
ուղիղ, -ոց	straight, upright, direct
ուղիւթ, -ից (pl. noun)	mountain stream, torrent
ուղղեմ, -եցի	to set up, raise; direct
ուղղորդ, -աց	straight, direct, upright
ուղղութիւն, -եան	straightness, correctness, reform
ուղտ, -ուց	camel
ունիմ, կալայ	to have, hold, keep; seize
ունկն, ունկամ pl. ակամջք, -աց	car
ունջ, -ոց	ground, base, foundation;
	ընդ ունջ տանիմ, razе to
	the foundations, destroy

VOCABULARY
Armenian - English

ուշ, ուշոյ

memory, recollection; բան ուշ
եղեւ ինձ, I remembered
the word, called the word
to mind

ուռնում, ուռեայ
ուռուցանեմ, -ուցի
ուս, ուսոց
ուսանիմ, ուսայ

to swell, puff
to swell, inflate
shoulder
to learn, study, practice,
be taught

ուսումն, ուսման
ուսումնակից, -աց
ուսուցանեմ, -ուցի
ուսուցիչ, -աց
ուստեք
ուստի (interr. and rel. adv.)
ուսոր, ուստեր
ուտեմ, կերայ 3 sg. եկեր
ուտեստ, -ից
ուր (interr. and rel. adv.)
ուրախ
ուրամամ, -ացայ
ուրեմն

study, instruction, learning
fellow-pupil (cf. -կից)
to teach, instruct, inform
teacher
from somewhere
from where, whence
son
to eat
food, nourishment
where
joyous, joyful
to deny, denounce, disavow
somewhere (indef. adv.):
so, then

ուրեք

somewhere, anywhere;

ոք

ոչ ուրեք nowhere

someone, somebody;

ոչ ոք no one, nobody

չ

չ-

unstressed form of the negative

չար, -աց

bad, wicked, evil

չարագործ, -աց

malefactor, evil-doer

չարախաւս, -աց

slander, detractor, one who
speaks evil (cf. խաւսիմ)

VOCABULARY
Armenian - English

չարաչար	very bad
չարասեր, չարասիրաց	loving evil
չարիք, չարեաց (pl. noun)	evil
չարութիւն, -եան	evil, wickedness
չարչարեմ, -եցի	to torture, torment, maltreat
չափ, -ուց and -ոց	degree, measure: model: հայրական չափում like a father, in the mode of a father
չափեմ, -եցի	to measure
չեւ	not yet (չ + եւ)
չիք	there is not, there are not
չոգայ	aor. of երթամ
չոր, -ոց	dry, arid
չորեքեան	all four
չորեկարգեան	(set) in four ranks (cf. կարգ)
չորեկին, -կնաց	fourfold, quadruple
չորեկուսի	four-sided (cf. կոյս)
չորեքհարիւր, -ոց	four hundred
չորեքասան, -ից	fourteen
չորիք	fourth (usually in sense of "a fourth (part) of")
չորրորդ, -աց	fourth (ordinal numeral)
չորք, չորից	four
չուռ, -աց	unfortunate, pitiful (cf. քշուռ)
չուեմ, -եցի	to go, leave, depart
չքաւոր, -աց	poor, needy
չբմեղք: ի չբմեղս առնում	to pardon, excuse, absolve (չիք-մեղք)

պ

պագանեմ, պագի	to kiss (see երկիր)
---------------	---------------------

VOCABULARY

Armenian - English

պակաստ, -եաց, (3 sg. verb)	there is lacking, missing, required (from պակաս -ից defect)
պակնում, պակեայ պահ, -ուց	to be petrified (with fright) watch, guard (also written պարի: cf. պահբ)
պահապան, -աց պահեմ, -եցի (also պարհեմ)	watchman, guard, sentinel to watch, guard; keep, observe; fast
պահբ, պահոց (pl. noun)	fast: եմ ի պահս, I am fasting (cf. պահ)
պաղատամբ, -աց (pl. noun)	supplication, request
պալ, -ից պալթուցանեմ, -ուցի	fairy to break (fact. of պալթիմ, to split, break, crack)
պալծառամամ, պալծառացայ	to shine brightly, be resplendent
պալմանեմ, պալմանեցի	to contract for; be responsible for
պալբար, -աց -պան	struggle, dispute agent, one who does whatever the first member of the compound means; e.g. պահապան, one who guards
պանդուխտ, -աց պաշարեմ, -եցի պաշտամ, պաշտամանց	foreigner, stranger, immigrant to besiege, afflict, surround service, adoration, worship; cult, cult-centre: պաշտամ առնում to receive honour, be adored
պաշտամեայ, -եից	servant, minister; official; as adj. pious, religious
պաշտեմ, -եցի պառաւ, -ու, -ումբ, -անց	to worship, honour, serve old woman

VOCABULARY

Armenian - English

պատահար, -ից	misfortune, calamity, accident
պատահեմ, -եցի (with dat.)	to meet, come upon; happen
պատան, -աց	binding; in the plural պատանք, burial shroud, winding-sheet
պատանի, -եաց	youth; dim. պատանեակ, -եկաց little child
պատառեմ, -եցի	to tear, rip
պատառումն, պատառման	rip, split, tear
պատասխանի, -եաց	answer, reply; պատասխանի տամ, to reply, answer
պատարագ, -աց	offering
պատեհ, -ից	opportune, proper, right
պատերազմ, -աց	battle, war
nom. pl. պատերազմումք	
պատերազմիմ, -եցայ	to fight, wage war
պատիժ, պատժոյ	punishment
պատիւ, պատուոյ and պատուի, պատուոց	honour, homage, esteem
պատկեր, -աց	image, idol, statue
պատճառ, -աց	cause, reason
պատճեն, պատճենից	copy
պատմեմ, -եցի	to narrate, tell
պատմութիւն, -եան	story, history, narrative
պատմունան, -աց	garment, clothing, cloak, coat; robe
պատշաճ, -ից	fit, proper, suitable
պատուական, -աց	honorable, venerable, excellent
պատուեմ, -եցի	to honour, respect
պատուէր	order, command
պատուիրակ, -աց	envoy, emissary
պատուիրան, -աց	order, command
պատուիրեմ, -եցի	to command, decree
պատուիաս, -ից	punishment
պատուիասեմ, -եցի	to punish

VOCABULARY

Armenian - English

պատրաստ, -ից	ready, prepared (cf. յանպատրաստից)
պատրաստեմ, -եցի	to prepare
պատրաստութիւն, -եան	preparation
պատրիկ, -աց	patrician, πατρίκιος (title)
պարան, -աց	cord, rope
պարանոց, -ի, -աւ	neck
պարապ, -ոյ	occasion; repose, leisure: պարապով on the occasion, at the opportune time
պարար	fattening food
պարարակ, -աց	fattened
պարարտ, -աց or -ից	fat; fertile
պարգեւ, -աց	gift
պարգեւեմ, -եցի	to give
պարզ, -ից	simple, plain, pure
պարծանք, -աց (pl. noun)	glory, boasting
պարհ	see պահ
պարմայեմ, -եցի	to touch, test, experience
պարսաւեմ, -եցի	to scorn, despise
Պարսիկ, -աց	Persian
Պարսք, Պարսից (pl. noun)	the Persians
պարսպեմ, -եցի	to build a wall around (a city)
պարտական, -աց (with dat.)	debtor; obligated; guilty
պարտաւորեմ, -եցի	to accuse, sentence, condemn
պարտէզ, -աց	garden, park
պարտիզպան, -աց	gardner (cf. պան)
պարտիմ, -եցայ	to be obliged, obligated, have to
պարտումն, պարտմանց	defeat
պարտք, պարտուց (pl. noun)	debt; obligation, tribute; պարտ է, it is necessary
պարբ, պարուց (pl. noun)	dance
Պաւղոս	Paul

VOCABULARY

Armenian - English

-պետ	head, leader; as second member of compound, e.g. հայրապետ, -աց patriarch
Պետրոս	Peter; voc. Պետրի
-պէս	adverbial suffix
պէսպէս	in various ways; varied, multicoloured
պէտք (pl. noun), acc. պէտս	need, necessity, -պէտք են, it is necessary
gen. պիտոյից	
պիղծ, պղծոց	impure, filthy
պիտանի, -հաց (with dat.)	useful, profitable; good, laudable
պիտոյ, -ից (with dat.)	necessary, useful
պղծութիւն, -եան	impurity, profanity
պղտորեմ, -եցի	to trouble, muddy (water), make murky (from պղտոր, -ng turbid)
պնդեմ, -եցի	to make firm; fortify (from պինդ, -ng firm, strong, fast)
պնդիմ, -եցայ	to affirm, insist
պշնում, պշեայ	to look at, gaze at, contemplate
պռռնիկ, -աց	fornicator, adulterer, prostitute
պսակ, -աց	crown
պսակեմ, -եցի	to crown
պտղաբեր, -ից	prolific (cf. -բեր)
պտղալից	fruitful (cf. -լից)
պտուղ, պտղոյ	fruit; issue; product
պրծանիմ, պրծայ	to escape, save oneself, flee

2

ջանամ, ջանացի and -ացայ	to strive, seek for, take pains; try, attempt (from ջան, -ից effort, work, travail)
-------------------------	---

VOCABULARY

Armenian - English

ջեռնում, ջեռայ
ջերմ, -ոց

to become warm, warm oneself
warm: ջերմք, ջերմոց warmth,
heat

ջերմաջերմ
ջերմն, ջերման
ջնջեմ, -եցի

very warm
warmth, heat
to clean off, efface, cancel,
destroy (from ջինջ clean)

ջորի, -եաց
ջուր, ջրոյ
ջրեմ, -եցի
ջրհոր, -ոյ

mule
water
to wash off, cancel, dissolve
well (from ջուր + հոր, -ոյ
cistern)

n

ռաբբի
Ռոդացի
ռոնիկ, -աց

rabbi
Rhodian
salary, wages, pension

u

-u
սա (dcm.)
սակ

dem. suffix
this (one)
count, number: condition, state;
see also սակս

սակայն
սակաւ, -ուց
սակաւիկ
սակս, ի սակս

but, however
little, a little; few
(by) a little
concerning, with regard to
(loc. pl. of սակ)

սահման, -աց
սահմանեմ, -եցի
սահմի

limit, border, frontier; territory
to limit, determine, establish
third month of the
Armenian calendar

սաղաք

general-in-chief

VOCABULARY
Armenian - English

սաղմոս, -ից	psalm
սաղմոսերգու, -երգուաց	psalm-singer
Սաղովմէ	Salome
սայլ, -ից	wagon, cart
սաստեմ, -եցի (with dat.)	to order, command imperiously; threaten; reproach (from սաստ, menace, reprimand)
սատակեմ, -եցի	to annihilate, destroy, slaughter
սատամայական, -աց	satanic
սատարեմ, -եցի	to help, assist (from սատար, -աց help; worker)
սատարութիւն, -եան	help, assistance
սարկաւազ, -աց nom. pl. -ումք	deacon
սարսիմ, -եցայ	to tremble (with fright); be afraid
սարսուռ, -ոյ	trembling, shaking, shivering
սարսնում, սարսնեայ	to become tired of, satiated, abandon, revolt against
սաւսափիւն	noise, murmur, cry
սափոր, -ոյ	pitcher, urn
սգամ, -ացի and -ացայ	to mourn, grieve (cf. սուգ)
սեաւ (also սել), սեւոց or սելից	black
սեղան, -ոց	table, altar
սեմեակ, -աց	room, chamber
սեպիական, -աց	special, particular, specific (from սեպուհ, -աց nobleman)
սերմանեմ, -եցի	to sow
սերմն, սերման	seed, fig. race, descendants
սերմանիք, սերմանեաց (pl. noun)	seed
սեփական	see սեպիական
սէգ, սիգաց	proud, haughty, arrogant; imperious

VOCABULARY

Armenian - English

սէր, սիրոյ	love
սիգամ, -ացայ	to be proud, haughty
սիկդ, սկեղ	shekel (unit of money and of measure)
սիղորայ, սիղորայից	syllable
Սիմովն, Սիմոն	Simon
սիրելի, -եաց	beloved, dear, lovable
սիրեմ, -եցի	to love
սիրտ, -ից	heart
սիւն, սեանց	column
սկայ, -ից	giant (cf. հսկայ)
սկայազն, սկայագիւն	of the race of giants (cf. ազն)
Սկարիովտացի	Iscariot
սկաւառակ, -աց	plate, dish, bowl
սկեսուր, -աց	groom's mother; mother-in-law (also կեսուր)
սկիզբն, սկզբան, սկզբունք	beginning
սկուտդ, սկտեղ	dish, plate
սկսանիմ, սկսայ	begin
սնանիմ, սնայ	to be raised, nourished, brought up (root սուն- , cf. ճերքասուն)
սնար, -ից	top of the head; ի սնարս on the summit
սննդակից, -աց	"co-nourished": companion, comrade (սնունդ + -կից)
սողիմ, -եցայ	to crawl, creep
սողում, սողնոյ	crawling creature
սոյն	this same (one)
սովոր, -ից	accustomed, traditional, usual
սովորական, -աց	accustomed, habitual, traditional
սովորութիւն, -եան	habit, tradition, custom
սուգ, սգոյ	sorrow, mourning
սուզանեմ, սուզի 3 sg. հսոյ	to submerge, hide

VOCABULARY
Armenian - English

սուսեր, -աց	sword
սուտ, ստոց or ստից	false
սուր, սրոց	sword; ընդ սուր համեմ, to put to the sword
սուրբ, սրբոց	holy, saintly; saint
սպանանեմ, սպանի	to kill; murder
սպանդ, -ից	slaughter of animals for sacrifice
սպանդանոց, -աց	abattoir, slaughter-house
սպառ	entirely, completely, to the end
սպառ սպուռ	totally, thoroughly
սպառնամ, -ացայ (with dat.)	to threaten, menace
սպաս, -ուց	service
սպասաւոր, -աց	servant
սպասաւորութիւն, -եան	service
սպասեմ, -եցի (with dat.)	to serve
սպարապետ, -աց	commander-in-chief
սպիտակ, -աց	white
սպուռ	see սպառ
ստանամ, -ացայ	to acquire, take possession of; possess
ստացիչ, -աց	possessor
ստեղծանեմ, ստեղծի	to create
ստեմ, -եցի (with dat.)	to break a vow; lie
ստիւն, ստեան, ստիւնք, ստեանց	breast
ստորին, -ոց	lower (from ստոր, -ից bottom)
ստուգագոյն, -ից	more certain, more accurate (from ստոյգ, -ից certain)
ստրուկ, -աց	slave
սրաքիւ	swift-winged (սուր + քիւ, -ոց, wing)
սրտմտիւմ, -եցայ	to be angry, become furious, enraged
սփածանիւմ, սփածայ	to dress, don, put on
սփոփեմ, -եցի	to comfort, console

VOCABULARY

Armenian - English

սքանչիլապէս (adv.)	wonderfully
սքանչիլարար	miracle-worker
սքանչելի, -եաց	wonderful
սքանչելիք, սքանչելեաց	wonder, marvel

վ

վաթսներորդ, -աց	sixtieth
վաթսուն, -ից	sixty (cf. վեց)
վախման, -աց	end: conclusion: death
վախմանիմ, -եցայ	to die, come to the end
վաղ	ancient, old, of former times; adv. soon, quickly, early
վաղագոյն	earlier
վաղիւ	early: tomorrow: the next day: the next morning (instr. of վաղ) ի վաղիւ անդր, the following day
վաղնջուց	old, ancient
վաղուեան	of the following day
վաղվաղակի	soon, quickly, immediately
վաճառ, -աց	commerce, traffic; merchandise; market
վաճառական, -աց	merchant
վաճառեմ, -եցի	to sell
վայ	woe! alas!
վայել է	it is proper: it behooves (one)
վայելուչ	suitable: decorous, fine
վայր, -աց	place, situation, position; ի վայր beneath: վայր մի an instant, moment
վայրենի, -եաց	savage, wild; coarse, rude, rustic
վանական, -աց	monk
վանորայ, վանորայց	monastery, seete

VOCABULARY
Armenian - English

վանք, վանաց (pl. noun)	dwelling; monastery, convent; collective վանհար
վանն	because of, on account of, for the sake of (with gen.) վասն զի because
վաստակիմ, -եցայ	to labor, exert oneself (from վաստակ , -ng or -աց effort)
վատ, -աց	bad, wicked, evil, perverse
վատթար, -աց	bad, ignoble
վատնեմ, -եցի	to waste, dissipate, consume; oppress
վարագոյր, -աց	curtain
վարագ, -աց	boar; as a proper name վարագ , -այ
վարդապետ, -աց	teacher, master
վարեմ, -եցի	to lead, convey, conduct, direct
վարժեմ, -եցի	to educate, instruct
վարձ, -ուց	salary, wages; payment, recompense; pl. վարձք , the same meaning
վարձանք, վարձանաց (pl. noun)	payment, bride-price
վարք, վարուց (pl. noun)	life, conduct; behaviour, morals, manners
վեշտասան, -ից	sixteen
վեր, ի վեր	above, over, up
վերակացու, -աց	overseer, director, governor (cf. կամ)
վերայ adv.	over, above; usually ի վերայ (with gen.)
վերանմա, -ացայ	to arise, go up, ascend
վերին, -աց	superior, higher, celestial; external, outer
վերնագաւառ, -աց	high-region

VOCABULARY
Armenian - English

վերնատուն, -տան	upper storey, top floor (cf. տուն)
վերոյ, ի վերոյ	over, above: ի վերոյն previously
վերուստ, ի վերուստ	from above: from on high, since the beginning
վեց, -ից	six
վեցերորդ, -աց	sixth
վզուրկ	great, big
վէմ, -աց	stone, rock
վէր, -աց	wound
վիճակ, -աց	lot, share, fate, fortune, success: վիճակ պարգեւեմ ի + abl. to give a share of something
վիմ, վնաց	lute
վիշապաբաղ	the dragon-handler (վիշապ, -աց dragon: cf. բաղեմ)
վիպասան, -աց	story-teller (վէպ, -աց, story, tale; cf. ասեմ)
վիրաւոր, -աց	wounded
վիրք, վրաց	Georgians
վկայ, -ից	witness; martyr
վկայարան, -աց	martyrium
վկայեմ, -եցի	to testify, give witness
վկայութիւն, -եան	testimony, evidence, witness
վնարեմ, -եցի	to achieve, accomplish, end; pay, acquit; spend, pass (of time) (from վնար, pay- ment, recompense; end)
վնաս, -ուց	harm, injury, wrong; damage, loss; fault
վնասակար, -աց	pernicious, harmful; guilty (cf. -կար)
վնասակարութիւն, -եան	danger, damage, harm

VOCABULARY
Armenian - English

վնասեմ, -եցի	to harm, injure
վշտակեցութիւն, -եան	anxiety, torment, distress
վրէժ, վրիժուց	vengeance, revenge; վրէժ
	խնդրեմ to seek, or take
	revenge

տ

տ-	negative particle in compound words (e.g. տկար)
տագմապ, -աց	torment, distress
տագմապեմ, -եցի	to oppress; do violence to, afflict
տախտ, -ից	throne, seat; chair, sofa
տակաւ	little by little
տակաւիւն	yet
տաճար, -աց	temple; palace, court
Տաճիկ, -աց	Arab, Arabian
տամ, ետու part. տունեալ	to give; cause, make, as in
	քերել տամ to cause
	to bring
տալգր, տալգեր	husband's brother,
	brother-in-law
տանիմ, տարայ	to lead, bring, carry; support,
	suffer, endure (+ dat.)
տանիք, -եաց (pl. noun)	roof
տանուտէր, տանուտեառն	householder, master of the
	house (cf. տուն, տան
	and տէր)
տանջամբ, տանջամաց (pl. noun)	torture, torment, suffering
տանջեմ, -եցի	to torture
տապալեմ, -եցի	to tumble, knock down,
	demolish
տառապեմ, -եցի	to distress, afflict
տասանորդ, -աց	tithe, tenth part
տասն, տասանց	ten

VOCABULARY
Armenian - English

տասնամեայ	ten-year
տասնապատիկ, -աց	ten-fold
տասնեքեան	all ten
տարածանմ, տարածեմ,	to stretch, extend
տարածեցի	(from տարած, -ից extended, extensive)
տարայ	aor. of տանիմ
Տարաւն	Tarawn (a province west of Lake Van)
Տարաւնական	pertaining to the province of Tarawn
տարեկան, -աց	yearly, annually (cf. -ական)
տարի, -եաց, -ւոջ	year
տարր, տարեր	element
տաւն, -ից	feast, festival
Տաւրոս, -ի	Taurus (mountain)
տգեղ, -ից or -աց	ugly, deformed (cf. գեղ)
տգէտ, տգիտաց	ignorant, unknowing (cf. գէտ)
տգիտաբար	ignorantly, unknowingly
տեղ, տեղոյ, տեղաց	shower
տեղայ, տեղաց	it rains, it is raining
տեղեակ, -աց (with dat.)	well-informed, instructed, skilled in
տեղեկանամ, -ացայ (with dat.)	to be taught, informed, instructed
տեղի, -եաց	place, position: գտեղի առնում to halt; episode
տեսանելիք, -եացք (pl. noun)	eyes: instr. visibly
տեսանմ, տեսի	to see, look at
տեսանող, -աց	viewer, one who sees, looks at
տեսիլ, տեսլեան	sight, view; vision
տեսուչ, -աց	supervisor
տեսչութիւն, -եան	supervisorship, overseership
տերութիւն, -եան	see տէրութիւն

VOCABULARY
Armenian - English

տէր, տեառն inst. տերամբ nom. pl. տեարբ	lord, master (frequently abbreviated տր, when it means God: from տի-ալր; cf. տի-կին)
տէրութիւն, -եան	lordship (տէրութիւն in old MSS)
տէրունական, -աց	lordly
տի, տիոց	year
տիգֆ, տգաց	fore-arms
տիեզերք, տիեզերաց (pl. noun)	universe, cosmos (cf. եզր)
Տիգրոն	Ctesiphon
տիկ, տկաց	leather bag, wineskin
տիկին, տիկնոջ	lady, woman (cf. տէր)
Տիսփոն	Ctesiphon
տիրանամ, -ացայ	to become master of, dominate
տիրեմ, -եցի (with dat.)	to rule, dominate, be master of
տիւ, տուրնջեան	day (as opposed to night)
տխուր, -ոց	sad
տխրիմ, -եցայ	to be sad; mourn
տկար, -աց	feeble, weak (cf. կարեմ)
տնկեմ, -եցի	to plant (cf. տունկ)
տոհմ, -աց	family, race, line
տող, -ից	row, rank, line
տուիչ and տուող	giver (from տամ)
տուն, տան	house, household, family, line, nation
տունկ, տնկաց	plant
տուր	aor. imp. of տամ
տպաւորութիւն, -եան	mark, sign, shape, impression
տրամիմ, -եցայ	to be, become sad
տրամութիւն, -եան	sadness
տրամջիւն, տրամջման	complaint, murmuring
տրտում	sad
տրմութիւն, -եան	vigilance, wakefulness, restlessness

VOCABULARY
Armenian - English

ց

ց-	prep. with acc.: to, towards
ցածնում, ցածեալ	to abase oneself; calm oneself, desist
ցամաք, -աւ	dry, arid; the mainland
ցամաքիմ, -եցալ	to dry up, become dry
ցամաքեցուցանեմ, -ուցի	to dry
ցայգ, -ոյ	night (cf. ալգ)
ցանեմ, -եցի	to scatter, spread; sow (from ցան, -ից scattered, dispersed)
ցանկալի, -եաց	desirable, enviable
ցանկանամ, -ացալ	to desire, want, wish, long for (from ցանկ, -ոց wish, desire, yearning)
ցանկութիւն, -եան	desire
ցասնում, ցասեալ	to become angry
ցասումն, ցասման	anger
ցաւ	see ցաւք
ցաւագիմ	painful, grievous; sad, sorrowful
ցաւեցուցանեմ, -ուցի	to hurt, cause pain
ցաւէ, ցաւեաց (imperf. vb.)	it hurts: իմն ցաւէ it hurts me
ցաւք, ցաւոց (pl. noun)	pain, affliction, torment
ցելում, ցելի	to split
ցերեկ (adv.)	day (cf. երեկ); by day, in the daytime, during the day
ցիր, ցրից	strewn, scattered, dispersed
ցից, ցցոց	(noun) stake, peg, pin; (adj.) erect, sharp
ցնծամ, -ացի and -ացալ	to rejoice
ցնորիմ, -եցալ	to go astray, insane, become delirious
ցորբան	as long as

VOCABULARY
Armenian - English

ցուցանիմ, ցուցի, 3 sg. եցոյց	to show, demonstrate
ցրեմ, -եցի	to scatter, disperse
ցրիւ	scattered here and there (instr. of ցիր, used as an adv.)
ցրուեմ, -եցի	to scatter

փ

փախուստ, փախստեան	flight
փախուցանիմ, -ուցի	to put to flight
փախչիմ, փախեայ	to flee, escape
փախստական, -աց	fugitive, in flight
փախստեայ, -եից	fugitive
փայլակն, -ան	lightning, flash; in the plural, usually փայլատակումք (cf. փայլեմ, shine, gleam)
փայտ, -ից	wood; tree
փայտահար, -աց	woodcutter
փայտատ, -աց	axe
փայտեղէն, -աց	wooden
փանդիո, -աց	lyre
փառաւոր, -աց	glorious, illustrious, renowned, famous; փառաւոր առնիմ to glorify, praise
փառաւորութիւն, -եան	glory, splendor, majesty
փառք, փառաց	glory, fame; majesty, magnificence
Փարիսեցի, -ւոց	Pharisee
Փաւստոս	Faustos
փափագեմ, -եցի	to wish, desire, long for
փափուկ, -աց	tender, delicate
փեսայ, -ից	bridegroom
փեսայութիւն, -եան	wedding
փիլիսոփայ, -ից	philosopher
փիղ, փղաց	elephant

VOCABULARY
Armenian - English

փլանիմ, փլայ	to collapse, fall into ruin, tumble down (cf. փուլ)
փոխ, -ոց	loan
փոխանակ, -աց	substitute, replacement: used as adverbial prep. (with gen.) instead of, in place of: փոխանակ զի in place of
փոխատու, -աց	lender (cf. տամ)
փոխեմ, -եցի	to change, convert: translate
փող, -ից	throat
փող, -ոց	tube, passage: trumpet; փող հարկանեմ to blow the trumpet
փողար, -աց	trumpet-blower (cf. հարկանեմ)
փողոտեմ, -եցի	to cut the throat, kill, butcher
փոյթ, փութոց	zeal, diligence: haste
փոք, -ոց	belly, abdomen
փորձ, -ոց	trial, test: experiment: temptation
փորձեմ, -եցի	to try, test, prove: tempt
փորձութիւն, -եան	testing: temptation
փութամ, -ացայ	to hasten, hurry, be diligent
փութապէս	in haste, hastily
փուլ	collapse (cf. փլանիմ)
փուշ, փշոց	thorn
փոփոխեմ, -եցի	to change, alter, convert (cf. փոխեմ)
փոքր, փոքու, փոքումբ, փոքումց	small, little
փոքրիկ, փոքրկան	small, very tiny, minute
փչեմ, -եցի	to breathe, blow
փրկեմ, -եցի	to save, deliver, free
փրկութիւն, -եան	salvation
փրփրեմ, -եցի	to foam, froth

VOCABULARY
Armenian – English

բ

բակեմ, -եցի	to break, destroy, demolish
բակտեմ, -եցի	to break down, destroy
բահանայ, -ից	priest
բահանայապետ, -ից	high-priest (cf. պետ)
բահանայապետութիւն, -եան	high-priesthood: patriarchate
բաղաբ, -աց	town, city
բաղաբացի, -ւոց	citizen
բաղեմ, -եցի	to pluck, harvest, reap; gather, handle
բաղց, -իւ	hunger
բաղցնամ or քաղցնում aor. քաղցեայ	to be hungry, famished: hunger for
բաղցր, քաղցու	sweet, charming
բաղցրանամ, -ացայ	to be sweet
բաղցրահայեաց	with pleasing eyes, good-looking (cf. հայիմ)
բաղցրութիւն, -եան	sweetness: charm, attractiveness
բան (conj.)	than
բանդեմ, -եցի	to destroy, demolish, raze
բանզի	because
բանի	how many, so many
բանիցս	how many times, so many times
բանբար, -ոց	talent (unit of money)
բաջ, -աց	brave, noble, valiant, heroic
բաջազգ, -ւոց	noble
բաջազգի, -ւոց	noble
բաջալերեմ, -եցի	to encourage, exhort (cf. լեր)
բաջութիւն, -եան	bravery, valour, courage, virtue; deed of bravery, exploit
բառասուն, -ից	forty
բար, -իւ, քարիմբ, քարանց	stone, rock

VOCABULARY
Armenian - English

բարոզեմ, -եցի	to preach; proclaim; announce (from բարոզ, -ից or -աց, herald, preacher)
բարոզութիւն, -եան	the action of proclaiming, preaching
բաւդեալ, բաւդեից	soothsayer
բաւդ, -ոց	veil, cover, mask
բեզէն (adv.)	by yourself
բեռ	see բոյր
բերեմ, -եցի and բորեմ, -եցի	to scratch, polish; engrave, inscribe
բերծում, բերծի 3 sg. եբերծ բէն, բինուց	to flay, skin; peel revenge, vengeance; rancour, grudge
բէշ, բեշից	religion, sect
բիրտն, բրտան	sweat
բո	your (sg.): the gen. of դու; also written բոյ
բոյ	see բո
բոյր, բեռ, բորբ, բերց	sister
բոս, -ոց	itch, scab
բոստո, -աց	itchy
բորեմ	see բերեմ
բուն, բնոյ	sleep; ի բուն եմ I am sleeping
բունեմ, -եցի	to sleep, die
բուրմ, -աց	(pagan) priest
բսակ, -աց	purse, bag
բսան, -ից	twenty
բսաներորդ, -աց	twentieth
բրիստոնեայ, -եից	Christian
բրիստոնէութիւն, -եան	Christianity
Քրիստոս, -ի, -իւ	Christ
բրմութիւ, -եան	(pagan) priesthood (from բուրմ)

o see աւ

Vocabulary

English - Armenian

This vocabulary contains all the words used in the passages for translation from English into Armenian. It is an aide-memoire, so students should refer to the main Armenian - English vocabulary for further information about forms and usage.

---

a

able (to be)	կարիւմ, կարող եմ
all	ամենայն, -ից
plural (subst.)	ամենեքեան
allow	թողում, թողի + dat. and infi
amazed	see astonished
ancient	հին, -ոց
and	և
angel	հրեշտակ, -աց
angry (to be)	զարիւմ, -եցայ
appear	երևիւմ, -եցայ
approach	մերձենամ, մերձեցայ
Armenian	Հայ, -ոց
Armenian language	հայերէն
army	զարբ, -ց (pl. noun)
around	գ + instr.
as	իբրեւ
ask	հարցանեմ, հարցի
assistance	աւգնութիւն, -եան
astonished (to be)	զարմանամ, զարմացայ
audience	see to listen
awe	ահ, -ից

VOCABULARY

English - Armenian

b

because	վասն զի
bed	մահիկնք, -աց (pl. noun)
believe	հաւատամ, -ացի
betray	մատնիչ, -աց
born (to be)	ծնանիւմ, ծնալ
bread	հաց, -ից
bring	բերեմ, բերի
brother	եղբայր, եղբարց
but	բայց
buy	գնեմ, -եցի
by (of person)	ի + abl.
(of thing)	instr. case
= beside	առ + loc.

c

call	կոչեմ, -եցի
can	կարեմ, -ացի
capture	գերեմ, -եցի
care (noun)	հոգ, -ոց
(verb)	հոգամ, -ացի
carry	բերեմ, բերի
citizen	քաղաքացի, -եաց
city	քաղաք, -աց
come	գամ, եկի
come out of	ելանեմ, ելի + ի + abl.
command (verb)	հրամայեմ, -եցի
commandment	հրաման, -աց
companion	ընկեր, -աց
cult	պաշտամ, -ամանց

VOCABULARY
English - Armenian

d

daughter	դուստր, -երաց
day	աւր, աւուրց
dead	մեռեալ, -ոց
destroy	կորուսանեմ, կորուսի
(passive)	կարմչիմ, կորեայ
difficult	դժուար, -աց
disciple	աշակերտ, -աց
do	առնեմ, արարի
door	դուռ, դրանց
doubt (verb)	յերկուսնամ, յերկուսցայ
draw (sword, etc.)	հանեմ, հանի
drink (verb)	ըմպեմ, արբի
dwell	բնակեմ, -եցի

e

earthquake	շարժումն, -մանց
easy	դիւրիմ, -անց
casily	դիւրաւ
eat	ուտեմ, կերայ
elder	ծեր, -ոց
enemy	բշմամի, -եաց
even	եւ
ever	երբեք
every	ամենայն, -ից
everyone (= all)	ամենեւեմ
evil	չար, -աց
expel	հալածեմ, -եցի

f

faith	հաւատք, -ոց (pl. noun)
fast (verb)	պահեմ, -եցի

VOCABULARY
English - Armenian

father	հայր, հարց
fear (noun)	ահ, -ից
(verb)	երկնչիմ, երկեայ + ի + abl.
find	գտանեմ, գտի
fish	ձուկն, -անց
flee	փախչիմ, փախեայ
flight (put to)	փախուցանեմ, -ուցի
flow	հեղում, հեղայ
foreign	աւտար, -աց
free	ազատ, -աց
friend	բարեկամ, -աց
from	ի + abl.
fulfil	լնում, լցի
full	լի, -ոց + instr.

g

gather (active)	Ժողովեմ, -եցի
(middle)	Ժողովիմ, -եցայ
give	տամ, տուի
glorify	փառաւոր առնեմ, փառա- ւորեմ, -եցի
go	գնամ, երթամ
go out	ելանեմ, ելի + ի + abl.
God	Աստուած, -ոց
good	բարի, -եաց, լաւ, -աց
gospel	աւետարան, -աց
great	մեծ, -աց
guard (noun)	պահապան, -աց
(verb)	պահեմ, -եցի

h

have	ունիմ, կալայ
hear	լսեմ, լուայ

VOCABULARY
English - Armenian

heart	սիրտ, -ից
holy	սուրբ, -ոց
house	տուն, տանց

i

imitate	միմանիմ, -եցայ + dat.
immediately	վաղվաղակի
impious	ամբարիշտ, -աց
impure	պիղծ, -ոց
inhabit	բնակեմ, -եցի + ի + loc.

j

just (adj.)	արդար, -ոց
-------------	------------

k

keep	պահեմ, -եցի
kill	սպանանեմ, սպանի
king	թագաւոր, -աց
know	գիտեմ, -ացի

l

lamb	զառն, -անց
language	լեզու, -աց
law	աւրէնք, -աց (pl. noun)
learn	ուսանիմ, ուսայ
leave	թողում, թողի
like (comparison)	իբրեւ q + acc.
listen	լսեմ, լուայ
live	կեամ, կեցի
lord	տէր, տերանց
love (verb)	սիրեմ, -եցի

VOCABULARY

English - Armenian

m

maiden	աղջիկ, -անց
make	առնեմ, արարի
man	այր, արանց
many	բազում, -աց
martyr	վկայ, -ից
meet	հանդիպիմ, -եցայ + dat.
miracle	գաւրութիւն, -եան
money	արծաթ, -ոյ

n

name	անուն, անուան
nation	ազգ, -աց
never	= not ever
news	աւետիք, -եաց (pl. noun)
not	ոչ, չ-

o

O!	see Lesson II, use of -դ for vocative
obey	լսեմ, լուայ + dat.
on	ի վերայ + gen.
or	կամ (եթե with whole clauses)
order (in order)	infinitive if same subject զի + subjunctive
outside	արտաքոյ
own	see Lesson XI

p

paralytic	անդամալոյծ, -աց
-----------	-----------------

VOCABULARY
English - Armenian

people	ժողովուրդ, -ոց, մարդիկ, -կան
persecute	հալածեմ, -եցի
Persian	Պարսիկ, -աց, Պարսբ, -ից
pick up	առնում, առի
place	տեղի, -եաց
poor	աղքատ, -աց
pour	հեղում, հեղի
praiseworthy	գովելի, -եաց
preach	քարոզեմ, -եցի
prepare	պատրաստեմ, -եցի
priest	քահանայ, -ից
prince	իշխան, -աց
prophet	մարգարե, -ից
protect	պահեմ, -եցի
pupil	աշակերտ, -աց

r

reach	հասանեմ, հասի + ի + acc.
receive	առնում, առի, ունիմ, կալայ
recline	քազմիմ, -եցայ
recognize	մանաչեմ, ծանեայ
regard (= reckon)	հաշուիմ, -եցայ
reply (noun)	պատասխանի, -եաց
(verb)	պատասխանի տամ, պատասխանեմ, -եցի
report (verb)	համբաւ, -աց
rest (verb)	հանգչիմ, հանգեայ
return	դառնամ, դարձայ
reveal	յայտնեմ, -եցի
room (= space)	տեղի, -եաց
run	ընթանամ, ացայ

VOCABULARY
English - Armenian

S

saint		<u>see</u> holy
say		ասեմ, -ացի
saying (noun)		ասացեալ, -ոց
scribe		գրիչ, -աց
sea		ծով, -ուց
see		տեսանեմ, տեսի
seize		ունիմ, կալայ
send		առաքեմ, -եցի
servant		ծառայ, -եցի
serve		սպասեմ, -եցի + dat.
settle		մտտիմ, մտտայ
shake		խռովեմ, -եցի
shore		ծովեզր, -եզերաց
sign		նշան, -աց
sinner		մեղաւոր, -աց
sit		մտտիմ, մտտայ
	sit at table	<u>see</u> recline
sleep (verb)		ննջեմ, -եցի
small		փոքր, փոքունք
soldier		զարական, -աց
son		որդի, -ուց
spirit		հոգի (ոգի), -ոց
	evil spirit	այս, -ոց
stand		կամ, կացի
stone		վէմ, -աց
strange		աւտար, -աց
strike		հարկանեմ, հարի
such		այսպիսի, այնպիսի, -եանց
sword		սուր, -ոց, սուսեր, -աց

T

take	առնում, առի
------	-------------

VOCABULARY
English - Armenian

teacher	վարդապետ, -աց
teaching	վարդապետութիւն, -եան
tell	պատմեմ, -եցի
temple	տաճար, -աց
testimony	վկայութիւն, -եան
that (dem. adj.)	այն
before noun clause	եթե, զի
before purpose clause	զի, որպէս զի
there	աստ
think	խորհիմ, -եցայ
time (in the time of)	առ + instr.
tomb	գերեզման, -աց
true	մշմարիտ, -ից, -աց
two	երկու

u

unable	= not able
--------	------------

v

village	գեաւոյ, գեղջ
---------	--------------

w

weep	լամ, լացի
when	երբ, իբրեւ
when?	յորժամ
where (rel. and interrog.)	ուր
= whither	յն
who	որ, -ոց
why	ընդէր
wicked	չար, -աց
wine	գինի, -ւոց

VOCABULARY

English - Armenian

wise	խմաստուն, -ոց
with (company)	ընդ + loc., հանդերձ + instr.
(instrument)	instr. case
woman	կին, կանանց
wonder	զարմանամ, զարմացայ
word	բան, -ից
worry (noun)	հոգ, -ոց
(verb)	հոգամ, -ացի, -ացայ
worship	երկիր պագանեմ
	երկրպագանեմ, -եցի + dat.
write	գրեմ, -եցի

y

year	ամ, -աց, տարի, -եաց
------	---------------------